

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Den Gamle By

2006

Den Gamle By 2006

Offentlige tilskudsgivere

Kulturministeriet

Århus Kommune

Århus Amt

Donatorer til store aktuelle projekter

Møntmestergården	Augustinus Fonden
	CAC Fonden
	Aage og Johanne Louis-Hansens Fond
	Knud Højgaards Fond
Brand- og tyverisikring	Tryg Fonden
Pavillonen	Inge og Asker Larsens Fond
Skottenborg 9A	Gårdbos Fond
Magasiner	Vilhelm Kiers Fond
Personbåren formidling	Arbejdsmarkedets Feriefond
Undersøgelser	Tuborg Fondet
Bindingsværksmur	Sportsgoods-Fonden
Isenkræmmeren	Dansk Isenkram Forening
Erindringshuset	The John and Birthe Meyer Foundation

Hovedsponsorer

Nykredit

MORGENAVISEN
Jyllands-Posten

Den Gamle By 2006

Den Gamle By er under protektion af
Hendes Majestæt Dronning Margrethe II

Redaktion	Thomas Bloch Ravn og Elsebeth Aasted Schanz
Papir	135g Satimat Club
Skrift	Adobe Garamond
Opsætning	Narayana Press
Tryk	Narayana Press
ISBN	87-89328-29-9
ISSN	0909-945x
©	Den Gamle By og forfatterne
Omslagsbillede	Aftenstemning i Den Gamle By

Indhold

Thomas Bloch Ravn Den Gamle By, Danmarkshistorien og Region Midtjylland	7
Allan Leth Frandsen Isenkram i 1927	14
Birgitte Kjær Billeder af Danmarks byer 1749	24
Tove Engelhardt Mathiassen Kristentøj og dåbskjoler	37
Allan Leth Frandsen De første huse til Den Gamle Bys 1900talskvarter	43
Erik Bjerre Fisker Registrering og flytning af baghus fra Horsens	52
Jes Rønnov Lungskov Ølbrygning i 1800tallets købstæder	60
Søren Bitsch Christensen Årsberetning, Dansk Center for Byhistorie	67
Thomas Bloch Ravn Årsberetning, Den Gamle By	79
Nekrolog over Erna Lorenzen	110
Fra Butikken	115
Miniguide	120
Sponsorer	124

Den Gamle By, Danmarkshistorien og Region Midtjylland

Af Thomas Bloch Ravn

At Den Gamle By er et Danmarkshistorisk fyrtårn er vist almindelig anerkendt. Men det er først efter lanceringen af struktur-reformen, at det er blevet naturligt også at se Den Gamle By i forhold til Region Midtjylland, der som bekendt afløser amterne med virkning fra 1. januar 2007. Den sammenhæng forsøger museumsdirektør, mag.art. Thomas Bloch Ravn at gøre rede for i denne artikel.

Kort fortalt rummer Den Gamle By meget store museums-samlinger fra byer og egne i hele den nye region. Museet er anerkendt som en seværdighed i verdensklasse. Den Gamle By er og har i mange år været blandt Danmarks bedst besøgte museer, og er markant det museum med flest besøgende i Region Midtjylland. Og så er museet med sit levende museum, butikker og mange erhvervs-kontakter indbegrebet af den oplevelsesøkonomi, der vil være det kulturelle fokus for regionen i de kommende år.

Den Gamle By rummer huse, interiører og væsentlige genstande fra en lang række byer i Region Midtjylland, som her er angivet på kortet.

Den Gamle By har i efteråret 2006 nedtaget Skottenborg 9A fra Viborg. Huset vil blive opført i den moderne bydel, som nu er på tegnebrættet.

I Den Gamle By mener vi, at det forpligter, og vi indgår meget gerne i et samarbejde på regionsplan med henblik på at styrke både kultur, turisme og erhvervsudvikling, som vi opfatter som nært forbundne sektorer.

Samlinger fra hele regionen

Den Gamle By dækker i sine samlinger og historiefortælling et bredt udsnit af Danmark. Jylland er imidlertid tyngdepunktet, og når man tager de midtjyske briller på, viser det sig, at museet har huse, interiører og væsentlige genstande fra stort set hele regionen, se kortet side 7.

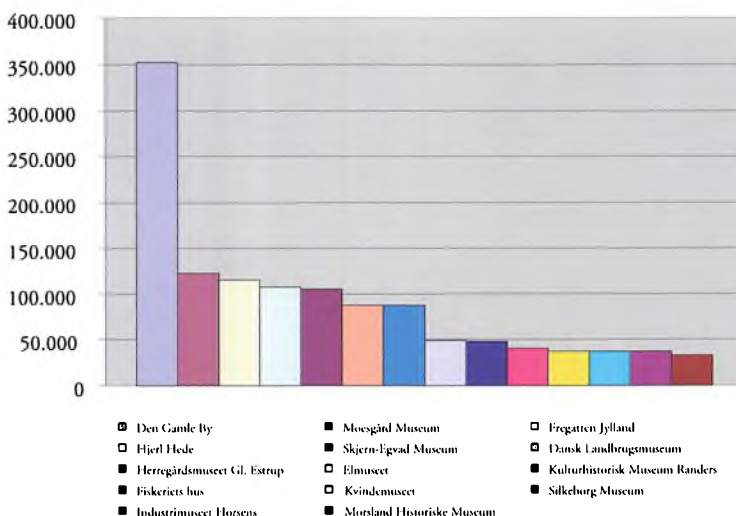
Besøgende på museerne i Region Midtjylland

Den Gamle By har også i mange år hørt til de bedst besøgte museer i Danmark og er med sine i gennemsnit 350.000 gæster det markant bedst besøgte museum i Region Midtjylland.

Det eneste museum der overhovedet kommer i nærheden af Den Gamle Bys besøgstal er kunstmuseet ARoS, der kun ligger godt 20.000 besøgende efter Den Gamle By.

Ser man alene på de historiske museer tegner der sig en markant gruppe af Den Gamle By, Moesgård Museum, Fregatten Jylland, Hjerl Hede og Skjern-Egvad Museum, der alle har over 100.000 besøgende om året.

Besøgende på de historiske museer i Region Midtjylland 2005

Dernæst kommer de to museer på Gammel Estrup, der begge har cirka 87.000 besøgende, og derpå følger Elmuseet, Kulturhistorisk Museum Randers, Fiskeriets Hus, Kvindemuseet, Silkeborg Museum, Industrimuseet Horsens og Morslands Historiske Museum, alle med mellem 30 og 50.000 besøgende.¹

Synlighed og international profil

Af Den Gamle Bys cirka 350.000 besøgende kommer de henvend 120.000 fra udlandet, heraf halvdelen fra fjernere destinationer som for eksempel Italien, Spanien, USA, Japan og Kina.

Baggrunden for denne markante internationale profil skal søges i to forhold.

For det første findes der kun én Den Gamle By. I den hidtil eneste oversigt over Europas frilandsmuseer hedder det således, at Den Gamle By er "det største og smukkeste frilandsmuseum for bykultur i Europa – enestående, uefterligneligt og umuligt at forveksle med andre museer".²

For det andet har museet hele vejen igennem scoret de højeste karakterer som international seværdighed. Den Gamle By er således den eneste seværdighed i Region Midtjylland, der har de maksimale tre stjerner i den internationalt toneangivende Guide Michelin. Museet er også den eneste seværdighed i regionen, der har opnået de maksimale fem stjerner i den danske mærkningsordning, og endelig er museet den eneste seværdighed, der er med på listen over verdens 1000 største attraktioner.³

Det er vi stolte af i Den Gamle By, men vi ved også, at man ikke kommer langt ved at stå alene, og at et samarbejde mellem flere markante seværdigheder kan øge synligheden ganske markant til glæde for hele regionen.

Oplevelsesøkonomi som motor for erhvervsudvikling

I verdens førende byer er kulturen og kulturarven blevet en særdeles vigtig økonomisk sektor i sig selv. Dette konkluderer forfatteren Charles Landry i sin bog *The Creative City* fra 2000. Der ud over dokumenterer han, hvordan kultursektoren får en stadig større betydning for tiltrækning af investeringer, internationale firmaer og højt kvalificeret arbejdskraft.⁴

Når Region Midtjylland, der fra 1. januar 2007 overtager

Hus fra Provstegade i Randers, der blev opført i Den Gamle By 1947.

Holtebrosølvsmiden Joachim Wellers pragtstykke af en kaffepande fra 1760 er et af klenodierne i Den Gamle Bys sølvsamling. Foto Knud Nielsen.

en række af amternes opgaver, også inddrager kulturområder, er det i denne betydning: kultur som et værktøj til udvikling.

De mere traditionelle kulturelle opgaver, der tidligere har ligget i amterne, overgår med reformen ikke til regionerne, men til stat og kommuner, og når de nye regioner går ind i kultursektoren er det med det formål for øje at udvikle denne sektor til styrkelse af erhvervsudvikling og turisme.

Denne pointe kommer klart til udtryk i en tænketank under Region Midtjylland, som blandt andet har haft til opgave at komme med forslag til hvordan krydsfeltet oplevelsesøkonomi, kultur og turisme kan udnyttes til at skabe erhvervs-mæssig udvikling, herunder branding af regionen.⁵

Danmarkshistorie i Region Midtjylland

Ser man på det kulturelle landkort i Region Midtjylland springer det umiddelbart i øjnene, at ganske mange historiske museer og seværdigheder arbejder med historie på en måde, der rækker ud over det snævert lokale, ja nogle har ligefrem markant Danmarkshistorisk pondus.

Samtidig er en række af disse museer af en størrelse og professionalisme som seværdigheder, at de vil kunne indgå i en Danmarkshistorie-rute i regionen.

Deri adskiller Region Midtjylland sig fra de fleste andre regioner, bortset fra Region Hovedstaden, idet de fleste historiske museer og seværdigheder rundt omkring i Danmark har et decideret lokalt fokus.

Oplagte emner til en sådan rute er de førnævnte Den Gamle By, Moesgård Museum, Fregatten Jylland, Hjerl Hede og Skjern-Egvad Museum. Har man besøgt disse eller blot en del af dem, har man fået et ganske godt indblik i Danmarkshistorien – endda med en ikke ubetydelig regional kolorit.

Nøgleattraktioner

I 2003 anbefalede turismeforskeren Lise Lyck fra Handelshøjskolen i København, at vi i Danmark holder op med at lade os styre af Jantelovens bud om, ingen skal tro de er noget – og da slet ikke mere end andre. Hun anbefalede direkte, at man koncentrerer sig om at markedsføre de fyrtårne, Danmark har. Og som eksempler nævnte hun Tivoli, Den lille Havfrue og Den Gamle By.

*Huset fra Lemvig byder indenfor hos frk. Wahlstrøm julen 1919.
Foto Knud Nielsen.*

I en detailundersøgelse af attraktioner i Århus Amt konstaterede Lise Lyck, at der i Østjylland kun er én seværdighed, Den Gamle By, der har synlighed og attraktionskraft til at trække folk til langvejsfra. "Strategisk betyder det", pointerer Lise Lyck, "at der burde satses på denne attraktion ... med henblik på at få både udenlandske gæster og bosiddende fra Københavnsområdet til i endnu højere grad at besøge Den Gamle By".

Med et udtryk hentet fra luftfarten betegner Lise Lyck Den Gamle By som "et hub", "et attraktionshub", "hvortil andre attraktioner med fordel kan knytte sig, således at den samlede attraktionsanvendelse forøges, og således at styrkepositionen også bliver til fordel for mindre kendte attraktioner".⁶

Yrsa og Knud Jepsen fra Borris var med, da deres isenkramforretning genåbnede i Den Gamle By i maj 2006. Foto Scanpix.

En mulig model

Det er vigtigt, at man forsøger at anskue attraktionerne fra publikums synsvinkel, og publikum er interesseret i at få informationer, så de kan se forskel på stort og småt, væsentligt og mindre væsentligt.

I Lise Lycks terminologi kunne man måske anskue de fem største Danmarkshistoriske attraktioner som "attraktionshubs", som kan trække folk til og hvortil andre seværdigheder kan knytte sig.

Men det er vigtigt, at der opstilles objektive kriterier for, hvem der kan være med og på hvilket niveau. Som kriterier for et attraktionshub kunne man for eksempel kræve følgende:

- Minimum 100.000 besøgende i årligt gennemsnit gennem de seneste tre år
- Minimum tre stjerner i mærkningsordningen for seværdigheder i Danmark

Som det ser ud pt vil formentlig Den Gamle By, Moesgård Museum, Fregatten Jylland, Hjerl Hede og Skjern-Egvad Museum være attraktionshubs, fyrtårne, lokomotiver eller hvad man nu skal kalde de seværdigheder, der bør stå i front i markedsføring og synliggørelse af regionen. På sigt vil andre utvivlsomt komme til.

I anden division kunne man operere med historiske seværdigheder, som opfylder følgende kriterier:

- Mellem 40.000 og 100.000 besøgende i gennemsnit de seneste tre år
- Minimum to stjerner i mærkningsordningen for seværdigheder i Danmark
- Deres budskab skal have interesse ud over den snævre lokale historie

Op hvis man skal have en tredje division kunne kravene være som i anden division, blot med et besøgstal på mellem 20.000 og 40.000 per år.

Det er vigtigt med objektive kriterier, både som en kvalitetssikring og for at give projektet troværdighed og gennemslagskraft i forhold til politikere, presse, turistvirksomheder – og turister.

Perspektiver

Formålet med en sådan rute over Danmarkshistorien i Region Midtjylland vil være tredobbelt.

For det første kan ruten være et element i at binde regionen sammen og give befolkningen en vis grad af fællesfølelse og stolthed over det, man har i området.

For det andet er det erfaringen, at en rute med et stringent tema og god kvalitetssikring er et vigtigt redskab, når det drejer sig om synlighed og branding.

For det tredje vil et initiativ i den stil utvivlsomt være med til at styrke udviklingen i regionen, ikke blot inden for turismen, men også i bredere forstand.

Noter

- 1 Museumsstatistik for 2005, Statistiske Efterretninger 2006.
- 2 Adelhart Zippelius: Handbuch der europäischen Freilichtmuseen, Köln 1974 side 46-47.
- 3 Guide Michelin, turistattraktion.dk og hillmanwonders.com/top1000/index.htm#_vtop.
- 4 Charles Landry: The Creative City. A toolkit for urban innovators, Comedia 2000
- 5 Kommissorium for Tænketank vedr Oplevelsesøkonomi og turisme, juli 2006
- 6 Lise Lyck: Turistattraktionsstudier i et økonomisk perspektiv; Nyt fra Samfundsvidenskaberne 2003 side 13 og 25-26.

English summary

Den Gamle By is a national museum of urban history in Denmark. But with the launch of the Structural Reform, it has become natural to look at Den Gamle By in connection with Region Mid Jutland, which replaces the counties as from January 2007. Den Gamle By comprises very large museum collections deriving from towns and districts in the new region. These days when the cultural sector plays an increasingly important role in attracting international firms, investors and qualified employees, it would be obvious that Den Gamle By together with other prominent attractions in the region will take the lead in the marketing and visualization of the new region.

In this article, Museum Director Thomas Bloch Ravn, tells about the possibilities in the future.

Isenkram i 1927

Af Allan Leth Frandsen

Den Gamle By har fået en isenkrammer. Den åbnede 6. maj 2006 i anledning af Dansk Isenkram Forenings 100 års jubilæum. Isenkrammeren er fra 1927, og det har givet anledning til en grundig undersøgelse af detailhandelen i 1920ernes Danmark og ikke mindst hvilke varer, en isenkrammer handlede med på det tidspunkt. Museumsinspektør, cand.phil. Allan Leth Frandsen fortæller her om tilblivelsesprocessen.

Der ligger et stort researcharbejde til grund for Den Gamle Bys isenkram. I hundredvis af bybilleder fra 1920erne er undersøgt, og isenkramforretningerne er naturligvis viet den største interesse. Her ses en forretning fra Nyborg i slutningen af 1920erne. Foto i Nyborg Lokalhistoriske Arkiv.

Søndergade i Den Gamle By har fået en ny forretning. Fuldstændig som i den virkelige verden har en eksisterende butik drejet nøglen om og givet plads til en ny detailhandler. Handskemagerens butik og værksted har vejet pladsen for isenkrammer S. P. Jepsen. Men inden isenkrammeren kunne flytte ind, blev huset bygget om for at give plads til isenkrammerens store udbud af varer.

Varerne findes både i butikken, i udstillingsvinduet, på gaden foran butikken og i det store udhængsskab ved det

lille torv, der er opstået ved Søndergade/Havbogade. Isenkræmmeren forhandler det sidste skrig i spisestel fra Villeroy & Boch, Rådvas knive, Mågestel, blikkegøjtøj, emaljerede spande, brødmaskiner og gedehårsstøvkoste. Inde i butikken troner den store skuffereol – centralnervesystemet i enhver isenkramforretning – med beslag, hattekroge, nøglehuller, skruer, værktøj, låse og skræddersakse.

Isenkræmmeren er stort set leveringsdygtig i alle slags varer – undtagen tekstiler og fødevarer.

100 år med isenkramforening

Isenkræmmeren blev åbnet 6. maj 2006. Det markerede dels Dansk Isenkram Forenings 100 års jubilæum, dels at Den Gamle By har taget hul på arbejdet med en 1900tals-bydel. Den Gamle By skylder Dansk Isenkram Forening og dens sponsorer megen tak for den støtte, der har gjort det muligt at realisere butikken.

Isenkræmmeren ligger i den del af Den Gamle By, der med tiden vil ændre udtryk. I Søndergade, Havbogade, Dytmærskens og Kattesundets vil gadebilledet, hjemmene, butik-

Interiørbillederne fra isenkræmmeren har ikke været så lette at fremskaffe. Her ses et eksempel fra Skaarenborgs butik i Haderslev fra slutningen af 1920'erne. Bemærk i øvrigt det store udvalg i lamper. I elektricitetens første år fungerede isenkræmmeren ofte som købstadens lampe- og elforretning. Foto i Haderslev Byhistoriske Arkiv

kerne og værkstederne fremstå som en dansk købstad i 1927. I øjeblikket er isenkræmmeren og boghandleren ene om at repræsentere dette årstal.

1920erne – et mærkværdigt årti

1927 var et af de første 'normale' år i tiden efter Første Verdenskrig. I det hele taget var 1920erne et mærkværdigt årti. Det blev indledt med galopperende inflation og økonomisk krise i kølvandet på krigen, og endte på samme måde med verdenskrisen efter krakket i Wall Street.

Mellem de to punkter afløste den ene krise den anden. Det kunne være kronens kurs, som én dag var oppe og næste dag var nede, fordi den i 1914 var løst fra guld.

Det kunne være banker, der krakkede. I 1922 gik det ud over Nordens største pengeinstitut, Landmandsbanken – og så kunne det næsten ikke blive værre.

Kriserne kunne også være industriarbejdsløsheden, som i perioder lå i nærheden af 40 procent eller det kunne være de utallige strejker, lockouter og arbejdskampe, når overenskomsten skulle fornys.

Og så skulle man måske tro, at Danmark var trist, gråt og på vågeblus i 1920erne. Nej tværtimod. 1920erne var nemlig også "de brølende tyvere", som de blev kaldt med baggrund i den amerikanske højkonjunktur. Varerne fra samlebandsfabrikkerne i USA blev sendt til Europa i stort tal. Kulturekporten gik samme vej.

Alting gik hurtigere end før krigen. Meget hurtigere. Cyk-

Kontoret i Junges isenkræmmerforretning i Herning 1910.

ler, telefoner, radioer, elektricitet, film, lastbiler. Alt blev udbredt med huj og hast. I 1925 var Danmark det europæiske land med størst telefondækning – 86 for hver 1000 indbyggere.

Tempoet i 20'erne blev også pisket i vejret af musikken. Af jazzmusikken fra USA, af tidens populære revyslagere og af den løsslupne charlestondans, som politimesteren på Frederiksberg endda forbød. Og da Josephine Baker i 1927 dansede charleston i sit berømte bananskørt, var de brølende tyvere brudt igennem.

Reklamen kom for at blive

Også moden skiftede i et lynhurtigt tempo – i forhold til tidligere. På seks-syv år var kjolelængden krøbet fra anklerne til lige under knæet. Kvindernes hår blev kortere og Garconnefrisuren var skabt.

En anden nyhed var reklame i store mængder. Inspirationen kom fra USA og dansk detailhandel tog den omgående til sig. Ikke mindst fordi antallet af handlende eksploderede i 1920'erne, og der skulle reklameres og lokkes for at skaffe kunder til forretningen.

“Reklamekrigen må betragtes som et samfundsmæssigt gode”, skrev nationaløkonomen Max Kjær Hansen i 1927. Han henviste til alle former for reklame: den trykte, den i vinduerne og tilgiftsartikler. Tilgiftsartiklerne kunne være skeer, bøger, blade, lommeknive, patentflasker og ikke mindst samlealbum med billeder. Mange af de album, vi husker fra 1950'erne og 1960'erne så dagens lys i 1920'erne: Danmark, Richs og OTA.

Og sådan var der hele tiden noget nyt at forholde sig til i 1920'erne. I 1927 kunne man i Dansk Handelsblad læse om en helt ny slags handel, der var indført i foregangslandet USA:

Et stort amerikansk varehus har indført en splinterny og ret ejendommeligt ordning, der helt overflødiggor ekspedienter. Varerne er anbragt på lange lave hylde og tydeligt mærkede med en pris. Når en husmoder kommer ind i forretningen, tager hun en let spånkurv og putter de varer, hun har brug for, ned i kurven. Forretningen har altså ingen ekspedienter i ordets egentlige betydning, men derimod personale til at efterse, at der er til-

strækkeligt med varer på hylderne. Og så er der altså en kasserer ved betalingsdisken. Det påstås, at dette nye forretningsystem er blevet en stor succes, og at kunderne strømmer til i lange baner. Det lyder jo meget pænt, men vi tvivler dog noget om, at et sådant system lader sig praktisere i ret mange forretninger.

Skiltemaling frem fra glemmebogen

Den Gamle Bys isenkræmmer befinder sig tidsmæssigt i dette univers. Og det ligger et godt stykke fra museets hidtidige arbejdsområde: nemlig 1600-, 1700- og 1800tallets købstadshistorie. Så i processen med at udforme en troværdig isenkræmmer har Den Gamle By oparbejdet megen ny viden om 1920ernes danske detailhandel.

Det altoverskyggende spørgsmål var, hvordan butikkerne så ud i 1927. Hvor store var vinduerne, hvordan blev der skiltet, hvad var de typiske navne, hvordan blev der pyntet og så videre. Et væsentligt studieobjekt var billeder af butikker i bred almindelighed og af isenkræmmere i særdeleshed. Til den sidste del af undersøgelsen har vi fået stor og værdifuld hjælp fra en lang række lokalarkiver.

Tre centrale ting fra denne undersøgelse ligger bag konstruktionen af S. P. Jepsens isenkram.

For det første bærer butikken ejerens navn. Hans person alene garanterer kvalitet, service og lave priser. Et anonymt navn som Søndergades Isenkram ville slet ikke gå an i 1927! Navnet S. P. Jepsen er i øvrigt konstrueret på følgende måde: Isenkramforeningens første formand i 1906 var N. Th. Jep-

Den Gamle Bys billedskærer og skiltemaler Lars Laursen var nødt til at 'genopfinde' skiltemalerteknikken fra 1920erne, som ellers var gået i glemmebogen. Her er han i gang med forarbejdet til forretningens gyldne bogstaver.

Museumsassistent Edith Palermo, Den Gamle By, har i månedsvis pudset, poleret, slebet og malet for at få gamle ting til at ligne varer, der lige har forladt fabrikken i 1927. Her får en sølvvase den helt store tur. Resultatet af alle anstrengelserne kan især ses i det store udhængsskab. Mange af tingene er skænket af Dansk Isenkram Forenings medlemmer.

sen, Assens. Inventaret i forretningen stammer fra Knud Jepsens isenkram i Borris og dette pudsige sammenfald skulle naturligvis manifestere sig i efternavnet. Forkortelsen S. P. (det kunne være Søren Peter) er valgt, fordi de forkortede fornavne var typiske for tiden.

For det andet skrives de fleste af de udendørs skilte med store bogstaver. Skilteskrivningen ændrede sig nemlig i løbet af 1920'erne, hvor store bogstaver fortrængte den almindelige form med store og små bogstaver. Navnet S. P. Jepsen er dog skrevet med almindelige bogstaver, for at fortælle, at forretningen er indrettet i begyndelsen af 1920'erne. Endvidere var forgyldte, profilerede bogstaver monteret bag sortlakerede glasruder et andet karakteristisk indslag i gadebilledet. Denne teknik bliver ikke brugt længere, så den Den Gamle Bys skiltemaler måtte finde den frem fra gamle lærebøger i skiltemaling.

For det tredje skal isenkrammeren bruge et ordentligt udhængsskab til at præsentere sine varer. Som regel havde han tre-fire skabe på muren mellem butiksruderne, men det kunne ikke lade sig gøre i det bindingsværkshus, vi havde til rådighed. Derfor blev der konstrueret et skab med forbillede i bogen Den Moderne Forretning fra 1928 og de mange forretningsbilleder, vi havde indsamlet. I den forbindelse er det værd at nævne, at det svungne kobbertag var højeste mode i 1927. For yderligere at understrege det moderne i udhængsskabet, er alle ord skrevet med store bogstaver

Modifarver i 1927

Forretningsinventaret stammer fra Knud Jepsen i Borris ved Skjern. Forretningen har været i familiens eje siden Knud Jepsens farfar, J. Chr. Jepsen, etablerede den i 1894. Dengang lå forretningen Borbergade 1, men flyttede i 1920 til Borbergade 8. Da købte Jepsen butik, inventar og varelager fra Borris' anden isenkræmmer, Klitgaard. Han havde drevet isenkram i Borbergade 8 siden huset blev bygget i 1908. Samtidig blev nabohuset bygget, og indrettet til boghandel. Lige siden har de to forretninger været naboer. Og i Den Gamle By er der stadig naboskab mellem isenkræmmer og boghandler.

J. Chr. Jepsens søn, Robert Jepsen, lod i 1954 hele inventaret modernisere med nye skuffegreb og lysegrå maling. Det er dette inventar, der nu kan ses i Den Gamle By. Men nu har det fået sit 1927-udseende tilbage.

For Den Gamle Bys malere har skrabt sig tilbage gennem de forskellige farvelag. Undervejs fra den lysegrå stødte de på både en lys og en mørk grøn, inden de nåede tilbage til en lys umbra, som malerne siger. Vi andre kalder den bare lysebrun. Og i kraft af malerformand Tove Sloth Laves store viden om 1900-tallets modifarver, kunne den lysebrune identificeres som en populær farve fra 1920'erne.

Og så blev hele inventaret malet om.

Men forinden havde tømrerne været i gang med disken. Da 1954-beklædningen i teaktræ var skrælet af, kunne de på bemalningen se, at disken oprindeligt havde været udsmykket

Det gamle isenkraminventar fra forretningen i Borris har været under kærlig behandling af Den Gamle Bys håndværkere. Malerne har fundet frem til de originale farver, og her er tømrerformand Ejvind Maltesen (tv.) og tømrersvend Gert L. Rasmussen i gang med at tilpasse inventaret til butikken. Da den yderste beklædning blev fjernet, kunne man tydeligt se sporene af halve søjler og våbenskjold med rosetter.

med stiliserede våbenskjold og halve søjler. Så blev der drejet rosetter og søjler, der passede til disken.

Inden butikken var helt færdig lavede tømmerne nye glaslåger til den bagerste del af butiksvinduet. Lågerne har fået en ege-træsådring af samme type som på døre, gerichter og fodlister.

Gamle varer bliver som nye

Varerne i butikken er en blanding af museumsgenstande, af gamle ting sat i stand som nye og af helt nye varer. Hverken museumsgenstandene eller de istandsatte gamle ting er til salg, men det er de nye varer.

Det har været en helt ny udfordring for Den Gamle By at skabe en butik, hvor alle varer skal se ud som om, de lige har forladt fabrikken. For en isenkræmmer har jo kun funklende nye varer i butikken. Han er jo ikke marskandiser.

Netop det faktum har gjort det meget vanskeligt at bruge museumsgenstande i butikken. For museumsloven levner

Isenkræmmeren var leveringsdygtig i alt til husholdningen – og da mange byhusmødre foretrak det moderne gasblus frem for støbejernskomfuret, var emaljekøkkenet i høj kurs. Det blå emalje er stadig til salg, og det samme gælder tinsoldaterne.

Isenkræmmeren har over 170 varer til salg. Det er nye varer, der har samme udseende som i 1927. Her følger et beskedent udvalg på 24 varer:

Emaljevarer

Hvid 2 liters mælkejunge
Emaljeret gulvspand

Beslag og kroge

Fire slags dørgreb
Messingvridere m. slidtråd
Nøgleskilte i perlemor, ben
og horn

Børstevarer

Klædebørste m/ lyse svinebørster
Støvekost med gedehår

Porcelæn og glas

Mågestel kaffestel
Lagkage glasopsats

Petroleumslamper og "reserveredele"

Lyckerby hængelampe
Lampeglas (flere størrelser)

Redskaber m. v.

Zinkspand
Zinkfejebakke
Gartnerspade

Værktøj

Skræddersaks
Stanley metalpudshøvl
Svanekniv m. hvid skaft

Legetøj

Tinsoldater
Blikcyklist
Morsø støbejernskomfur
Dampmaskine

Diverse

Gadespejl model Ribe
Håndknyttede måtter
Barbersæbe

ingen mulighed for at lave om på museumsgenstande, så de kommer til at se nye ud. For eksempel en brødmaskine. En brødmaskine fra 1927 ser i 2006 naturligvis ikke ny ud. Visse steder er malingen slået af, håndtaget er slidt og beskidt, træet er ormstukket og kniven er angrebet af rust. Og sådan et monstrum kan jo ikke stå i butikken og give et overbevisende indtryk af at være fabriksny.

Derfor har vi købt gamle brødmaskiner, som er blevet 'moderniseret' til formålet. Først er den oprindelige farve fundet, så er de sandblæst og malet op i den oprindelige farve. Dernæst er der drejet nyt træhåndtag, og ligeledes er der lavet nyt træ til at lægge brødet på. På den måde har vi skabt en troværdig genstand til butikken. Ikke helt så omfattende, men dog i en vis udstrækning er det foregået med mange andre ting i butikken og udhængsskabet.

I øvrigt er mange af de ting, der udstilles i butikken skænket af Dansk Isenkram Forenings medlemmer.

Mange af butikkens varer er til salg. Det drejer sig blandt andet om Mågestellet, blå husholdningsemalje, tinsoldater og andet legetøj, børstevarer, hvepsefangere, værktøj og en lang række beslag, låse og hængsler. Det hele har samme udseende som i 1927, og kunne altså have været til salg i en isenkram dengang.

Utallige varekataloger og annoncer fra 1920'erne er undersøgt og sammenholdt med moderne kataloger og hjemmesider for at finde frem til varer, der stadig har det samme udseende. Et enkelt eksempel er den amerikanske Stanley-jernhøvl. Den fortæller historien om den store amerikanske eksport til Europa efter Første Verdenskrig.

Men det kan være svært at forstå, at tingene er så gamle. Under alle omstændigheder havde isenkræmmeren i juni besøg af et par ældre tømrersvende, der belærte ham om, at der ikke fandtes jernhøvle, da de stod i lære i 1950'erne. Derfor var de naturligvis også helt forkerte i en 1927-butik, mente de.

Men allerede i 1919 havde C. Th. Rom & Co's Eftf. ikke mindre end tre hele sider i sit katalog med 23 forskellige jernhøvle. En af dem ligner den i S. P. Jepsens isenkram til forveksling.

Og sådan viser det sig ofte, at de ting vi troede at kende, har en langt længere historie end vi regnede med.

Isenkrammeren i Den Gamle By bruger både gaden, vinduet og udhængsskabet til at reklamere for sine varer. Og mange af varerne er til salg – ligesom i en rigtig butik.

Lige netop den side af isenkrammeren er vigtig. For gennem et besøg hos denne velassorterede detailhandler kan man få sat lidt perspektiv og dybde på sin egen historie. Isenkrammer Jepsen handler jo med mange af de ting, de fleste danskere er stødt på flere gange i livet.

Isenkrammeren er dermed et forvarsel om de oplevelser der venter, når 1927-bydelen bliver udbygget med fortove, elmaster, cykelstativer, telefontråde ind til husene, markiser over forretningerne, kloakriste og -dæksler i gaderne, benzinstandere ved fortovs-kanten og meget andet, der ligger nærmere på vor tid end den øvrige del af Den Gamle By.

Og indtil da: Velkommen hos isenkrammer Jepsen i Søndergade.

English summary

The ironmonger's shop in Den Gamle By opened its doors on 6th May 2006. The shop is fitted up as a typical 1927 ironmonger's, thus marking the first step towards the museum's establishment of a 20th century district. 20th century shops have up till now been relatively far from the museum's field of activity. Therefore, much new knowledge of 1920s Danish retail trade had to be generated in order to establish an authentic ironmonger's shop. Furthermore, articles for sale having the same appearance as the articles of 1927 had to be found. Museum Curator Allan Leth Frandsen, tells about the many-sided work.

Tak for hjælpen til:

*Lokalhistorisk Arkiv for
Tønder Kommune
Stadsarkivet Kolding Kom-
mune*

*Lokalhistorisk Arkiv, Søn-
derborg
Nyborg Lokalhistoriske
Arkiv*

*Lokalhistorisk Arkiv, Korsør
Historiens Hus, Ringsted
Haderslev Byhistoriske Arkiv
Nakskov Lokalhistoriske
Arkiv*

*Lokalhistorisk Arkiv, Maribo
Skive byhistoriske Arkiv
Vejle Byhistoriske Arkiv
Viby Lokalhistoriske Sam-
ling*

*Egnsarkivet Grenå
Lokalhistorisk Arkiv, Her-
ning*

Varde Lokalhistorisk arkiv

Billeder af Danmarks byer 1749

Af Birgitte Kjær

I arbejdet med at opbygge en landsdækkende samling af danske byprospekter har Poul Isac Grønvolds serie af kobberstik fra 1749 længe stået højt på ønskesedlen. Med støtte fra Kulturarvsstyrelsen er det lykkedes at erhverve dette klenodie til museets samlinger. Overinspektør, cand.mag. Birgitte Kjær fortæller her om byprospekterne.

I 1749 gennemførte kong Frederik V en omfattende rejse gennem sine riger, og undervejs kom han gennem en stribe af Danmarks købstæder. Kongen var på rejsen ledsaget af et stort følge. Heriblandt var søløjtnant Poul Isac Grønvold, der i 35 billeder skildrede, hvordan byerne og de festarrangementer, der blev afholdt i anledning af det fine besøg, så ud. Grønvold fulgte kongen på hele rejsen i Danmark og Norge og tegnede fra alle de besøgte lokaliteter. Tegningerne skulle efter hjemkomsten stikkes i kobber til en samlet beskrivelse af rejsen, men kun kobberstikkene fra de danske byer til og med Randers udkom.¹

På titelkobberet til sin berømte skildring skriver Grønvold:

*Den Stormægtigste Monarch
og Herre
FRIDERICH DEN FEMTE
Konge til Dannemark og Norge
de Wenders og Gothers.
Hertug til Sleswig, Holsteen, Stormarn og Ditmarsken,
Græve til Oldenborg og Delmenhorst,
Vor Allernaadigste Konges og Herres
Reyse
Igiennem Riigerne Dannemark og Norge,
1749
ved Teigninger Forestillet af Paul Grønvold
Som Allerunderdanigst er Lieutenant ved SöeEtaten*

Frederik V

Frederik V kom på tronen som enevældig konge i 1746. Han var da 23 år gammel. De danske konger havde regeret over dobbeltmonarkiet Danmark-Norge siden 1387, og flere af dem havde aflagt lange besøg i Norge. Christian IV nåede på en af sine mange rejser til Norge søværts endog helt op til Vardø i 1599, og Frederik Vs egne forældre, Christian VI og Sophie Magdalene tog rejsen over land til Trondheim i 1733.²

De første enevældige konger havde selv deltaget i rigernes styrelse. Frederik V førte en mere tilbagelænet tilværelse i den retning og overlod i praksis regeringen til overhofmarskallen, A.G. Moltke. Men sin forpligtelse til en kongerejse til Norge overholdt han i 1749, i øvrigt som den sidste dansk-norske konge der besøgte Norge, inden landet blev afstået til Sverige i 1814. Rejsen fandt sted til trods for, at der i perioden var en heftig udenrigspolitisk aktivitet.

Det blev Frederik Vs eneste rejse til Norge, selv om han regerede i 20 år, til 1766. Hans regeringstid opfattes ofte som en blomstringstid for Danmark hvad angår kunst og videnskab. Det skyldtes dog mere regeringens ledere end kongen, der var svag og uselvstændig.

Rejsen

Rejsen til Norge blev påbegyndt 12. maj 1749, og kongen rejste med stort følge. Rejsen udgik fra Fredensborg, og den første dag rejste man til Roskilde. Næste dag 13. maj gik turen over Ringsted til Sorø Akademi, hvor kongen fik forevist forskellige fysiske eksperimenter samt ridehuset. Man fortsatte derefter til Antvorskov, hvor alle overnattede. 14. maj mønstrede kongen her to kavaleriregimenter og tog derefter den korte strækning til Korsør. Fjerdedagen 15. maj sejlede kongen over Storebælt til Nyborg og fortsatte til Odense, hvor han indkvarterede sig på Slottet for to nætter. Næste dag 16. maj var der mønstring af et par regimenter lidt vest for Odense. Man fortsatte 17. maj til Middelfart, tog over Lillebælt ved Snoghøj og frem til overnatning i Kolding. Her forblev kongen frem til 19. maj, hvor der igen blev mønstret et par regimenter, og så rejste man samme dag videre over Vejle til Horsens, hvor kongen overnattede i Gerhard de Lichtenbergs store bypalæ. Der var arrangeret æresport og illumination på Søndergade om aftenen.

Fra Horsens gik turen 20. maj over Skanderborg til Frijsenborg, hvor der var festfyrværkeri, og næste dag, 21. maj, rejste man fra Frijsenborg til Randers. Turen havde indtil nu taget 10 dage. I Randers mister vi billedmæssigt kontakten til kongens rejserute. Når kongen ikke tog turen til Århus, skyldes det, at Århus dengang var en lille by og lå udenfor den direkte rejserute.

Men rejsen fortsatte, og vi ved fra Grønvolds kobberstukne indholdsfortegnelse til værket, hvordan ruten gik videre, idet Grønvold optimistisk havde trykt en indholdsfortegnelse, der omfattede hele turen. Fra Randers rejste man over Hobro til Aalborg. Derefter videre til Frederikshavn (dengang Fladstrand) over Nr. Sundby, Dronninglund og Sæby.

Fra Frederikshavn sejlede kongen med en stor eskadre til Larvik (dengang Laurvigen) i Norge. De næste uger blev ifølge Grønvolds indholdsfortegnelse til værket brugt til kortere rejser rundt på vest- og østsiden af Oslo-fjorden med afstikkere ind i landet, blandt andet til Kongsberg. Men hovedbasen var dog Oslo (Christiania), og kongen kaldte landets embedsmænd til sig der.³

Hjemturen gik med skib direkte til Helsingør, hvortil han ankom 13. juli.

Rejsen i billeder

Billederne i serien er bygget op over en fast skabelon, som også blev brugt til afbildningerne af Christian VI's og dronning Sophie Magdalenes kongerejse i 1733. Cirka 7/8 af papiret optages af billedfeltet. Derunder er der nederst en smal tekststribes, hvori det anføres, hvor kongen nu er nået til, hvilken dato det er, og hvilket tidspunkt på dagen billedets sceneri udspiller sig. Derefter angives for eksempel hvem, der modtog kongen, samt hvilke markante bygninger der er afbildet i den pågældende by.

Alt dette angives i teksten med fortløbende arabertal, der svarer til det samme tal anført på selve billedet. En gang imellem svigter systemet, og Grønvold glemmer at anføre tallene fra tekststriben oppe i billedet. Men Grønvold er på den anden side meget omhyggelig med at gengive alt, hvad der skete til kongens ære. Eksempelvis skriver han i teksten, når der er blevet saluteret for kongen, og det skildres med vældige røgformationer på himlen, svarende til det nummer, salutteringen har i teksten.

Grønvold angiver også ind imellem, fra hvilket punkt uden for byen, motivet er set, således for eksempel uden for Roskilde, hvor han dels indtegner "forhøjningen" Haraldsborg og dels skriver, at det er herfra, billedet er tegnet. Han gengiver også tydeligvis byernes topografi korrekt. Bygningerne lå faktisk sådan i forhold til hinanden.

På flere af billederne, for eksempel af Roskilde og Randers, er visse af markerne uden om byerne markeret med et symbol i form af en tætstillet afstribning. Det er dog næppe blot et symbol men en realistisk gengivelse af tidens lange, smalle agre.

Et karakteristisk udvalg af billederne gengives nedenfor.

Roskilde

Det smukke billede fra rejsens første dag af Roskilde set fra nordøst indleder billedserien. Domkirken dominerer med Christian IV's tvillingspir mod vest fra omkring 1635 over den lave by, der lå på en høj skrænt ud mod fjorden. Tæt til venstre for domkirken ses det nybyggede, kongelige palæ med sine tre skorstene og frontispicen over midterpartiet. Laurits de Thurah havde stået for byggeriet, der afsluttedes i 1733. Palæet var, da Frederik V besøgte byen, amtmandens residens.

*Grønvolds tekst til billedet lyder:
Roeskilde*

1: Kongens ankomst d. 12. May. 2: Kongens følge. 3 Stiftamtmand og Amtmanden som tog imod Kongen 4: Palæet. 5 Domkirken 6: S. Petri Kirke. 7: Jomfrue Klosteret. 8: S. Olufs Kirke. 9: Bierge Kirke. 10: Roeskilde Fiord 11: en Høy, som endnu kaldes Haraldsborg efter et Slott som der Fordum har staaet, hvorfra Situationen er Teignet af Grønvold

Roskilde var i middelalderen rig på kirker og klostre, men langt størsteparten af dem blev nedbrudt efter reformationen. Et par af de resterende ses på billedet blandt andre Skt. Jørgensbjerg kirke helt ude til højre i billedet. Vedrørende de to øvrige kirker Grønvold nævner, Skt. Petri kirke og Skt. Olufs kirke, synes der at have indsneget sig en fejl i de oplysninger han har fået. Begge disse kirker blev nedrevet efter reformationen, men den dengang endnu stående Skt. Ibs kirke kan være en af de afbildede.

Store dele af den centrale del af byen syd for byen var i 1730erne blevet ramt af to store brande, men byen synes genopbygget. Byen havde omkring midten af 1700tallet cirka 1.500 indbyggere, hvilket var et lavpunkt i dens historie.⁴

Ringsted

På rejsens andendag passerede kongen Ringsted på sin vej til Korsør. Kongens kortege er set bagfra med sine mange kareter på vej gennem byen. Bagved følger nogle bøndervogne mere sindigt efter. Vognene har stive vognfadinger, der er flettede af løb eller pil. Der ses ikke nogen oppakning på vognene, men de kan være bøndervogne, der er blevet udskrevet til ægtkørsel for at transportere den kongelige bagage.

Byporten er kun et led med en enkelt vogter. Ind ad gaden

Grønvolds tekst til billedet lyder:

Ringsted

*1: den 13de May Klokken 10
Formiddag Passerede Kongen her
igennem 2: Kirken, 3: de Huuse
som endnu staar i Bygning, efter
Branden som var 1747*

Teg. af Grønvold

den 13de May Klokken 10. Formiddag Passerede Kongen her igennem Ringsted 2 Kirken, 3 de Huuse som endnu staar i Bygning, efter Branden som var 1747

ses til højre et par utydelige lavsskilte for et par håndværkere. Men billedet viser noget, der meget sjældent ses afbildet, nemlig huse under opførelse.

Ringsted var hærget af tre store brande kort efter hinanden i 1693, 1717 og 1747. Byen er i 1749 tydeligvis endnu ikke færdigopbygget efter den sidste brand. Der er ubebyggede tomter både til venstre og højre, det yderste hus har – forhåbentlig interimistisk – blot fået et brandfarligt og ulovligt tag af strå. Inde i det ufærdige hus i gadelinjen til højre står håndværkernes stige, og en tømrer sidder yderst på hjørnet. Yderst til højre er et hus netop kommet så langt, at spærene er rejst, og der har derfor været holdt rejsegilde. Man kan se kransen med et par løse bånd på toppen af tagrygningen. Inde i bymassen til højre ligger den middelalderlige Skt. Bendts kirke med sit massive tårn og lanterneagtige spir fra midten af 1500tallet.

Byen var lille; den havde ved tiden for kongens gennemrejse kun cirka 700 indbyggere.⁵

Korsør

Kongen og hans følge nåede Korsør først på aftenen 14. maj. Slottet, der ses yderst til højre, salutede fra bastionerne. Væjen ind i byen gik langs Korsør Nor og passede ind gennem byporten og langs de gærder, der afgrænsede byen mod landet.

Grønvolds tekst til billedet lyder:

Corsoer

1: om Eftermiddagen Klokken 7: den 14de May ankom Hans Kongelige Mayestet. 2: Slottet, hvorfra blev Saluteret med 21: Canon Skud. 3, Kirkken, 4: Wagt Skibet

Inde i byen ses den brede Skt. Pouls (tidligere Skt. Gertruds) kirkes kamtakkede gavle, der var et resultat af en restaurering i 1600tallet. Slottet er den gamle, middelalderlige borg, der sammen med borgene på Sprogø og i Nyborg bevogtede Storebælt. Størsteparten af det blev nedbrudt i slutningen af 1700tallet. I dag står dog blandt andet en magasinbygning og det store, middelalderlige fæstningstårn stadig bevaret. Grønvold afbilder det med det pyramidespir, det fik midt i 1700tallet.⁶

Nyborg

Kongen gjorde et kort ophold i Nyborg. Men selv et kort ophold fordrede en kanonsalut. Krudtrøgen ses svulme over husenes tage, og soldater fra garnisonen står opstillet. Det korte besøg gjaldt kancelliråd Smidts gård, til højre for hvilken kirken ses. Det snoede spir er interessant, da det eneste ellers kendte snoede spir er det på Vor Frelsers kirke i København, men det er først opsat i 1752.

Odense

15. maj kørte kongen fra Nyborg mod øst og skal på billedet til at passere Odense å. Der ligger endnu ikke mange huse uden for den naturlige afgrænsning af byen, åen dannede

Grønvolds tekst til billedet lyder:
 1: den 15de May Kl: 5 Eftermiddag: trædde Hans Kongelige Majestæt av udi Nyborg i Hr. Cancellie-Raad Smidtes Gaard,
 2: Garnisonen. 3: Canonernes Lösning omkring Byen,
 Teignet af Grønvold

1 den 15de May Kl: 5 Eftermiddag: trædde Hans Kongelige Majestæt av udi Nyborg, i Hr. Cancellie-Raad Smidtes Gaard, 2 Garnisonen. 3 Canonernes Lösning omkring Byen.
 Signet af Grønvold

mod syd. En spinkel bro forbinder de to sider af åen. Borger-
væbningen følger kongen både foran og bagved kareten, der
også passerer et opstillet æreskompagni. Skal man tro Grøn-
vold, har flere af husene stråtag, hvilket absolut ikke var efter
loven, men sikkert i overensstemmelse med virkeligheden.
Helt fra middelalderen blev det gentagne gange indskær-
pet, at alle købstadhuse på grund af brandfaren skulle have
tegltag. Til højre ses Skt. Hans kirke; derefter følger mod
venstre Gråbrødre kirke; midt i billedet ligger Vor Frue kirke,
mens den store kirke til venstre er Skt. Knuds kirke.

Horsens

Sådan har Frederik V set Horsens, da han nærmede sig byen 19.
maj. Han blev modtaget af stiftamtmanden og garnisonens of-
ficerer, der red foran hans kare. Bagved red et kompagni af bor-
gervæbningen bestående af unge købmænd som hans livskytter.
På byporten, der nok var pyntet lidt op i dagens anledning, står
byens musikanter og blæser fanfarer. På hver side af byporten
ses de plankeværker, der skulle forhindre, at folk kom ind i byen
ad andre veje end gennem byens port. Her skulle der nemlig
erlægges en afgift for de varer, der blev ført ind i byen for at
sælges. Kongen kom sydfra. Man ser Vor Frelsers Kirke med det
høje spir og den lave, tårnløse Klosterkirke til højre.

*Grønholds tekst til billedet lyder:
Odense*

*1: d. 15 May Kl. 7½ Sl. Efr. var Kongens ankomst. 2: toe
Comp. Unge Kiøbmand som
Liw-Skiøttre. 3. et Compag.
Borgere. 4: St. Hans Kirke.
5: Graa-Brødre K. 6: Frue K.
7: St. Knuds K. 8. Lejeren.
Teignet af Grønbold*

Grönvolds tekst til billedet lyder:

Horsens

1: d. 19de May Kl; 9 om Aft: var Kongens ankomst, og blev imodtaget av Stiftamtmanden, og Garnisons Officiere som reed for Vognen, 2: del. Compagnie Unge Kiöbman som Liw-Skiöttere, 3: Byens Musicanter
4: og 5: Kirckerne, 6: Hospitalet, Teignet ved Grönvold

Horsens æresport

Kongens ankomst til Horsens klokken 9 om aftenen blev fejret med en æresport og illumination, da det blev mørkt. Æresporten stod på Søndergade ud for etatsråd Gerhard de Lichtenbergs nyopførte gård med de to karakteristiske, høje karnapper, hvor kongen var indkvarteret. På æresporten, der var omgivet af to store drabanter, var der afbildet tidligere danske konger, og der stod skrevet:

Gud ledsage og bevare Kongen

Man finder ikke Hans Liige

af Kierlighed Vover H. sig (?)

Horsens Böy Dig need for Solen,

Som saa mild og bliid Sig teer,

I sit löb til Norder=Poelen,

Dig med naadig Øjne seer.

Nederst på den venstre søjle står:

Vor Bön skal fare op

Til Himlens Höye Top.

Den lille engel midt i æresporten bærer et banner, hvorpå der står: *Vivat Velkommen Kong F 5*

Udvalgte Høffensens gravstene. År 1701. Som kongen Hans Kongelige Majestet passerede d. 19de Maj Kl. 9 om Aftenen, 2. Magistraten, 3 Biskopen over Aarhuus Stift, og Præsterne af Compagnie Borgere, 5. 6de Etats-Raad de Lichtenbergs Gaard, som Kongen Logerede, 6. 27 Canoners Lösning. - Gravstene ved Grönvold.

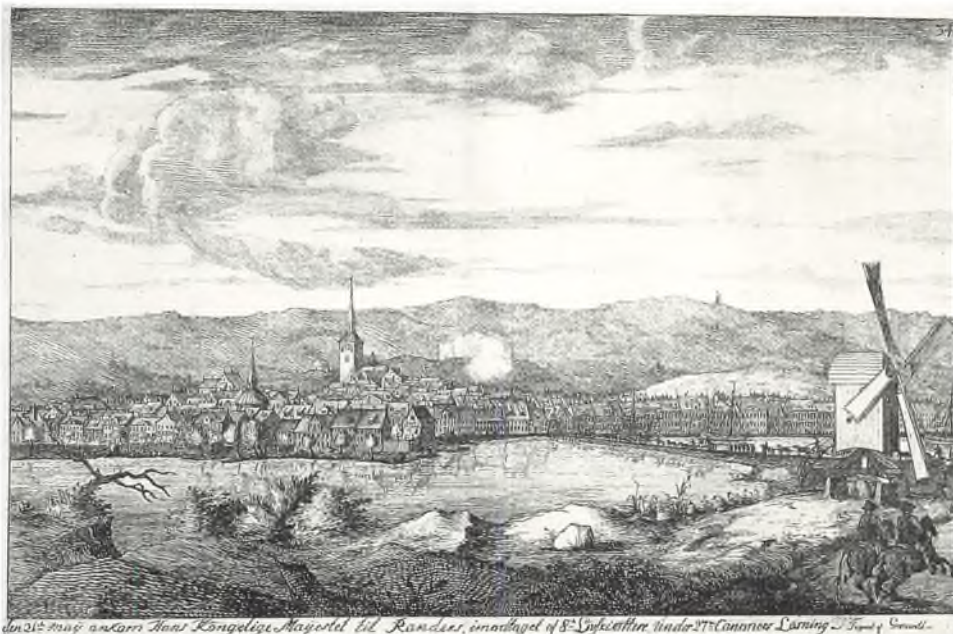
Magistraten, biskoppen over Århus stift, en del præster og et kompagni af borgervæbningen var mødt op tillige med et stort antal af byens indbyggere. Gaderne var fulde, og der stod folk i alle vinduer for at se kongens indtog, der blev ledsaget af kanonsalutter, hvilke Grønvold illustrerer ved de svulmende røgskyer til venstre oppe over den Lichtenbergske gård.

Horsens havde ikke ét stort, egentligt torv, men dels kirkepladsen, dels den brede Søndergade fungerede som torve, og langs Søndergade lå byens fornemste huse, både det grundmurede adelspalæ til venstre i billedet, hvor kongen boede, samt adskillige store bindingsværksgårde.

Randers

Dette syn har mødt kongen og hans store følge, da de sydfra kørte ned mod den brede Gudenå-dal. Kongen og hans følge er på vej over vejdæmningen over åen. Byen lå tæt ned mod åen på nordsiden. Fra Skt. Laurentii kirkegård på bakkerne nord for byen blev der affyret en salut på 27 kanonskud, hvis røg må være den hvide sky, der langsomt ruller ned ad bakken midt i billedet til højre for flaget. Skt. Mortens kirkes slanke tårn og spir rager højt op over byen, hvis tidligere storhedstid antydes af de mange huse i to etager. Ved midten af 1700tallet var byen

*Grønvolds tekst til billedet lyder:
 1: den udi Horsens oprettede Ære-Poort, hvor igiennem Hans Kongelige Majestet passerede d. 19de May Kl. 9 om Aftenen, 2: Magistraten, 3 Biskopen over Aarhuus Stift, og Præsterne 4: et Compagnie Borgere. 5: Hr. Etats-Raad de Lichtenbergs Gaard, hvor Kongen Logerede, 6: 27 Canoners Lösning. Teignet ved Grönvold*

den 21de May ankom Hans Kongelige Mayestet til Randers, imodtaget af 8 Livskjøttere, under 27 Canoners Løsning. Teignet af Grønbold.

*Grønbolds tekst til billedet lyder:
den 21de May ankom Hans
Kongelige Mayestet til Randers,
imodtaget af 8 Livskjøttere, under
27 Canoners Løsning.
Teignet af Grønbold*

imidlertid i nogen grad stagneret på grund af, at sejløbet i fjorden groede til i mudder. Der var dog stadig en blomstrende handskeproduktion. Byen havde cirka 2.500 indbyggere.

Grønbold

Poul Isac Grønbold blev født i 1718 i Skedsmo i Norge og døde i Nivå i Nordsjælland i 1760. Sin egentlige uddannelse fik han som soldat, idet han blev landkadet i 1734 og kaptajn i søetaten i 1758. Mens han gik på søkadetakademiet modtog han i 1741 undervisning i kunsten at stikke kobberstik af miniaturemaleren og radereren Jacob Fosie. Undervisningen blev udvidet i forbindelse med, at han i 1749 skulle skildre kongens rejse gennem Danmark og Norge. Læreren, Jacob Fosie, havde selv skildret visse af en sådan rejses dramatiske episoder under kongens forældres rejse over fjeldene til Trondheim i 1733.

Kunsten at radere tiltrak mange dilettanter i 1750erne, og Jacob Fosie underviste mange af dem. Grønbold var en af hans bedste elever. Netop den store, raderede serie af scener fra de danske købstæder, Frederik V passerede på sin rejse til Norge, efter egne fortegninger, hører til Grønbolds bedste. Oprindelig skulle som nævnt hele rejsen både i Danmark

og Norge være skildret, men kun scenerne fra de fleste af de danske købstæder blev realiseret.⁷

Grønvolds prospekter

og tidens øvrige topografiske værker

Grønvolds billedserie har som hovedformål at skildre kongens rejse og den hyldest, der blev ham til del. Men den knytter også an til en ældre tradition for at gengive byer i store prospekter set ude fra det omgivende land. Netop i 1700'erne fandt denne kunst nogle af sine bedste eksempler i Danmark. Topografiske værker var simpelthen moderne og klart i oplysningstidens ånd.

Allerede fra slutningen af 1500tallet var flere danske, skånske, norske, gotlandske og slesvigske og holstenske byer blevet afbildet til det store, internationale værk *Civitates Orbis Terrarum*, *Verdens byer*, der med Georg Braun og Franz Hogenberg som udgivere udkom mellem 1572-1618 (se *Den Gamle By Årbog* 1999).

I 1677 udkom billeddelen til Peder Hansen Resens *Atlas Danicus*, *Danske Atlas*, et stort anlagt værk, hvortil der især via landets præster var samlet billedmateriale gennem næsten 20 år. Men baggrundsmaterialet var meget forskelligt, og kobberstikkerne tegnede ofte standardiserede eller mekanisk ensartede bybilleder. Billederne i Resens *Danske Atlas* skal som afbildninger af virkeligheden bruges med varsomhed. Tekstdelen til det store værk kom i stærkt forkortet form i årene frem mod 1700. En fuldkommen udgave blev først trykt i 1900tallet og da med forskellige udgivere af de enkelte stifter, således for eksempel Helge Søgaards udgivelse af *Århus Stift* fra 1967 som en af de sidste.

1700tallet fik to store danske, topografiske værker: Laurids de Thurahs *Den danske Vitruvius*, der udkom fra 1746 og Erik Pontoppidans og Hans de Hofmanns *Danske Atlas*, der kom fra 1763. De omfattede begge hele det danske rige. I enkelte tilfælde kan det ses, at Poul Isac Grønvolds stik er blevet anvendt som forlæg for nogle af byprospekterne i Pontoppidans *Danske Atlas*. Det gælder for eksempel gengivelsen af Horsens og Kolding.

Johan Jacob Bruun udgav i 1761 en serie kobberstukne prospekter af sjællandske byer, *Novus Atlas Daniae*, men serien, der var tænkt fortsat med det øvrige Danmarks byer,

kom aldrig videre. Her udfylder Grønvolds prospekter fra Fyn og Jylland en lakune.⁸

Til forskel fra de fleste af de foran nævnte topografiske byprospekter, hvis motiv som regel er set på lang afstand og er uden personer, udmærker Grønvolds stik – som det for eksempel ses af de her afbildede – sig ved deres tæthed på motivet og deres livfulde scener.

Noter

- 1 Poul Grønvolds kobberstik blev erhvervet på Bruun Rasmussens auktion december 2004 (738) over Saxhof-samlingen. De oprindeligt løse ark er indbundet og lagt i kassette sandsynligvis af Bjarne Saxhof, hvis ekslibris ses på værket. DGB 1007:2005.
- 2 Se: Øystein Rian: Den aristokratiske fyrstestaten 1536-1648. Danmark-Norge 1380-1814, bd. II, 1997, side 211 og fremefter samt Ole Feldbæk: Nærhed og adskillelse, 1720-1814. Danmark-Norge 1380-1814. bd. IV, 1998, side 25 og fremefter.
- 3 Norges Kulturhistorie, bd. 3: Fra forfall til ny vekst. Red.: Ingrid Semmingsen m.fl. Oslo 1980, side 309-310 samt Gustav Ludvig Baden: Danmarks og Norges Kong Frederik den Femtes Regjerings Aarbog. 1832, side 47-48 samt Roar Tank: En kongeferd gjennom Drammen for 200 år siden. Aarbok. Drammens og oplands turistforening, 1953.
- 4 Danmarks Kirker. Københavns amt, I, 1944, side 132 og fremefter samt J.P. Trap: Danmark. 5. udgave 1953, Roskilde.
- 5 Danmarks Kirker. Sorø amt, I, 1936 side 132 og fremefter.
- 6 J.P. Trap: Danmark. 5. udgave 1953, Korsør.
- 7 Dansk biografisk Leksikon, 3. udgave, 1980: opslagsord Jacob Fossie og Poul Isac Grønvold.
Weilbach Dansk Kunstnerleksikon, 1994 og 1995: opslagsord Jacob Fossie og Poul Isac Grønvold. Jørgen Styhr: Dansk Grafik 1500-1800, 1943, genoptryk 1970, side 132-135, 158 og 189.
- 8 Bjørn Westerbek Dahl: Kortets historie i Vejle amt. Vejle Amts Historiske Samfund, 1993.

English summary

Den Gamle By is establishing a national collection of pictures of Danish towns. The museum has recently acquired a series of copperplate engravings from 1749 by Poul Isac Grønvold describing King Frederik V on his Royal progress through Denmark and Norway. Grønvold made drawings of all the places visited, and the Danish towns as well as the celebrations held on the occasion of the King's visit are thus described in 35 pictures. In her article, Museum Curator Birgitte Kjær, goes through a number of the most important etchings.

Kristentøj og dåbskjoler

Af Tove Engelhardt Mathiassen

Den Gamle By rummer en stor samling dåbstøj. Det ældste er fra 1700tallet og det nyeste fra 1970erne. I år viser museet for første gang siden 1920erne et stort udvalg af dåbstøjet i udstillingen Kristentøj og dåbskjoler. Museumsinspektør, cand.phil. Tove Engelhardt Mathiassen sætter disse helt specielle dragter ind i deres kulturhistoriske sammenhæng.

Allerede fra 1921 havde dragt- og tekstilsamlingen i Den Gamle By sin egen leder. Det var Petra Julie Holm, hustru til museets stifter og første direktør Peter Holm. Fru Holm viste tidligt stor interesse for de kulørte dåbsdragter, de såkaldte kristentøj. Hun arrangerede en udstilling af kristentøj og dåbskjoler i slutningen af 1920erne og skrev en artikel om emnet i museets årbog fra 1928/29. I artiklen kom hendes store engagement i samlingen tydeligt til udtryk. Fru Holm fortæller om et kristentøj fra Skæring Munkegård i Egå udenfor Århus:

Dette Stof, der bærer tydeligt Præg af 1700'ernes kinesiske Paa-virkning, er et af de skønneste, "D. g. B." ejer. Paa en lys, blaa Damaskes Bund er indvævet et Blomstermønster i Sølv, hvide,

Dåbshandling i 1500tallet. Barnet er helt nøgent, og præsten gør klar til at døbe det i fondens vand. Degnen holder alterbogen, og fadderne står på den anden side af døbefonden.

I Den Gamle Bys udstilling Kristentøj og dåbskjoler indgår en stor gengivelse af skagensmaleren Michael Anchers værk "En Barne-daab". Værket er malet i perioden 1883-1888. Billedet skal sammen med et tableau af seks dragter fra første halvdel af 1880erne og en lydside med Grundtvigs salme "Herren strækker ud sin arm", minde om den sammenhæng, som dåbstøjet i sin oprindelige funktion er indgået i. Billedet tilhører Ribe Kunstmuseum. Foto Ribe Kunstmuseum.

rødlige og gule Farver. ... Sidste Gang dette Kristentøj har været i Brug, har været i Tiden 1836-40, og da vides det at have været anvendt fire Gange. Der er ingen Tvivl om, at dette skønne Kristentøj hver Gang har vakt fortjent Beundring, men den, der sysler med Dragtmuseet i "Den gamle By", drager et lille Suk ved Tanken om den prægtige Rokokokjole, der har maattet lade sit Liv.¹

Fem år senere i 1934 skrev Petra Julie Holm en artikel om 1700tallets kjolestoffer i Den Gamle Bys samlinger og kom i katalogdelen ind på mange af stofferne i de kristentøj, der er med på udstillingen Kristentøj og dåbskjoler, som åbnede i 2006.² I 1979 publicerede Birgitte Kjær en artikel om en dåbskjole fra 1830 i museets årbog³ – også denne dåbskjole kan ses på udstillingen.

Igen i 2006, næsten 80 år efter Petra Julie Holms udstilling af kristentøj og dåbskjoler i 1920'erne, er det fornemme kristentøj fra Skæring Munkegård udstillet. Kristentøjet består af kjole og en såkaldt løjert, en bærepude. Kjolen er syet i et snit fra slutningen af 1700tallet. Foto Knud Nielsen.

Hvid dåbskjorte og spædbørn i svøb

I den katolske tid var dåbshandlingen opdelt i eksorcisme, djævlueddrivelse med forskellige læsninger og ritualer, og efterfølgende selve dåben.⁴ Under dåben var barnet klædt af og blev enten dyppet tre gange ned i døbefondens indviede vand, eller præsten holdt det ind over fonden og overøste det med vandet.

Døbefonden stod dengang helt nede ved kirkedøren. Efter neddykning eller overøsning klædte præsten det lille barn i en hvid skjorte eller satte en hvid hue på dets hoved, og han formanede de fremmødte faddere om deres kristne pligt i forhold til barnet. Under denne del af ritualet havde barnet et tændt lys i sin hånd. Herefter fik det lidt vin i munden, og præsten viste det alterbrødet. Den hellige handling var til ende, og barnet var fra at være en lille hedning, da det ankom til kirken, via dåbsriten blevet ny og renset. Det var blevet en del af den kristne menighed og for alvor medlem af samfundet ved dåbens symbolladede handlinger, hvor tøjet indgik som et integreret element.

Brugen af afklædning og neddykning i fondens vand fortsatte også efter Reformationen i 1536; men visse elementer af djævlueddrivelsen, ikke alle, og brugen af det tændte lys i forbindelse med faddernes formaning blev udeladt i den tidlige lutherske udgave af dåben i Danmark. Nu stod fonden længere oppe i kirkerummet, så menigheden nemt kunne følge med i ritualen, der som noget nyt foregik på dansk.

Inden dåben skulle degnen eller klokkeren fylde en spand

vand eller to i fonden, og om vinteren måtte den ene spandfuld være opvarmet. Det var en kold fornøjelse for et nyfødt barn at blive afklædt i en uopvarmet stenkirke. Sognepræst Jørgen Simensen fra Albani Kirke i Odense understregede jordemoderens ansvar i den forbindelse. Han skrev i sine Tvende Tractater fra 1567 om dåbsbarnets af- og påklædning, at jordemoderen så vidt muligt enten skulle sørge for at få barnet svøbt eller selv svøbe det i et forsøg på at undgå forkølelse og sygdomme.⁵

Spædbørn var på den tid svøbt fra halsen og nedefter i et svøb, som blev rullet fast omkring kroppen og omviklet med en lang, vævet svøbeliste, der stramt blev krydset flere gange. Renæssancens svøbte børn kan ses på kirkernes epitafier, hvor de spæde børn som små hvide kokoner med røde svøbelister kan være afbilledet ved forældrenes fødder. Svøbet holdt barnet varmt, og man mente, at det gav en stærk ryg at være svøbt.⁶

Fra dåbskjorte til kristentøj

Hovedreglen var, at dåbsbørnene skulle være nøgne i forbindelse med dåben; men allerede i 1500tallet var der mulighed for at nøjes med afklædning til navlen, hvis barnet var for skrøbeligt til at tåle afkølingen.

Et af afklædningens formål var at sikre, at det var et menneskebarn, som modtog det hellige sakramente og ikke en skifting. Man frygtede nemlig, at trolde og hekse skulle tage barnet og lægge deres eget troldebarn, en skifting, i stedet.

I slutningen af 1500tallet gik neddybningen af dåbsbarnet efterhånden af brug, og man gik over til en anden form for dåb, hvor præsten ikke mere holdt barnet, men øste vand på barnet, mens gudmoderen – ofte jordemoderen – bar barnet til dåb. Overøsningen, den såkaldte infusion, blev efterhånden op gennem 1600tallet afløst af vædning af barnets hoved, aspersion, som vi kender det endnu i dag.

De tidligst kendte optegnelser om fornemt udsmykkede kristentøjer er sammenfaldende med overgangen til hovedvædningen. Nu kunne man tillade sig at iklæde barnet et fornemt skrud uden at få det spoleret af vandet fra døbefonden. Kristentøj var den almindelige betegnelse for dåbstøj i 16- og 1700tallet, og betegnelsen fulgte med op i 1800tallet, hvor den brugtes om de fornemme dragter syet af eksklusive stoffer.

I Den Gamle Bys samlinger findes kristentøj fra 1700årene

Dåbskjole fra 1860 eller 1861. Den har været en families ejendom og er blevet brugt til dåb frem til 1954. Dåbskjolen blev syet af Anne Marie Poulsen til sin førstefødte. Til formålet brugte hun sin mormors altergangsforklæde. Foto Thomas Kaare Lindblad.

I udstillingen Kristentøj og dåbskjoler indgår et kristentøj med silkedamask i gyldent og rødt. Dette stof stammer formodentlig fra 1600tallet og er blevet genanvendt i et kristentøj. Foto Knud Nielsen.

Kristentøjets forside er formodentlig fra 1700tallets første halvdel. Det er rød, nu rosa, silke med et stort symmetrisk broderi i mange kraftige, nu delvis falmende, farver. Stoffet har tydeligvis været brugt til et andet formål, fordi det vender på langs af dragten og ikke på tværs. Det mønstrede silkebånd er fra omkring 1800, og foret er fra anden halvdel af 1700tallet. Foto Stuart McIntyre.

og frem til midten af 1800tallet, og samlingen kan dermed give et ganske godt indtryk af variationen af disse specielle dragter. Omtrent 20 kristentøj er vist i Den Gamle Bys særudstilling.

Kristentøj – et udstyrsstykke

En dåb er en rituel handling, hvor en person skifter rolle fra udøbt, sårbar hedning med risiko for den evige fortabelse til et menneske med adgang til syndernes forladelse, det evige liv og en samfundsmæssig plads. Det var og er vigtigt at være klædt smukt på som deltager i en rite. I vore dages danske samfund, hvor sekularisering og folkekirke, nyreligiøsitet og andre religioner udgør en malstrøm af metafysiske og filosofiske fikspunkter i dagligdagen, er det relevant at se på, hvordan religiøse og samfundsmæssige riter fungerer side om side eller i konflikt med hinanden. En del af riten er som regel påklædningen. I et lille intermezzo i den nyeste historie fra 1970erne var det en del af et oprør ikke at klæde sig fint på efter det etablerede samfunds normer. I starten var kristentøj syet som poser; men begyndte i anden halvdel af 1700tallet også at få kjolefacon.

Kristentøj var ofte syet af kjolestoffer, som blev genbrugt, og i Den Gamle Bys udstilling kan man se, hvordan et silketapet formodentlig fra Frederiksborg Slot med Frederik IVs kronede monogram og et finttegnede løvehovede er blevet anvendt i et kristentøj på Værebros Mølle i Nordsjælland.⁷

I 18- og 1900tallet er der belæg for genanvendelse af andre former for symbolladede klædningsstykker som brudekjoler og konfirmationskjoler i dåbstøj; men da der ikke er skriftlige optegnelser i Den Gamle Bys samling om de fine rokokokjolars oprindelige brug, kan man ikke vide, om de har været brudekjoler. I det meste af 1700tallet tog man selskabstøj på til sit bryllup, så det kunne være en mulighed.⁸ Fornemme dragter er indgået i lønnen fra overklassen til deres ansatte langt op i tid. Så på den måde er stoffer fra dragterne kommet i brug i flere sociale lag. Kristentøjerne er ofte rigt udsmykket med guld- og silkekniplinger, silkebånd og rosetter, florsflæser og kulørte røperler. Forstofferne er tit mindst ligeså interessante som yderstoffet og kan være med til at give en datering på, hvornår kristentøjet er blevet syet.

Hovedbeklædning til dåb

Den Gamle By viser i udstillingen Kristentøj og dåbskjoler omkring 40 eksempler på de vidt forskellige udformninger, som dåbshuerne har haft fra 1700tallet og op gennem 1900tallet. De tidlige huer forekommer i dag vældig små. Ifølge Danske Lov fra 1683 skulle børn døbes senest otte dage efter fødslen, så det er logisk, at huerne er så små.

Der blev lempet på reglerne ved en forordning 30. maj 1828. Børn født i perioden 1. marts til 1. september skulle døbes senest 8 uger efter fødslen. Børn født resten af året skulle døbes senest ved udgangen af førstkommande maj måned.

En ny tendens i 1700tallet

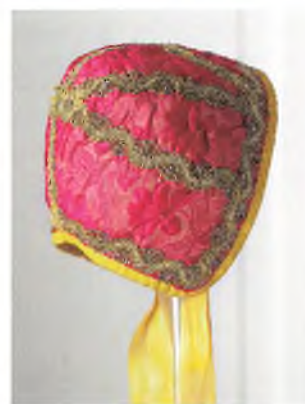
De kulørte kristentøj blev brugt op til midten af 1800tallet; men fra slutningen af 1700tallet var der en sideløbende udvikling. På den tid skyllede en modebølge ind over Europa, fordi man i midten af 1700tallet havde fundet de italienske oldtidsbyer Herculanium og Pompeij. Damer og dåbsbørn skulle nu ligne de antikke statuer i kjoler med højtsiddende taljeoverskæringer. Det vekslede med moden, hvor vide skørterne var. Hvide bomuldsstoffer i mange forskellige tynde kvaliteter blev importeret fra kolonierne og syet op til fornemme kjoler.

Frem mod midten af 1800tallet overtog de hvide dåbskjoler føringen over de kulørte kristentøj, og det er en position, som de har bevaret til i dag. I udstillingen Kristentøj og dåbskjoler er der 30 eksempler på de forskellige udformninger, som de hvide dåbskjoler har haft fra slutningen af 1700tallet til i dag.

Dåbskjoler er familieklenodier

I et halvt år af udstillingsperioden gjorde HM Dronningen Den Gamle By den ære og glæde at lade museet udstille den dåbskjole, som i 1870 blev brugt ved dåben af den førstefødte i det Glücksborgske kongehus, den senere Christian X. Siden er mange prominente medlemmer af den kongelige familie blandt andre Hendes Majestæt blevet døbt i kjolen. Med den kan museet understrege og markere dåbskjolers symbolladede betydning både som kongelig kjole i et monarki og som en families ejendom.

I 1700tallet kunne jordemoderen eller præstefamilien udlåne eller udleje kristentøj. På de danske godser havde man

To kulørte dåbshuer fra sidste fjerdedel af 1700tallet. I 1700tallet var der forskel på drenge- og pigehuerne. Drengehuer var syet af seks dele stof, pigehuer af tre. Foto Thomas Kaare Lindblad.

To hvide dåbshuer fra 1850erne. I 1800tallet var der ikke mere forskel på drenge- og pigehuerne. Den mest almindelige facon var en lille rund puld forsynet med et bredt forstykke. Huerne blev syet af supertynde bomulds kvaliteter. Foto Stuart McIntyre.

kristentøj som slægtens ejendom, og de feudale godsejere lånte kristentøj ud til fæstebøndernes dåbshandlinger. Op mod 1800 begyndte også borgerlige familier og rige bønderfamilier at have råd til at eje familiens egen dåbsdragt, som blev værnet om og brugt igen og igen til de nye skud på familiens stamme.

I Den Gamle By er vi taknemmelige, for at så mange har ønsket at skænke deres familieklenodie til museets samling. Netop dåbskjolens symboladede betydning er sikkert forklaringen på, at museet ejer så få dåbsdragter fra 1950 og frem. Kjolerne er stadig i brug.

Noter

- 1 Petra Holm: Kristentøj, Den Gamle Bys årbog 1928/29, side 75-76.
- 2 Petra Julie Holm: 18. Aarhundredes Kjolestoffer, Den Gamle Bys årbog 1934, side 76-88.
- 3 Birgitte Kjær: En dåbskjole fra 1830, Den Gamle Bys årbog 1979, side 91-97.
- 4 Birgit Kaiser: Historien om barnedåben, København 1995. Gennemgang af dåbens forskellige riter og skikke støtter sig til dette værk. Se også Hanne Schaumborg Sørensen: Dåbsdragten – et symbol på optagelse i det kristne og sociale fællesskab, 2000, side 61-67.
- 5 Birgit Kaiser, 1995, side 57.
- 6 Ellen Andersen: Moden i 1700årene, København 1977, side 159-160. Om spædbørns tøj i 1700tallet.
- 7 I Holm, 1928/29 er der et farvebillede af kristentøjet fra Værebros Mølle. Nationalmuseet har et kristentøj af et blåt og gyldent tapet med Frederik IVs kronede monogram og løver; men i et lidt anderledes mønster. Der formodes at stamme fra ombygningen af Københavns Slot. Tak til Anni Bloch for denne oplysning.
- 8 Birgitte Kjær, Fritse Meyer og Tove Engelhardt Mathiassen: Brud og brudgom, katalog, Den Gamle Bys skriftrække VIII, 2005.

English summary

Den Gamle By comprises a large collection of christening clothes, the oldest dating from the 18th century and the newest from the 1970s. The collection of christening clothes was founded in the 1920s by the first Museum Curator of the collection of textiles, Ms. Petra Julie Holm. In the spring 2006, the museum opened an exhibition entitled "Christian clothes and christening robes". Museum Curator Tove Engelhardt Mathiassen, who today is in charge of the collection of textiles of Den Gamle By, comments on the exhibited christening robes in the historical context.

De første huse til Den Gamle Bys 1900talskvarter

Af Allan Leth Frandsen

I efteråret 2004 var to tidstypiske og velbevarede baggårdsmiljøer fra Houmannsgade i Horsens dømt til nedrivning. Heldigvis gjorde en museumsinspektør på Horsens Museum Den Gamle By opmærksom på sagen, og på den måde fik Den Gamle By de første bygninger til det kommende 1900talskvarter. I forbindelse med nedtagningen har museumsinspektør, cand.phil. Allan Leth Frandsen, der har det kommende 1900tals-kvarter som sit primære arbejdsområde, undersøgt baghusenes brogede historie.

12årige Folmer Andersen undrede sig. Han forstod ganske enkelt ikke, hvorfor han som lillebror skulle ledsage sine storesøstre til lokummerne på den anden side af baggården i Houmannsgade. Først senere forstod han, at det skyldtes rotterne – som han ikke var bange for.

Folmer Andersens historie er en af mange, der fortæller om livet i de to baghuse fra Houmannsgade i Horsens, som Den Gamle By tog hjem omkring årsskiftet 2004/2005.

Baghusene bag Houmannsgade 2a-b. Den Gamle Bys tømrerformand Ejvind Maltesen til venstre og murerformand Hans Bendix Weiss inspicerer husene inden nedrivningen. Ejvind står i porten ud til Houmannsgade, Bendix lige ved porten ind til den anden baggård, se foto side 47. Bygningen lige frem er Bygning B, se tegning side 50. Her ses til venstre indgangen til trappeopgangen, derefter følger i midten døren ind til de tidligere toiletter – man kan ane jalousidøren – og til højre ses døren ind til vaskehuset. Bygningen til højre er Bygning D. Bemærk det brolagte gårdrum.

Langt mellem træk- og slip i Horsens' første arbejderkvarter

Folmer Andersen indledte sin karriere som toiletledsager i 1935, da hans far overtog en helt nyindrettet købmandsforretning på hjørnet af Houmannsgade og Vestergade. Fem år senere blev de seks lokummer og pissoiret nedlagt. Da havde Horsens Kommune udstedt påbud om installation af WC i alle byens ejendomme.

Det gav arbejde til mange håndværkere i kvarteret omkring Vestergade, Houmannsgade, Nygade, Stefansgade og de andre gader i det vestlige Horsens. Murere, tømrere og blikkenslagere indrettede toiletter i spisekamre og på bagtrapper, for der var langt mellem træk-og-slip i Horsens' første arbejderkvarter.

Kvarterets første huse var bygget omkring 1880. Det var især boligbyggeri til arbejdere og funktionærer på nye industrivirksomheder i Horsens' vestligste udkant, for eksempel Crome & Goldschmidts Fabrikker, Trævarefabrikken Bastian, Horsens Andelssvineslagteri og statsfængslet.

Bag ejendommene, der i rask tempo skød op langs de nyanlagte gader, blev der bygget baghuse til forretningsdrift. Enkelte steder blev der ganske vist drevet lidt landbrug med kohold helt op til midten af 1900tallet, men normen var, at håndværk og småindustri trivedes i baggårdene.

Baghuset Houmannsgade 2c. Til højre den moderniserede indgang til et nyt badeværelse, hvor den oprindelige gruekedel stadig stod. I midten hestestalden med hønsestige til loftet og til venstre et værkstedslignende lokale.

Baghus med gruekedel og hestestald

Den ene af de bygninger, Den Gamle By har hjemtaget fra Horsens, er et beskedent to-etagers rødstenshus uden udsmykninger af nogen art. Huset stod i baggården Houmannsgade 2c og måler 10 x 3,5 m. Huset indeholdt tre rum i stueplan. Et moderne badeværelse havde oprindeligt været vaskerum for forhusets beboere, men gruekedlen stod stadig intakt i rummet.

Ved siden af fandtes hestestald med brølægning på gulvet og krybbe på væggen. Fra dette rum førte en spinkel trappe op til et stort loft, der havde været brugt til opmagasinering og kammer. Husets sidste rum var et stort, værkstedsligende lokale.

Det har ikke været muligt at skaffe ret mange oplysninger om anvendelsen af dette baghus. Forhuset er opført omkring 1880, men baghuset er først opført mellem 1910 og 1920. Det er imidlertid et godt eksempel på en hustype, som har været helt almindelig i danske baggårde.

Snedkermester Jørgen Jensen byggede i begyndelsen af 1880'erne en to-etagers forretnings- og udlejningsejendom med et lille tårn på hjørnet af Houmannsgade og Vestergade. Jørgen Jensen havde selv forretning på hjørnet. Bag ejendommen blev der ad åre opført et ret omfattende baggårdskompleks, hvoraf en stor del i 2005 blev hjemtaget til Den Gamle By. Længs Vestergade ligger huse i en halvanden og to etager. Gaden er dermed et godt udtryk for bebyggelsen i de kvarterer, der opstod i udkanten af de danske købstæder i slutningen af 1800'tallet og begyndelsen af 1900'tallet. Foto cirka 1917. Byarkivet i Horsens.

Møbelsnedker Jørgen Jensen

Et lukket gårdrum

I midten af 1880'erne blev der bygget et stort forhus med en møbelbutik på hjørnet af Houmannsgade og kvarterer "hovedgade", Vestergade. Huset blev opført af møbelsnedker Jørgen Jensen, der havde slået sig ned i Horsens efter nogle år på valsen. De første år havde han værksted i kælderen, men i 1890'erne indledte han den gradvise bebyggelse af baggården.

Omkring 1906 var der bygget så meget bag hjørnehuset, at der var opstået et lukket gårdrum, hvorfra en port ledte ind til en anden baggård. Se tegning side 50. Her lå et par ældre bygninger, som nu dels er nedrevet, dels skal indrettes til beboerhus.

Sodavandstapperi og bordfabrik

Et af de første baghuse, Jørgen Jensen fik opført, var et kombineret møbelsnedkeri og ligkistemagasin, Bygning D og en del af Bygning B. Desuden blev der opført en lille smal bygning mod vest, Bygning C, se tegning side 50. På dette tidspunkt fandtes der utvivlsomt allerede en bygning, hvor den resterende del af Bygning B med toiletter og vaskerum senere blev bygget.

Jørgen Jensens nybyggeri samt de ældre bygninger i den anden baggård gav plads til mange erhvervsgrøene. Eksempelvis var der fra 1903 til 1919 en lille mineralvandsfabrik og et sodavandstapperi. Express hed læskedrikken fra Houmannsgade. I samme periode lagde et af de mange baghuse lokaler til Ole Jensens Bordfabrik.

Interiør fra Jørgen Jensens værksted, cirka 1917. Privateje.

Drivkraften bag byggerierne var dog Jørgen Jensens flair for at drive forretning, som medførte behov for mere og mere værkstedsplads. Lige efter Første Verdenskrig var Jørgen Jensens forretning en af provinsens største af sin art med både snedkere, sadelmagere og malere på lønningslisten.

Ingen penge til strøm og centralvarme

I 1920 gennemførte Jørgen Jensen et generationsskifte. Det skete ved at etablere Trævare- og Møbelfabrikken Vest A/S Horsens. Ud over Jørgen Jensen var aktionærerne hans tre børn: Chr. Dalsgaard, William og Agnes. Selskabet overtog alle Jørgen Jensens aktiver, hvilket vil sige varelager, snedkeriudstyr og maskiner samt ikke mindst 12-15 ejendomme langs Vestergade og Nygade samt i baggårdene.

På aktieselskabets første bestyrelsesmøder slog tidernes almindelige ugunst igennem. Salget gik trent og »alt er i nedgang hvad salg og priser for varer angår«, skrev selskabets forretningsfører Jørgen Jensen i protokollen. Så planerne om elektrisk kraft og centralvarme på værkstederne blev stillet i bero. Først i efteråret 1922 lysnede økonomien så meget, at der blev penge til strøm og centralvarme.

Fru Loft boede i kælderens

Fra 1923 indstillede Møbel- og Trævarefabrikken Vest mere eller mindre sin egen møbelproduktion og fik i stedet møblerne lavet på specialværksteder. Lokalerne på første sal i Bygning B blev udlejet til tapetserermester Sørensen, og på anden sal flyttede der senere en billedskærer ind. Sidst i 1930'erne var Sørensens værksted overtaget af malermester Nielsen, og sådan var der konstante rokader i bygningerne.

Der findes ingen gamle fotos af den første baggård i Houmannsgade. Dette billede, der stammer fra den anden baggård, giver imidlertid et indtryk af stemningen. Bag vognen med Jørgen og Ane Kristine Jensen samt deres svigerdatter Anna ses den senere alabastfabrik. Foto cirka 1928. Privateje.

Kirsten Jensens konfirmation i 1946 blev holdt i en del af Bjerregaard og Christensens værksted. Skorstenen fra limovnen ses mellem de to skålende personer. Privateje.

Et kig ind i den nye møbelbutik, som i 1935 blev etableret i det tidligere ligkistemagasin. Til venstre ses vinduerne ud mod den første baggård. Bagerst i forretningen fører en trappe op til anden sal. Bag trappen ligger snedkerværkstedet. Personerne: fra højre Jørgen Jensen, hans barnebarn Kirsten Jensen og hendes far Chr. Dalsgaard Jensen. Foto 1935. Privateje.

En kuriositet vedrørende erhvervslivet i den første baggård var rullekonen, der i 1916 etablerede forretning i forhuset. Hun hed fru Loft – og boede i kælderen ...

Handel med huder og tørrestativer på taget

I den anden baggård blev der også drevet håndværksvirksomhed, blandt andet snedkeri og sadelmagerforretning. Men i midten af 1920'erne blev der grundlagt en ganske særlig virksomhed i denne baggård: C. Andersons Hude- og Skindforretning. Anderson købte både kreaturhuder hos landslagterne og huder fra private. Huderne blev skrabet fri for fedt og oplagret med salt imellem, indtil Anderson solgte dem til et garveri.

Ud over hudforretningen kom der senere et ægpkakeri i baggården, hvilket ligesom Andersons virksomhed gav en del transport med lastbil gennem den første baggård.

Lastbiltransporten og den generelt stigende erhvervsaktivitet i baggårdene var en gene, når husmødrene skulle bruge tørresnorene mellem husene i den første baggård. Tørresnorene hang praktisk, da vaskekælderen lå ud til gården – lige ved siden af toiletterne. Så da aktieselskabet i 1926 fik bygget fire bilgarager i den anden baggård, blev de opført med tørrestativer på det flade tag.

Interiør fra maskinværkstedet på anden sal i Bjerregaard og Christensen Møbelfabrik. Foto fra bogen: Horsens – Historie, Natur, Erhvervsliv, 1947.

Der klippes roser i den første baggård. Vinduet sidder i den nyindrettede møbelforretning. Foto cirka 1936. Privateje.

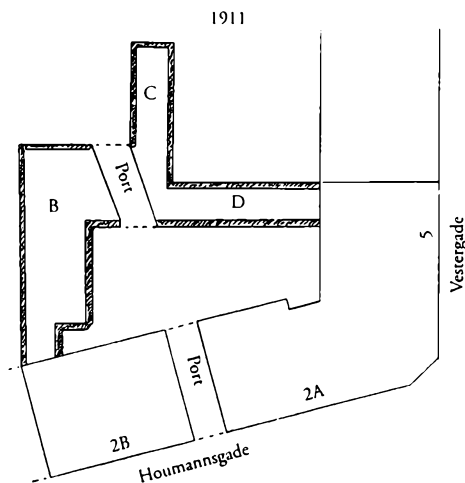
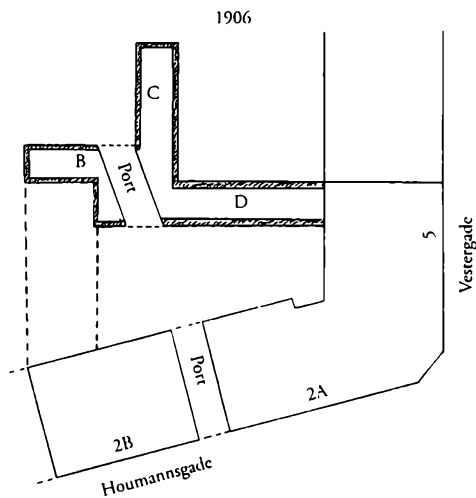
En middagslur i kisten

Midt i 1930'erne skete der store forandringer i hele komplekset på hjørnet af Vestergade og Houmannsgade. I den anden baggård blev der etableret en virksomhed, som de næste 25 år satte sit præg på baggården: Bendixen og Søns Alabastindustri, der lavede lamper, askebægre og andre pyntegenstande i alabast – en slags halvgennemsigtig gips. Virksomheden blev i 1937 overtaget af N.C. Nielsen, der drev den frem til slutningen af 1950'erne. Denne bygning skal nu omdannes til beboerhus.

1930'ernes anden store ændring fandt sted i forhuset mod Vestergade og i ligkistemagasinet. Hjørneforretningen, hvor der alle dage havde været møbeludsalg, blev indrettet til købmandsforretning. Og det var i den forbindelse, at købmændens søn Folmer debuterede i rollen som sine storesøstres lokumsledsager.

Møbeludsalget blev i stedet flyttet til det tidligere ligkistemagasin. Ved at inddrage en lejlighed og sætte en stor spejlglasrude i mod Vestergade, kunne der blive en fin lille forretning.

Ligkisterne blev flyttet ned i kælderen. Her legede Jørgen Jensens børnebørn gemmeleg i kisterne, når de var på besøg. Dog var der én kiste, de aldrig krøb ned i. Den var udstyret med en pude og et tæppe. Her snuppede Jørgen Jensen sin middagsøvn.

Skitse af baggårdskomplekset fra Houmannsgade 2a-b, 1906. Bygning B, C, og D er nybygget. Mellem B og forhuset er indstiptet en ældre bygning.

Skitse af baggårdskomplekset fra Houmannsgade 2a-b, 1911. Den resterende del af bygning B er nybygget, og gårdrummet har nu den udformning, det havde ved Den Gamle Bys hjemtagning. Se i øvrigt side 53, hvor der findes en mere detaljeret tegning.

Soveværelser i hele ejendommen

I 1939 overtog snedkermestrene Bjerregaard og Christensen møbelforretningen, og det bagved liggende værksted. De første par år lavede de møblementer på bestilling, men i 1941 omdannede de værkstedet til en lille fabrik for soveværelsesmøbler. Fra midten af 1950'erne var der omtrent 20 mand ansat og efterhånden lagde virksomheden beslag på alle rum i baghuset.

På anden sal var der finerpudseri samt håndsnedkeri med høvlebænke, mens første sal var domineret af en stor finermaskine. Den skulle stå lige over et af skillerrummene i vaskehuset lige neden under. Ellers ville den brase gennem gulvet. På resten af denne etage fandtes hovedparten af firmaets maskiner. Bygning C blev brugt til kontor på første sal og fyrrum i stueetagen.

I 1960'erne blev der fremstillet 100 finerede senge ad gangen. De blev hejset gennem en stor lem i gulvet mellem de to etager, og når træbearbejdningen var færdig, blev de kørt til firmaets lakeri på Nørretorv 7-800 meter væk.

Bjerregaard og Christensen nedlagde i 1950'erne deres egen udstilling af møbler i forretningen og overdrog butikken til en Hornung & Møller-klaverforretning. Den blev drevet til et stykke op i 1970'erne af cellisten i Horsens Byorkester.

I det tidligere ligkistemagasin under klaverforretningen indrettede Bjerregaard og Christensen finerlager.

Genskabes i Den Gamle By

Midt i 1980'erne ebbede det ud med soveværelsesproduktionen. En tid blev der også lavet kasser til standure, men tiden var løbet fra små virksomheder i forældede lokaler.

Derefter stod huset så godt som ubrugt. Indtil stadsarkitektens kontor i Horsens tog fat på kvarterløft-arbejdet i 2001. Man forsøgte af al magt at bevare bygningen og gårdrummet med brostenene. Men det lod sig ikke gøre. I stedet kan dette karakteristiske baggårdsmiljø fra 1900-tallet om nogle år genskabes i Den Gamle By.

Kilder

Forhandlingsprotokol for Møbel- og Trævarefabrikken Vest A/S Horsens 1921-1946.

Vejvisere for Horsens 1887-1975.

Jensen, Jacob B.: Dannelsen af det første arbejderkvarter i Horsens og arbejderklassens oprindelse under industrialiseringen af Horsens cirka 1870-1901, upubl. speciale.

Knudsen, Bodil Møller og Ole Schiørring: Fra grubehus til grillbar, Horsens i 1000 år, Horsens 1992.

Interviews med:

Vika Nielsen, Horsens

Folmer Andersen, Hellerup

Solveig Ohma, Sandnes

Kirsten Møller, Odense

Inger Jensen, Brødstrup

Jørgen Jensen, Gantrup

Torben Christensen, Mårslet

Byarkivet i Horsens har ydet uvurderlig hjælp med undersøgelsen.

English summary

In the autumn 2004, Den Gamle By acquired two well-preserved and characteristic 20th century backyard environments from the town of Horsens. The buildings had gone through the whole industrial development of Horsens as they were located in the town's first industrial district.

The buildings were used for trade and small industry. Furthermore, the buildings housed a versatile economic life with craftsmen, soda factory as well as hide and skin trade. Museum Curator Allan Leth Frandsen, tells about the cultural history of the buildings.

Registrering og flytning af baghus fra Horsens

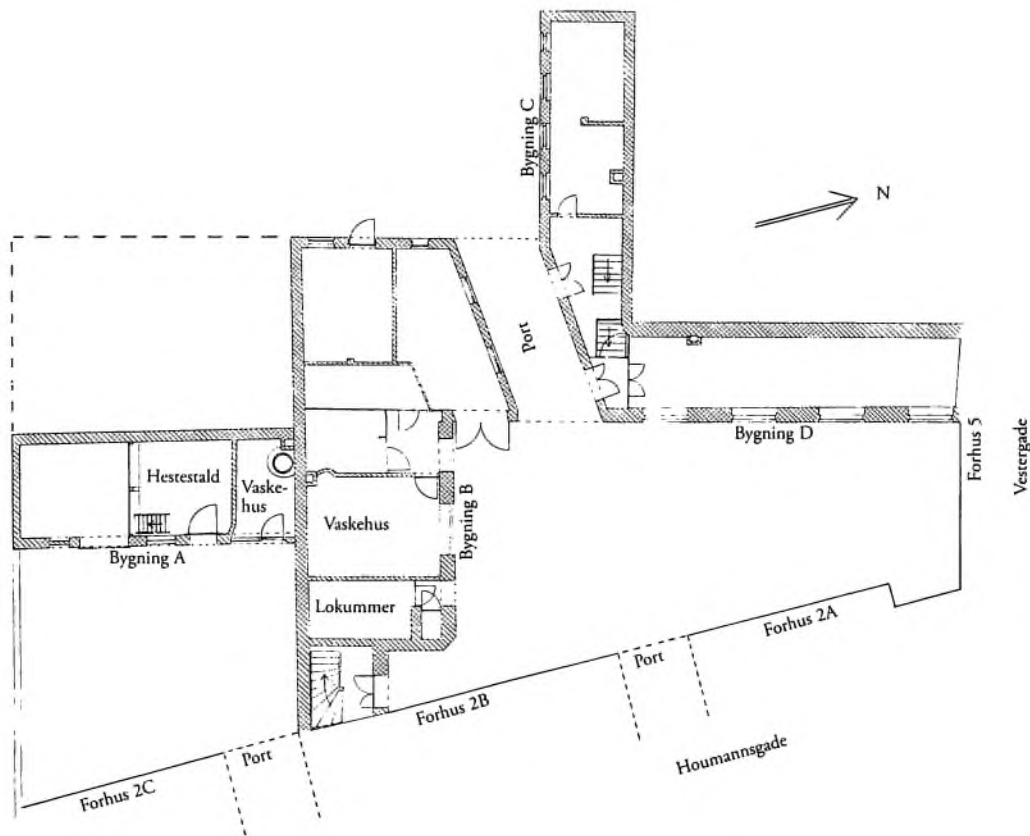
Af Erik Bjerre Fisker

I 2004 stod artiklens forfatter i spidsen for registreringen og nedtagningen af baghusene fra Houmannsgade i Horsens. I denne artikel fortæller Erik Bjerre Fisker, cand.mag. i middelalderarkæologi og restaureringsfaglig bygningsforskning, om sit arbejde.

Den Gamle By fik i 2004 mulighed for at modtage nogle baghuse fra Houmannsgade 2 i Horsens – se i øvrigt foranstående artikel af Allan Leth Frandsen. Bygningerne var af interesse for Den Gamle By, og projektet gik i gang i november 2004. I februar 2005 var bygningerne fjernet og materialerne kørt til opmagasiner. I Den Gamle By lægges der stor vægt på, at de bygninger, som bliver flyttet hertil, bliver genopført så historisk korrekt som muligt. Derfor er det meget vigtigt at lave en grundig registrering af bygningerne, inden de bliver piller ned. Registreringen blev varetaget af undertegnede i samarbejde med arkitekt m.a.a. Katinka Fischer-Nielsen.

Bygningerne

Siden første halvdel af 1980'erne, da den sidste møbelsnedker forlod stedet, har bygningerne ikke været vedligeholdt. Det har resulteret i, at de flere steder var forfaldene. Værst var det gået ud over det sydvestlige hjørne af den store bygning. Taget var sammen med etageadskillelsen mellem de to øverste etager brast sammen, og det hele lå ruineret oven på det støbte gulv på 1. sal. Materialerne fra dette område kunne selvfølgelig ikke bruges til en genopførelse af bygningerne, da det hele var temmelig råddent, men efter registreringen vil denne del af bygningen kunne rekonstrueres. En tilføjet sidebygning mod syd lå fuldstændig i ruin, og her var der intet at bevare. Denne del blev ikke registreret og skal ikke rekonstrueres i Den Gamle By. Andre steder var enkelte dele

Samlet plan over baghusene med angivelse af den anvendte bygningsnummerering. Målestok 1:250.

Tidligere var her et værkstedsløkkale med kassetlofter, hvilket er forholdsvis usædvanligt. Da bygningerne blev forladt i første halvdel af 1980'erne, begyndte et større forfald, hvilket tydeligt ses i baggrunden.

medtaget af råd, men helheden var bevaret, og det meste blev nedtaget til den senere genopførelse.

Det fine ved bygningerne er, at de ikke var ombygget meget, siden de blev opført. Ofte har forskellige tiders krav og funktioner ændret sådanne bygninger, men her var meget af det oprindelige bevaret. Derfor var bygningerne også relevante for Den Gamle By, selvom de flere steder var meget ødelagte.

Registreringen

En bygningsregistrering består typisk af et sæt opmålings-tegninger, beskrivelser samlet i en rapport, rapport over farve- og tapetprøver, fotografier og et nummereringssystem til at holde styr på alle bygningsdelene.

Først blev bygningskomplekset for overskuelighedens skyld inddelt i fire bygninger: Bygning A, som er et selvstændigt baghus til Houmannsgade 2C og bygning B, C og D, som er forskellige fløje af baghuset til Houmannsgade 2A og 2B. De enkelte rum blev nummereret trecifret efter den etage, de var på, således at femte rum i nederste etage i bygning B hedder B105.

Der findes mange metoder og mange niveauer at foretage en opmåling på. Vi valgte et niveau, der er nødvendigt for, at man på tegnestuen kan projektere genopbygningen så nøjagtigt som muligt og lave de tegninger, som håndværkerne skal bygge efter. Opmålingstegningerne blev tegnet i målestoksforholdet 1:50 ved planer, snit og facader og i 1:20, 1:10, 1:5 og 1:1 ved detaljer. Der er i alt 40 tegninger fordelt på én til flere plantegninger over hver etage i hver bygning, længdesnit og tværsnit relevante steder, facadetegninger samt detaljer.

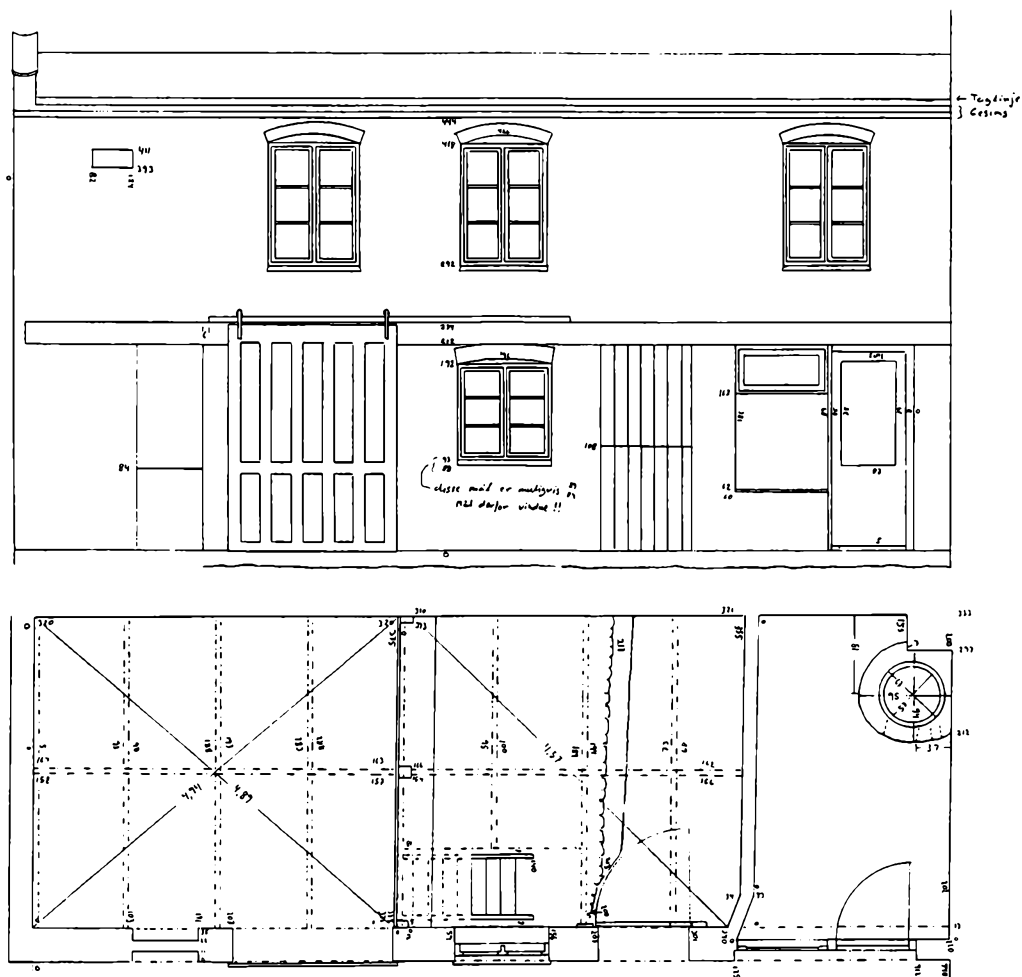
Alt er målt op med tommestok, målebånd og laser-afstandsmåler, hvilket efterhånden er en gammeldags metode. Fordelen er, at det ikke kræver dyrt udstyr og kendskab til indviklede tegneprogrammer, men ulempen er, at det er mere langsommeligt, og at det ikke umiddelbart er muligt at arbejde videre i tegningerne. I skrivende stund er vi igang med nedtagning af en bygning i Viborg. Her har vi tildels forladt denne gammeldags målemetode og ladet teknologiens udvikling vinde indpas med de mange muligheder, det giver.

I princippet burde alle hovedtegningerne og de fleste af detaljetegningerne have været færdige, før vi gik videre til at nummerere alle bygningsdelene. Men virkeligheden hænger

sjældent sammen, som man kunne ønske det. Bygningskomplekset stod naturligvis i vejen for det ombygningsprojekt af forhusene, der var i gang, og for at dette ikke skulle forsinkes væsentligt, måtte vores bygninger fjernes så hurtigt som muligt. Mens der endnu manglede lidt opmåling i bygning B, C og D, skulle der gøres klar til nedrivning af bygning A.

Nummerering af bygningsdelene foregik på den måde, at alle de enkeltdele, som bygningen kunne adskilles i, nummereres efter et logisk system, så det er muligt at identificere de enkelte dele selv efter mange år og måske af andre ansatte end dem, der har arbejdet med det nu. En undtagelse i nummereringen er dog murstenene. Der blev ikke sat nummer på hver mursten; det ville være totalt uoverkommeligt. I dette tilfælde blev stenene løsnestuk for styk, renses for mørtel,

Eksempler på opmålinger. Her ses en stueetageplan og en østfacade af bygning A, som lå i forbindelse med Houmannsgade 2 C. Oprindelig målestok 1:75.

Alle de bevaringsværdige bygningsdele blev nummereret, og her ses Katinka Fischer-Nielsen i færd med at sætte mærker på kassette-loftet på 2. sal i bygning B.

og stablet på paller således, at stenene fra de enkelte facader er placeret for sig, og stenene fra indervægge og skillevægge er for sig. Ved nummereringen er der altså hovedsagelig tale om tømmer- og snedkerarbejder; for eksempel bjælker, spær, stolper, brædder, trapper, døre og vinduer. Numrene bygger på et system bestående af rumnummer og genstandsnummer. For eksempel nummereres en bjælke i rum B202 "B202 bj 1". Kassettelofterne, som er specielle for disse baghuse, indeholder mange hundrede dele, og for at holde styr på dem, blev både hver kassette og hver del i kassetten nummereret, så en liste fra en kassette i rum B302 for eksempel hedder "B302 kas15 b". Numrene er skrevet på små plastikmær-

ker, som blev klipset på de enkelte dele. Desuden er numrene noteret på opmålingstegningerne.

Under nedrivning af bygningerne kom der løbende konstruktionsdetaljer frem, som det ikke var muligt at observere under opmålingen. Disse skulle også registreres og nummereres, så det var vigtigt at være til stede i hele processen. For eksempel var det først muligt at registrere bjælkerne i mellemreposerne på trappeopgangen i bygning B, da gulvbrædderne på oversiden og de pudsede loftbrædder på undersiden var fjernet.

En anden vigtig registrering er undersøgelse af tapet- og farvelag på væggene. Malere fra Den Gamle By udtog farveprøver alle de relevante steder i bygningerne for at registrere farverne og tapeterne fra forskellige tider. På den måde bliver det muligt ved genopførelsen at anvende de rigtige farver fra en bestemt periode.

Nedrivningen

Nedrivningen foregik i mange etaper flettet ind i hinanden. Overordnet foregik det på den måde, at tømmerne begyndte med at fjerne så mange bygningsdele af træ, som det var muligt, uden at svække bygningernes konstruktion. Alle døre og vinduer samt flere skillevægge af træ blev fjernet. Alle delene fra kassetlofterne blev forsigtigt lirket fra hinanden kassette for kassette og samlet i små bundter, så et stort sorteringsarbejde ved genopbygningen minimeres. Det sidste, der umiddelbart kunne fjernes, var den øverste del af trappeopgangen i bygning B. Det lykkedes her tømmerne at pille trappeløbene ned i hele stykker med vanger, trin og stødtrin, hvilket letter arbejdet med genopførelsen meget. Man undgår problemer med at få de enkelte dele til at passe sammen igen.

Tagene kunne nu fjernes. Dette blev gjort med håndkraft ved bygning A, men med en kran ved de øvrige bygninger. Der var ikke meget tømmer, som kunne bevares, så denne lidt grove metode var ikke et problem. Enkelte dele blev samlet fra, så de kunne bruges som model ved rekonstruktion af tagene. Nedbrydningen af murene kunne begynde. Til dette arbejde blev hyret et nedbrydningsfirma, hvis folk blev instrueret i at løsne stenene og rense dem. Efterhånden som de nåede ned til bevaringsværdige tømmerkonstruktioner, blev tømmerne hidkaldt til at fjerne disse.

Bendix Weiss viser her folkene fra nedbrydningsfirmaet, hvordan stenene løsnes og renses for mørtel.

Den øverste del af trappeopgangen i bygning B. Da gulvbrædderne og de underliggende lofibrædder var fjernet fra det øverste repos, kunne de skjulte bjælker registreres.

Undersøgelsen af tapet- og farvelag viser her fra venstre mod højre en grå farve på den pudsede væg efterfulgt af tre forskellige tapeter.

Ejvind Maltesen er i gang med at afmontere trappen i trappeopgangen.

Trappen kunne skilles ad i hele løb, og bliver derfor lettere at samle i sin helhed, når bygningen skal genrejses. Thomas Bordal, Gert Rasmussen og Lars Jacobsen løsner og støtter trappen, mens Ejvind Maltesen holder igen med et tou.

Alt er nu nedrevet og bygningsdelene er opmagasineret og venter på at blive samlet igen til baghuse i den kommende 1900tals bydel. På tegnestuen er al registreringen samlet i en rapport, hvor det er muligt at hente oplysningerne frem til genopførelse af bygningerne.

Taget over den nordvestlige del af bygning B løftes ned med en kran. Bemærk kassetteloftet på undersiden.

English summary

In the autumn 2004, Den Gamle By began taking down two well-preserved and characteristic backyard environments from the street Houmannsgade in the town of Horsens.

Partly a two-storey red brick building built between 1910 and 1920, partly two buildings from the period 1890-1920.

The buildings are now stored in Den Gamle By with a view to being rebuilt in the museum's new 20th century district.

Before taking down the buildings, they were subjected to a thorough examination and documentation by Erik Bjerre Fisker.

Ølbrygning i 1800tallets købstæder

Af Jes Rønnov Lungskov

I Den Gamle Bys hvidtølsbryggeri har museets bryggerlav de sidste fem år brygget overgæret øl og uddelt smagsprøver til museets gæster. I denne artikel har Jes Rønnov Lungskov sat hvidtølsbryggeriet ind i en kulturhistorisk sammenhæng. Forfatteren er tidligere guide i Den Gamle By og i dag IT-arkivar ved Vejle Byhistoriske Arkiv.

Ølbrygningen har fra middelalderen til 1800tallet formodentlig ikke ændret sig ret meget i Danmark. Øl blev brygget af korn, oftest byg, der ved spiring var lavet til malt, plus humle, gær og vand. Fra tidernes morgen har det været kvindernes domæne, på linie med den øvrige husholdning, og mange af vore huse har i dag stadig et bryggers, selvom der næppe bliver brygget øl i mange af dem længere.

Øl var en vigtig del af købstædernes hverdag, og det var der flere grunde til. Dagligøllet, det *slette øl*, var en uundvæ-

Vandpumpen på gårdspladsen i Den Gamle Bys købmandsgård. Møddingen bag pumpen var en af grundene til, at rent vand var en mangelvare.

lig del af den daglige næring, og *godtøllet*, det stærke øl, frembragte ligesom vin en rus. En tredje grund var, at det ikke var så ligetil at skaffe rent vand i datidens købstæder, før man i anden halvdel af 1800tallet begyndte at lede vand gennem rør. En kilde fortæller:

Reent Vand er upaatvivlelig den sundeste, som den naturligeste af alle Drikke, ... [men] Vand griber man sjelden til uden i Nødsfald, i Mangel af andet. Dette er ikke for Smagens Skyld; thi reent Vand smager unægteligen langt bedre end det sædvanlige slette Øl; men det er fordi man forlanger at daglig Drik skal indeholde Næring. Dette er Tilfældet med Øl, men ikke med Vand; og derpaa, samt paa den oplivende Virkning, som godt Øl, ligesom Viin, frembringer, grunder sig det Fortrin som Øl almindelig gives frem for Vand.

Professor E. Olufsen, København 1812¹

Hjemmebrygningen var så vigtig en del af dagliglivet, at borgere og rådet i Århus i 1548 vedtog, at *den længstlevende i et ægteskab skulle have ret til forlods af boet at udtage en opredt seng, et sæt klæder og et fuldstændigt bryggerede.*² Høj som lav har brygget til eget forbrug, og ville man have bedre øl, kunne man købe importeret øl fra nordtyske byer som Lybeck eller Rostock. Ellers kunne man købe sit øl på købmandsgårdene, der ofte bryggede til salg eller hos private, som man kunne læse i Vejle Amts Avis 8. november 1855: *At jeg igjen har begyndt med Ølbryggeriet, og at Øl kan bekommes som forhen hos C. Nielsens Enke i Fiskergade, bekendtgjøres herved.* Bryggerier, som vi forstår dem, var der derimod ikke mange af.

Fra sidste halvdel af 1700tallet skete der dog en ny udvikling i ølbrygningen, der førte frem til de store industrialiserede bryggerier.

Påvirkningen fra England

I England havde man allerede fået industrialiserede bryggerier i 1700tallet, de store porter-bryggerier. Dette medførte indførslen af måleinstrumenter som termometret og hydro-metret. Herved havde man fået mulighed for at kontrollere processen. Den første dampmaskine gjorde sit indtog i Samuel Whitbreads porterbryggeri i London 1775 i en maltmølle, hvorved man nu effektivt kunne knuse de store mængder malt, et industrialiseret bryggeri skulle bruge.³

Dansk Porter

faerd fed

C. H. G. Vefshardt.

Vejle Amts Avis 23. januar 1863: Portereren opnåede aldrig en dominerende stilling på det danske marked, men kunne ikke desto mindre købes op gennem 1800-tallet.

Ideerne bredte sig så småt til Danmark, og staten forsøgte på forskellige måder at få forbedret bryggeriernes tekniske niveau og generelt få højnet kvaliteten af det danske øl. Til dette formål lavede det Kgl. danske Landhusholdningsselskab 1790 en konkurrence i ølbrygning. Målet var at lave den bedste øl, og man opfordrede deltagerne til at benytte sig af den engelske bryggemetode og termometret.⁴ Igen i 1796 var Landhusholdningsselskabet på banen og gav kommandør H. G. Ziervogel en guldmedalje for hans afhandling om “Ølprøvere efter hydrographiske, matematiske og physiske Grundsætninger”.⁵

Fra brunt- til hvidt øl

De dårlige tider, der fulgte statsbankerotten 1813, gjorde, at få havde overskud til at investere i nye instrumenter, så på trods af de teknologiske landevindinger gik det kun langsomt fremad for bryggerierne.

Traditionelt havde man brygget såkaldt brunt øl, en overgæret øl brygget på malt tørret over åben ild i en maltekølle, som er et rum, hvori røgen kunne passere gennem malten. Da malten her kom i direkte kontakt med røgen fra ildstedet, havde det brune øl en karakteristisk duft og smag af røg. Denne metode var dog dyr i brændsel, og en måde at spare var i stedet at lave hvidmalt eller “vindtørret malt”, som det også kaldtes. I stedet for at tørre det i køllen, lagde man malten ud på gulvet og åbnede døre og vinduer for at få gennemtræk. Malten kunne ikke tåle sollys, og det kunne derfor tage op til seks uger, før malten var tørt.

Den lange tørringstid var sikkert årsagen til det ene af problemerne ved det vindtørrede malt. Hvidtøl blev nemlig hurtigere surt end brunt øl. Som Olufsen så det, var et andet, og måske vigtigere problem, at: “Øl af vindtørret Malt er desuden ikke efter almindelig Mands Smag her i Landet”.⁶

Den almindelige mands smag skulle dog vise sig at kunne ændres, og det brune øls popularitet var snart på hastig retur for at blive erstattet af hvidtøl og andre ølsorter fra udlandet.

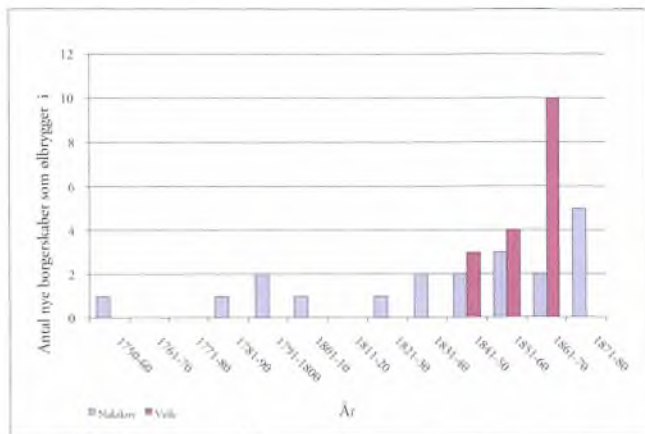
Problemet med hvidtøllers korte holdbarhed løstes ved, at man brugte en ændret kølle, hvor varmen og røgen ikke gik direkte op igennem malten, men blev ledt i rør rundt i kølle-rummet. Man undgik herved den direkte kontakt med røgen og opnåede hurtigere tørringstid. Det brune øl overlevede i form af skibsoølet op til begyndelsen af 1900-tallet.

Den spirede grøn malt på kollegulvet i Den Gamle Bys maltekølle

Hvidtølsbryggeriernes oplomstringsperiode

Landbruget var op mod midten af 1800tallet inde i en ny opgangsperiode, og med den forbedrede økonomi begyndte folk i højere grad end før at købe varer frem for at producere selv. Dette medvirkede til en oplomstring for hvidtølsbryggerierne, der varede til et stykke ind i 1900tallet. Oplomstringen ses tydeligt af de borgerbreve som ølbryggere, der løstes i perioden, som eksemplerne Vejle og Nakskov viser i søjlediagrammet.⁷

Bestræbelserne på at føre mere videnskabelige metoder ind i bryggerierne begyndte endelig at bære frugt, og kvaliteten af øllet blev herved væsentligt forbedret. O. J. Rawert skrev 1850, at:

Hvad Øllets beskaffenhed angaaer, da er det dermed i nyere Tider ligesom Kundskaben i Naturvidenskaberne meer og meer udbreder sig, bleven bedre og bedre, og ungt Øl brygges nu her ligesaa godt som noget andet Sted.⁸

Den Gamle Bys bryggeri står som et lidt ældre hvidtølsbryggeri kunne have gjort det i 1864. Køllen er en brunmaltskølle af den mere moderne type, som første gang blev beskrevet i Aarhus Stiftstidende den 3. september 1829. Køllegulvet var lagt med perforerede teglfliser i stedet for som ellers, overlappende jernflager. Ulempen ved jernflagerne var, at de rustede og vred sig i varmen fra ilden, og nemmere gik i stykker. Den Gamle Bys bryggeri har altså ikke været i

S Maltgjøreriet

ved **P. Henriksen** i Djørnegaarden imellem
Stofbro og Betebro faaes godt Malt meget
billig.

Byg og andre Kornvarer modtages for

Malt. **Byg** modtages til Maltning, og
naar mindst 3 Tdr. leveres, faaer Enhver Malt
af sit eget Byg.

stand til selv at producere hvidmalt, men har gjort det på et
af malterierne, der også eksisterede på denne tid.

Hvidtølsbryggeriernes popularitet holdt sig århundredet
ud, hvorefter de begyndte at blive udkonkurrerede af bay-
erskøl- og pilsner-bryggerierne.

Bayersk øl – en industriel ølrevolution

På trods af at den videnskabelige og tekniske påvirkning af
ølproduktionen var udgået fra England siden sidste halv-
del af 1700tallet, var det først forsøgene med bayersk øl
i 1840erne, der varslede grundlæggende ændringer i det
danske ølmarked. De bayerske bryggerier tog i midten af
1830erne maskindriften til sig, og de blev forbilleder for de
danske bryggerier.⁹

Det bayerske øl var mørkt, klart og havde en fyldig smag
med en afdæmpet humlebitterhed, for eksempel som Rød
Tuborg. Allerede i 1830 gjorde man i Odense det første for-
søg med at brygge denne øltype, men da den i modsætning
til brunt- og hvidtøl var brygget med undergær, blev det
ingen succes, da undergæren kræver kølige lagerkældre for at
arbejde. Først da brygger Jacobsen anlagde Carlsberg i Valby
1847 og fik gravet lagerrum ind i de gamle volde, lykkedes
det at få gang i et industrielt bayerskøl-bryggeri. Det første
bryg var klar 1848. Det bayerske øl blev en stor succes, og
bayerskøl-bryggerier fulgte snart i flere større byer: Bryggeriet
Wiibro i Helsingør begyndte 1851 at brygge bayersk øl, Ce-
res i Århus 1856 og Odense og Horsens kom med 1859.¹⁰

Produktionen af bayersk øl steg fra omkring 100.000
tønder i København 1871, til 500.000 tønder i København
og 100.000 i provinsen i slutningen af 1880erne, og det var

først, da Tuborg indførte pilsneren i Danmark i begyndelsen af 1880'erne, at det mørkere bayerske øl skulle få en konkurrent, der siden skulle udkonkurrere det helt.¹¹

Succesen for det danske bayerske øl var så stor, at man lørdag den 18. juli 1863 i Vejle Amts Avis kunne læse om eksport af bayersk lagerøl fra Aldersro bryggeri i København til både Mecklenburg, Hamborg og Paris. Bryggeriet Aldersro var åbnet som konkurrent til Carlsberg 1860, og var et af de første danske bryggerier, der begyndte at eksportere øl, og man skulle næsten tro, at journalisten var synsk, da han skrev: "Isen er saaledes brudt for det danske Øls Export til Udlandet."¹²

Et dansk gennembrud

Med de store bayerskøl-bryggerier kom der for alvor en interesse for forskning i øl og ingredienserne i ølbrygningen. Der blev iværksat en forædling af den danske byg,¹³ men den vigtigste udvikling var nok i gæren.

Siden slutningen af 1700-tallet havde det været diskuteret, hvorvidt gæringsprocessen var en kemisk- eller biologisk proces. Først i 1857 lykkedes det Louis Pasteur at overbevise omverdenen om, at gærcellerne var levende organismer. Pasteur troede, at den største grund til mislykkede gæringer var bakterier, men Emil Christian Hansen leverede på Carlsbergs laboratorium det nok største bidrag til ølbrygningen på verdensplan, da han viste, at gær kunne opdeles i mange arter, hvor kun et fåtal var egnede til ølbrygning. Emil Christian Hansen rensede 1883 undergærstammen *Saccharomyces carlsbergensis*, der i dag bliver brugt verden over.¹⁴

Da man nu vidste, at gæren bestod af levende celler, var det meget nærliggende at slå dem ihjel, altså at pasteurisere øllet. Herved kunne man forlænge øllets holdbarhed, og det blev muligt at tappe på flasker i større målestok frem for, som tidligere, at sælge tønnevis, eller sælge til øltappere, der så tappede på mindre beholdere. Tuborg begyndte som det første bryggeri i Danmark at tappe på flasker i stor skala i 1870'erne.¹⁵

1800-tallet var altså en periode i dansk ølbrygnings historie, der for alvor ændrede de eksisterende strukturer og dannede grundlag for markedet, som vi ser det i dag. I løbet af 1900-tallet blev de små bryggerier udkonkurrerede og for-

Det industrielle bryggeris skyline med fabriksbygninger og rygende skorstene.

svandt til fordel for den store industrialiserede produktion, men denne udvikling ser i dag ud til at være vendt.

Noter

- 1 Olufsen, E: Anviisning for Landalmuen til at brygge Øl, Kbh. 1812, side 4.
- 2 Søgaard, Helge: Nogle bidrag til øllets ældre kulturhistorie, i Brygmesteren nr. 10, oktober 1953, side 277.
- 3 Brown, Pete: A sociable history of Beer, Macmillan 2003, side 85 og fremefter.
- 4 Hermansen, Victor, og Holm, Peter: Østjydsk øl – kulturhistoriske træk, Århus 1948, side 77 og fremefter.
- 5 Thaarup, Frederik: Haandbog for Fabrikanter, Haandværkere og Laugs Interessenter for Aaret 1824, Kbh. 1824, side 55.
- 6 Olufsen side 15-16.
- 7 Swane, Jørgen: Vejle Borgerbog, Vejle 1943 og Sørensen, Poul: Naskov bryggeriernes historie, Hvidovre 1983, side 55.
- 8 Rawert, O. J: Kongeriget Danmarks industrielle forhold, Kbh. 1850, side 442.
- 9 Glamann, Kristof: Bryggeriets historie i Danmark indtil slutningen af det 19. århundrede, Kbh. 1962, side 191.
- 10 Hermansen side 22 og fremefter.
- 11 Glamann side 194.
- 12 Veile Amts Avis 18. juli 1863.
- 13 Jacobsen, Carl: "Hovedlinier i det danske ølbryggeris udvikling i de sidste hundrede aar", i Dansk Brygger stat bd. 1, Kbh. 1935, side 61.
- 14 Jørgensen side 18 og fremefter.
- 15 Hermansen side 25-26.

English summary

Through many centuries, beer was a common every-day beverage as the market towns' water was highly polluted. In mid-19th century, Danish beer brewing became gradually influenced by the German production of lager beer, but the traditional Danish white beer breweries were not easily put out of action and continued brewing white beer until the beginning of the 20th century when they were outstripped by lager breweries and pilsner breweries. The brewery of Den Gamle By shows a white beer brewery from around 1864. Jes Rønnov Lungskov, gives a description of the development of white beer breweries.

Årsberetning

Dansk Center for Byhistorie

Af Søren Bitsch Christensen

Lektor, ph.d. Søren Bitsch Christensen, der er daglig leder af Dansk Center for Byhistorie, gennemgår her centrets aktiviteter og de opnåede resultater i det forløbne år. Centret er oprettet i 2001 og drives i samarbejde mellem Den Gamle By og Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet.

Den Digitale Byport

2006 blev mere end noget andet året, hvor vi kunne lancere Den Digitale Byport i en mere fuldstændig form. Vi har – som beskrevet i tidligere årsberetninger – hele tiden arbejdet ud fra en forestilling om, at vores byhistoriske hjemmeside skulle rumme både databaser, historiske oversigter og en billedlig fremstilling af “en typisk købstad”.

I skrivende stund er det ikke sikkert, om vi når at lægge nye databaser frem i Den Digitale Byport i 2006. Flere af de tidligere er dog forbedret og udvidet. Det gælder Dansk Byhistorisk Bibliografi, der nu er oppe på 3.121 emneindeksede titler om dansk byhistorie, primært bøger og artikler af forskningsmæssig relevans. Danmarks Købstæder er blevet forbedret, således at der nu her præsenteres en kort historie om hver enkelt by samt er direkte links til oplysninger om den pågældende by andre steder i Den Digitale Byport. Endelig er Skibsfarten i Danmark 1787 nu helt på plads med de sidste funktioner, sådan at man kan finde både oplysninger om byernes skibsflåde og skippere, deres varer og ruter og forbindelseslinjer i året 1787 samt få det vist på kort.

Af de eksisterende databaser har der i årets løb især været interesse for Danmarks lokaladministration 1660-2007, som der linkes flittigt til fra andre hjemmesider. Databasen med de fine kort over Danmarks kommunegrænser gennem tiderne har også givet anledning til adskillige henvendelser fra pressen og offentligheden i anledning af Strukturreformen.

Hjemhavne

København

København

> Destinationer (kort)

> Destinationer
(liste)

> Skibe

Om projektet

> Forside

Se også

> Den Digitale Byport

Destinationer for skibe fra København

Stednavn	Hav	Land/område	Tonnage ind	Tonnage ud
København	Østersøen	Danmark	26660 kmcl	49255 kmcl
Vestindien	Karibien		12038 kmcl	0 kmcl
St. Croix			7279 kmcl	6971 kmcl
Ostindien	Fjernøsten	Italien	5453 kmcl	910 kmcl
Middelhavet	Middelhavet		4908 kmcl	0 kmcl
Island	Nordatlanten	Italien	4176 kmcl	1906 kmcl
Kina	Fjernøsten	Kina	3450 kmcl	0 kmcl
Spitsbergen	Nordatlanten	Norge	3047 kmcl	1509 kmcl
Øresund	Østersøen	Danmark	1669 kmcl	1891 kmcl
Canton	Fjernøsten	Kina	1710 kmcl	1780 kmcl
Grønland	Nordatlanten	Grønland	1554 kmcl	1031 kmcl
Kristiania	Nordsøen	Norge	1553 kmcl	912 kmcl
Cadiz	Atlantehavet	Spanien	1428 kmcl	1101 kmcl
Trankebar	Fjernøsten	Italien	180 kmcl	1406 kmcl
Kiel	Østersøen	Hertugdømmerne	1249 kmcl	379 kmcl
Bordeaux	Atlantehavet	Frankrig	781 kmcl	1197 kmcl
Livorno	Middelhavet	Italien	1137 kmcl	973 kmcl
Finmarken	Nordsøen	Norge	1102 kmcl	417 kmcl
Barritskov		Danmark	1053 kmcl	0 kmcl
Lübeck	Østersøen	Tyskland	1047 kmcl	385 kmcl
Madeira	Atlantehavet	Spanien	1030 kmcl	762 kmcl
Drammen	Nordsøen	Norge	1021 kmcl	709 kmcl
Bergen	Nordsøen	Norge	1008 kmcl	711 kmcl
Madagascar	Fjernøsten	Madagascar	0 kmcl	1000 kmcl
Riga	Østersøen	Livland	963 kmcl	918 kmcl
Hamborg	Nordsøen	Tyskland	951 kmcl	401 kmcl

Illustration fra Søfarten i 1787 i Den Digitale Byport. Listen viser, hvilke destinationer de københavnske skibe besøgte i 1787. Et klik på skærmen frembringer en liste over skibene og deres redere eller et kort.

Den Virtuelle Købstad

– en 3D-model af en typisk dansk købstad 1830

Årets væsentligste nyskabelse er den billedlige og interaktive fremstilling af en typisk købstad fra året 1830, kaldet "Den Virtuelle Købstad".

Den Virtuelle Købstad er opbygget som en oplevelsesorienteret webside i 3D-teknologi. Det overordnede princip har været at skabe en virtuel købstad, hvor man så at sige vandrer blandt de visuelle kilder, det vil sige samtidige tegninger og malerier, historiske fotos, arkitekttegninger og nutidige af-fotograferinger af museumsbygninger. Byen er modelleret i størrelsesforholdet 1:1, og for at få alle elementer tilpasset samme skala har vi anvendt opmålingstegninger fra forskellige bygninger i Den Gamle By.

Byen er således skabt som en collage med elementer fra mange forskellige købstæder i Danmark. Samtidig møder

Hjemhavne

København

København

- > Destinationer (kort)
- > Destinationer (liste)
- > Skibe

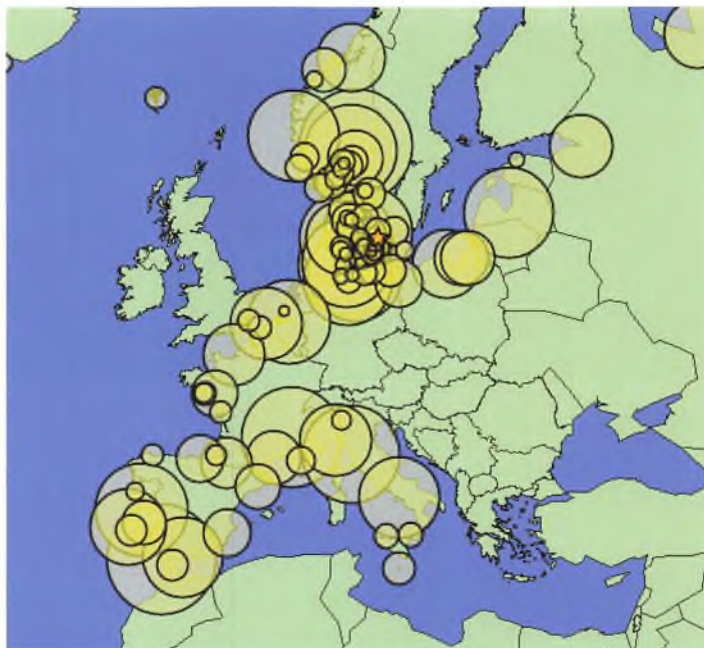
Om projektet

- > Forside

Se også

- > Den Digitale Byport

Destinationer for skibe fra København

man inde i bybilledet ikoner og links til tekster om forskellige emner. Man kan bruge disse ikoner til at bevæge sig rundt i byen, men man kan også vælge de enkelte emner via en traditionel linkmenu på websiden. Brugeren kan således enten gå på opdagelse i byen på egen hånd ved hjælp af pile-tasterne eller vælge at blive ført til specifikke emner. For ikke at fare vild i byen er der på websiden et oversigtskort med en rød prik, som angiver, hvor i byen man befinder sig.

Der har knyttet sig en række faglige overvejelser til udarbejdelsen af modellen. Den Virtuelle Købstad er en fiktiv købstad, men sammensat af elementer fra adskillige danske købstæder. Vi har forsøgt at undgå meget egenspecifikke elementer. Som udgangspunkt har vi brugt en konkret byplan fra en købstad på rundt regnet 1.000 indbyggere i 1830, og valget er af flere grunde faldet på Steges byplan. Dels er den særdeles veldokumenteret, hvad angår både bygningsstruktur

Illustration fra Søfarren i 1787 i Den Digitale Byport. Kortet viser de områder, som den københavnske skibsflåde sejlede til i året 1787.

og socialtopografi, idet der foreligger grundige undersøgelser i Poul Tuxen: Stege 1500-1950. Scandinavian Atlas of Historic Towns, 1987, og i Fredningsstyrelsen og Møns Kommunes bog om Stege inden for volden, 1981. Dels har den en meget enkel struktur og et klart hierarki mellem en primær hovedgade, sekundære indfaldsveje og tertiære side- og bagveje.

Bygningsgrundtyperne gårde, huse og boder er i vidt omfang indplaceret som i Steges byplan, dog har vi valgt at placere en højere andel af bygninger i to etager end i det virkelige Stege på det tidspunkt. I udvælgelsen af bygningsgrundtyper har vi brugt bygninger fra hele perioden 1500-1830 – men altid som de har set ud omkring 1830.

Selvom bygningerne er fra cirka 1500-1830, har facadefarverne ændret sig løbende gennem perioden, og der findes forskellige opfattelser af, hvordan facaderne så ud. Ifølge Gorm Benzon: Gammelt dansk bindingsværk, 2000, var bemalingen udpræget egnsbestemt, mens for eksempel Bente Lange i sin bog Københavns farver. Tradition og fornyelse, 2004, har den opfattelse, at bemalingen var udpræget tidsbestemt. I tiden omkring 1830 var det på mode at skjule bindingsværket dels ved at overkalke hele facaden i én farve, dels ved at pudse facaden, så den lignede grundmur. Nye huse blev desuden på dette tidspunkt i stigende grad opført i grundmur og med pudset facade. Men det er svært at give et kvalificeret bud på, hvor meget denne mode er blevet udbredt i mindre og middelstore provinskøbstæder. Selvom de samtidige visuelle kilder ikke nødvendigvis er fuldt pålidelige, tyder det dog på, at der har været tale om et broget bybillede af moderigtige såvel som umoderne facader (jævnfør samtidige billeder af Rasmus H. Kruse, Ole J. Rawert med flere). Vi valgte at lade kilderne tale for sig selv og har undladt at manipulere med facadefarverne, hvilket rent teknisk er muligt, men fagligt set ville være på noget usikker grund.

Vores prioritering var at få opbygget selve byrummet med gadeforløb og torvedannelser. Enkelte steder kan man gå ind i baggårdene, men baghuse som sådan har vi ikke prioriteret, ligesom områderne uden for byen snarere skal opfattes som en antydning af bymarker, oplandsveje og landskab. Ligeledes har vi af tekniske og ressourcemæssige grunde nedprioriteret brugen af staffage i bybilledet, det vil sige personer, dyr og

genstande. Staffage er kun brugt i det omfang, de tjener som illustration til en bestemt tekst. Den Virtuelle Købstad kan derfor ikke betragtes som en fuldkommen realistisk købstad. De meget nutidige ikoner rundt om i byen er bevidst valgt for at understrege dette.

Den Virtuelle Købstad er således et anderledes bud på formidling af købstædernes historie. 3D-modellen fungerer både som illustration og som avanceret visuel menu til teksterne, og den er dermed et forsøg på at benytte ny teknologi til at formidle et historiefagligt indhold.

De medvirkende var arkitekt m.a.a. Anders Kring Nilsson, der producerede 3D-modellen. Forskningsmedarbejder Lisbeth Skjernov stod for research, fremskaffelse af visuelt kildemateriale og bearbejdelse af teksture til 3D-modellen. Per Bitsch, web-koordinator, har designet og programmeret websiden. Firmaet TurnTool stillede velvilligt software, råd og vejledning samt formidling af kontakter til freelancere til rådighed. Informationsassistent Ertie Schack Krarup, Den Gamle By, tegnede ikonerne, mens Lisbeth Skjernov, Jens Toftgaard Jensen, Søren Bitsch Christensen, Ulla Frederiksen og Per Bitsch har skrevet formidlingsteksterne. Søren Bitsch Christensen har været projektleder. Projektet var finansieret af Kulturnet Danmark, Kulturarvsstyrelsens pulje for innovativ internetformidling.

Den Digitale Byport blev præsenteret ved Eighth International Conference on Urban History på sessionen Historical Information Systems and the WWW in Urban History (16th to 20th centuries), Stockholm 30. august-2. september.

Danske Bystudier

Med udgivelsen af Den moderne by i 2006 er vi kommet til bind 3 af Danske Bystudier. Den moderne by er – som de to første bind – en antologi, hvortil en række forskere har bidraget. Bogen er det første værk, der – i antologi-form – fremlægger de danske byers moderne historie cirka 1850-2000. Bogen indeholder dels en forskningsoversigt over byudvikling og byliv i perioden, dels specialundersøgelser. I forskningsoversigten sættes specialundersøgelserne ind i en historiografisk og begrebsmæssig ramme, og tilsvarende er bogens artikler opdelt i de to temaer bysystem og urbanisme. Et af bogens formål er således at forene metoder og resultater

fra human- og samfundsvidenskaberne og fra museums- og universitetsmiljøerne.

Forfatterne er Hans Thor Andersen fra Københavns Universitet, Peter Dragsbo fra Museet på Sønderborg Slot, Jens Toftgaard Jensen fra Odense Bys Museer, Knud Knudsen fra Aalborg Universitet, Bue Nielsen fra Miljøministeriet, Merete Bøge Pedersen, Statens Arkiver, Naomi Hainau Pinholt fra Dragør Museum, Anne-Louise Sommer fra Danmarks Designskole, Mikkel Thelle fra Nationalmuseet, Ulla Tofte fra Golden Days in Copenhagen og Mette Ladegaard Thøgersen fra Syddansk Universitet.

Til bogens udgivelse modtog centret velvillig økonomisk støtte fra Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation, Hastesummen under Kulturarvsstyrelsen, Århus Universitets Forskningsfond, Århus Amts Museumsråd, Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, Augustinus Fonden og Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorcks Fond.

Hvordan skriver vi historie om den moderne by?

Dette spørgsmål stillede en række byplanforskere og historikere ved et velbesøgt seminar på Carlsberg Akademi i Valby 16. september 2005. Seminaret var arrangeret af centret, Dansk Komité for Byhistorie og Byplanhistorisk Udvalg under Dansk Byplanlaboratorium. Formålet med mødet var at diskutere forskningsstrategier og faglige traditioner vedrørende byplanhistorien efter 1945.

Dagens diskussioner blev udgivet i januar som bind 3 i Skrifter om dansk byhistorie. Både selve seminaret og bogen veksler mellem fremlægning af byplanlæggernes konkrete erfaringer og historikernes bud på at forstå og beskrive disse erfaringer. Fra centrets side deltog forskningsmedarbejder Lisbeth Skjernov i redigeringen af publikationen og planlægningen af seminaret.

Renæssancens befæstede byer

2006 var udpeget som Renæssanceår, og centret ønskede at tage del i denne markering. I samarbejde med Afdeling for Middelalder- og Renæssancearkæologi ved Aarhus Universitet afholdtes 14.-15. september et seminar om de befæstede byer.

De fleste købstæder i renæssancen 1500-1660 var ud-

DEN VIRTUELLE KØBSTAD
Feedback: virtuelkobstads@historie.dk
Skjul ikoner | Vis ikoner

Velkommen til Den Virtuelle Købstad

Den Virtuelle Købstad er en fiktiv dansk købstad med ca. tusind indbyggere. Året er 1830.

Selvom byen er fiktiv, stammer alt i den fra virkelige steder. Byplanen er således fra Slæge, og store dele af byen er hentet fra malerier eller andre samtidige kilder. Mange af husene står stadig rundt omkring i Danmarks købstæder eller i Den Gamle By i Århus.

Husk at du kan klikke på ikonerne inde i byen og ved siden af kortet og læse alt om livet i en dansk købstad anno 1830.

God tur!

Teknisk

Modellen stiller en del krav til din computer. Frem for alt skal den køre Windows, og du skal helst bruge Internet Explorer. Desuden skal du have rettigheder til at installere plugins, og maskinen skal være forholdsvis hurtig. Vi arbejder på en letvægtsversion til andre computere for at gøre tekstene tilgængelige for alle.

Læs mere

[Hvor kommer billedmaterialet fra?](#)

Skjul og vis ikoner
Indlæs nye data
Placer og fjern objekter
Effektiv
Menubar
Indlæs kort

Bevæg dig rundt i byen med piletasterne på tastaturet, eller vælg et tema herover.

prægede handelsbyer, men rigets vigtigste byer havde også andre og mere vidtgående funktioner. En særlig bytype så dagens lys: den befæstede by. I middelalderen havde de fleste købstæder været omgivet af volde, grave eller andre forsvarsværker, men i renessancen koncentrerede man rigets forsvar til en udvalgt række af stærkt befæstede byer og nedrev efterhånden de gamle volde i de andre byer. De befæstede byer fik et helt anderledes, militant udtryk end kendt i middelalderen, blandt andet for at dæmme op for en ny tids ildvåben, og fordi krigen fik karakter af store erobringstogte, der førte fjendtlige hære gennem landet.

Den nuværende danske forskning om netop denne periodes fæstningsværker er mangelfuld, især om de fæstningsværker som omgav byerne. Faktisk er der ikke udgivet et samlet overblik over middelalderens og renessancens bybefæstninger siden det relevante bind af Vilhelm Lorenzens *Vore byer* fra 1951. Man har imidlertid inden for de senere år fået yderligere kendskab til periodens bybefæstninger gennem arkæologiske udgravninger, og det var derfor oplagt at lade seminaret være et mødested for arkæologer med friske udgravningsresultater og historikere med interesse for periodens generelle historie.

Der deltog cirka 30 gæster foruden 19 oplægsholdere fra

Velkomstsiden til Den Virtuelle Købstad.

Danmark, Norge, Sverige og Tyskland. Det er vores ambition at samle bidragene i en senere publikation, således at seminaret også vil sætte sig varige spor. Seminaret var støttet af Hastesummen under Kulturarvsstyrelsen, Aarhus Universitets Forskningsfond og Grosserer Holger Petersens Legat til Fremme af Skandinaviske Formål.

Urbane netværk og urban kultur 1660-1848

Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation har støttet frikøb af centrets leder, Søren Bitsch Christensen, til et forskningsprojekt om de danske borgervæbninger i 1800-tallet. Frikøbet er faldet som en del af forskningsprogrammet Urbane netværk og urban kultur 1660-1848. Ydermere har seniorforsker Jørgen Mikkelsen fra Statens Arkiver været frikøbt fra sit arbejde i seks måneder til at udforske betydningen af markeder og bysystemer i 1700-tallet. Det er endnu for tidligt at meddele resultater fra denne forskning.

Forskningsprogrammet har været involveret i to seminarer: 6. oktober lagde Københavns Stadsarkiv lokaler til et særdeles velbesøgt seminar om socialforsorg i danske byer cirka 1500-1900. Dette seminar var planlagt sammen med Dansk Komité for Byhistorie og Københavns Stadsarkiv. Dagen blev indledt med to oversigtsforedrag: Først holdt arkivar, dr.phil. Peter Henningsen et foredrag om socialforsorg i danske byer cirka 1500-1900, dernæst fortalte Jørgen Mikkelsen om offentlig og privat forsorg i provinsbyer i Danmark og Slesvig cirka 1700-1850. Derefter samlede interessen sig om København, og der var således foredrag om eksempelvis filantropi, sygekasser, fattigskoler og tiggere.

Det var fjerde gang, at centret forlagde et af sine arrangementer til København. Hvis man – som vi havde – har gode samarbejdspartnere på stedet, er det bestemt en god strategi til at synliggøre centrets arbejde og til at tiltrække forskere og studerende, som vi ellers ikke ser så tit til vores arrangementer i Århus.

Herudover er der planer om at invitere forskere og studerende til en åben workshop om Småbystudier under enevældens ved årsskiftet 2006/2007.

By – Land

På Aarhus Universitet er strategisk forskning og publicering i højsædet, foranlediget af de såkaldte udviklingskontrakter. Institut for Historie og Områdestudier har derfor søsat en række satsningsområder, som man håber, at instituttets medarbejdere vil komme med udviklingsforslag til. Et af disse områder hedder By – Land. Det er naturligt, at centret får en fremtrædende plads i dette arbejde, som dog endnu kun er i sin vorden. Der er i årets løb afviklet et par planlægningsmøder samt et større dagsseminar, hvor medarbejderne fremlagde den forskning, de kunne fremvise inden for emnet. På længere sigt vil satsningsområdet forhåbentlig kunne udvikle sig til et egentligt forskningsprogram.

Forskningsuddannelse

Jeppe Norskov kunne i 2006 lægge sidste hånd på sin ph.d.-afdeling om byplanlægning som offentlig forvaltningsaktivitet cirka 1840-1940. Da forskningsuddannelse må anses som værende et af centrets vigtigste opgaver, blev der slået et nyt stipendium op, hvortil der var ansøgningsfrist i september.

Det nye stipendium betales af centret selv, Den Gamle By og Danmarks Forskerskole for Historie.

Stipendiet blev slået op inden for emnet: en undersøgelse på teoretisk og empirisk grundlag af samspillet mellem det fysiske bymiljø og livsmønstre i 1900tallet i Danmark. Undersøgelsen skal forankres i enten historie eller etnologi, men der kan derudover efter eget valg inddrages metoder fra fag som antropologi, arkitektur og kunsthistorie. Bag de mange ord ligger der et ønske fra centret og Den Gamle Bys side om, at projektet bliver udformet på en måde, så det kan gennemføres i tilknytning til Den Gamle Bys kommende udvidelse med et 1900talskvarter.

Fra bjerget til byen

Denne overskrift dækker over Aarhus Universitets Humanistiske Fakultets ("bjerget") årbog til omverdenen og i særdeleshed til Århus ("byen"). Fakultetet lægger opgaven med at skrive en årbog ud til de enkelte institutter, og opgaven lyder på at formidle instituttets forskning på en måde, der er vedkommende for byen, gerne med vægt på sider af Århus' historie eller kultur.

DEN VIRTUELLE KØBSTAD Feedback: virtuel@shistorie.dk
Skjul banner i vis ramme

Magt og privilegier

Magten i og over købstæderne tilhøre de få. Der var dog ikke tale om vigtig magtudøvelse, magten var reguleret af kongens love og købstadens privilegier

Konge og købstad

Købstæderne havde indflydelse på styret af egne anliggender og ret til at drive handel og håndværk. Disse rettigheder var nedfældet i købstadsprivilegierne, som købstæderne fik af kongen. Kongen var fra gammel tid byernes herte, og selv om kongemagten med tiden beskar store dele af købstædernes gamle selvstyre, vedblev købstadsfolkene at gengælde den kongelige gunst med en udpræget patriotisme og kongetroskab

Magten inde i købstaden

Bystyret var delt mellem kongens og byens institutioner og myndigheder med hver deres opgaver. Uanset om det var kongens eller byens ret, en borger blev stævnet for, var det vigtigt for ham at komme for en dommer i hjembyen og ikke noget andet sted. Det var en middelalderlig ret og en vigtig del af købstadssamfundets selvforståelse. Bystyret var for de få, men byens forvaltning krævede borgerlige ombud af alle borgere til at stå for byens markdrift, sætte folk i skat og være vidne på ting etc. Et demokrati i moderne forstand var der dog ikke tale om.

Magtens boliger og symboler

Udførelsen af magten var synlig og demonstrativ. På centrale pladser stod halsjernet og gabestokken, under byens dokumenter hang byens søgl, bytinget var markeret med tingstokke, og rådhuset var en af de mest iøjefaldende bygninger på Torvet. Byvåbenet brugtes som udsmykning og symbol for bystyret og opsattes på eksempelvis rådhuset, kirken og borgervæbningens faner

By og land

Der flyves ind over Den Virtuelle Købstad. Emnet magt og privilegier er valgt, og man bliver taget fra sted til sted i byen, hvor dette emne er præsenteret i tekst og byinterior. På bjælken under midten kan man skifte emne til Uden for byen, Bygninger og pladser, Erhverv, Mennesker og Ånd og kultur.

I år var Søren Bitsch Christensen sammen med adjunkt Nina Koefoed redaktør for bogen, der fik titlen Århus i Verden og udgives på Aarhus Universitetsforlag. Selv om Århus er i midtpunktet, kommer man vidt omkring i bogen. Den har tre temaer – Byens ansigter, Mellemstationer og Århus i globale netværk – for at vise, at en by er sammensat af et image eller *brand*, forbindelser til det lokale opland og til globale netværk.

Søren Bitsch Christensen tager i sin artikel udgangspunkt i den kåring af borgmester Bernhard Jensen (1910-1978) til Alletiders Århusianer, som Morgenavisen Jyllands-Postens Århus-sektion stod for i foråret, og som han for øvrigt selv var meddommer for. Kåringen af Bernhardt Jensen var velfortjent, men også udtryk for et tidstypisk valg, fordi han mere end nogen anden afdød århusianer var i samklang med det *brand*, byen ønsker at fremvise i dag.

Bogen er samtidig bind 4 i centrets skriftrække Skrifter om dansk byhistorie.

Specialer

I 2006 er i lighed med tidligere år afleveret en række specialer med baggrund i vejledning ved centret. Lene Jensen og Marie Bébe var med i det specialeprojekt, der skulle

Byhistorisk seminar på Carlsberg Akademi i Valby 16. september 2005. På seminaret satte historikere, byplanforskere og byplanlæggere hinanden stævne for at drøfte den moderne byplanlægnings idealer og virkninger. På billedet ses fra venstre Poul Sverrild fra Historiens Hus i Hvidovre, mens Søren Bitsch Christensen flankeres af Inge Alstrup og Vibeke Dalgas fra Byplanhistorisk Udvalg under Dansk Byplanlaboratorium.

levere viden til udgivelsen af en Herning byhistorie. Lene Jensen skrev om kristne friskoler som protestbevægelse, herunder om etableringen af Landsforeningen til oprettelse af kristne friskoler med videre og Midtjyllands Kristne Friskole 1970-1973, og Marie Bébe skrev om de religiøse strømninger i Herning omkring år 1900 med fokus på Indre Mission og grundtvigianismen. Ydermere er der gang i et speciale om tekstilindustrien i Herning.

Andre specialer er skrevet af Søren Ørum Schmidt om folkeskolens udfordringer i 1990'erne med fokus på Århus Kommune Skolevæsen og af Jeppe Klok Due om den tidlige industri i 1800tallet.

Økonomi

Centret har i lighed med de foregående år modtaget driftstilskud fra Århus Amt via Den Gamle By. Etableringsstøtten fra Aarhus Universitets Forskningsfond udløb planmæssigt ved udgangen af 2005, hvorimod det årlige tilskud fra Det Humanistiske Fakultet fortsætter, fra og med 2006 dog formidlet af Institut for Historie og Områdestudier.

Det er klart, at ophøret af støtten fra Aarhus Universitets Forskningsfond har betydet, at der er kommet et endnu stærkere behov for at rejse eksterne midler til centrets drift og udvikling. I 2006 har frikøbsmidler fra forskningsrådet kunne betale dele af driften, og tilsvarende midler er en betingelse for at opretholde centrets nuværende virksomhed.

Links

Dansk Center for Byhistories hjemmeside: www.byhistorie.dk

Den Digitale Byport: www.byhistorie.dk/den_digitale_byport.aspx

Bestyrelsen

Bestyrelsen bestod ved indgangen til 2006 af museumsdirektør Thomas Bloch Ravn (formand), Den Gamle By, lektor André Wang Hansen (udpeget af museets bestyrelse), lektor Anders Bøgh (næstformand) og professor Bjørn Poulsen (udpeget af Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet) og museumsleder Peter Dragsbo (repræsentant fra Dansk Komité for Byhistorie). I juni blev Anders Bøgh planmæssigt afløst af den nye institutleder, Jan Ifversen, mens Thomas Bloch Ravn, André Wang Hansen og Bjørn Poulsen blev genudpeget. Arkivar Jørgen Mikkelsen afløste i årets løb Peter Dragsbo som bestyrelsesmedlem.

English summary

In 2006, the Danish Centre for Urban History has placed an equal amount of importance on research and on dissemination, several larger projects have been completed, while new ones have been implemented. The most important dissemination activity of this year was the launch of the Digital Town Gate, the Centre's website about the history of Danish towns. On the basis of funding from the EU and the Danish Ministry of Culture, it has been made possible to develop a web portal to the different collections, but there is no doubt that this year's innovation is the modelling of a full scale 3D reconstruction of a market town in the year 1830. Research-wise this year has been marked by the publication of volume 3 of "Danish Town Studies", a series of articles which now cover Danish urban history from the Viking Age to the present day. Furthermore, there has been the publication of a book on town planning after 1945 and a book on Århus in the world in cooperation with other institutions. The Centre has moreover instructed students of urban history at the University of Århus.

Årsberetning Den Gamle By

Af Thomas Bloch Ravn

2006 blev året, hvor der for alvor blev taget fat på arbejdet med at skabe en moderne bydel i Den Gamle By. Det nødvendige areal er overdraget fra Århus Kommune, magasin kapaciteten er øget ganske betragteligt, relevante undersøgelser er iværksat, der kommer til stadighed nye, væsentlige helheder til projektet, og med åbningen af en isenkræmmer tog museet det første skridt på vejen til en butiksgade anno 1927.

Samtidig er der ved fondsdonationer skabt økonomisk grundlag for færdiggørelse af Møntmestergården og for realisering af en række sikrings- og udviklingsprojekter, som længe har stået på museets ønskeseddel.

Godt besøgstal og fornuftigt regnskab

Den Gamle Bys regnskab for 2005 udviser en omsætning på kr 33.664.222 og et resultat på kr 69.990. I driftregnskabet er inkluderet investeringer i en række projekter og basale hjælpemidler. Resultatet anses for tilfredsstillende.

Følgende resumé af regnskabet er angivet i tusinder:

Indtægter

Offentlige tilskud	14.723
Entré	15.075
Salg af tryksager, souvenirs mv	2.752
Den Gamle Bys Venner, årbog mv	182
Forpagtningsafgifter	586
Diverse	346
<hr/> Indtægter i alt	<hr/> 33.664

Udgifter

Personale	23.255
Vedligeholdelse og drift af bygninger	3.610
Udstillinger og arrangementer	1.819

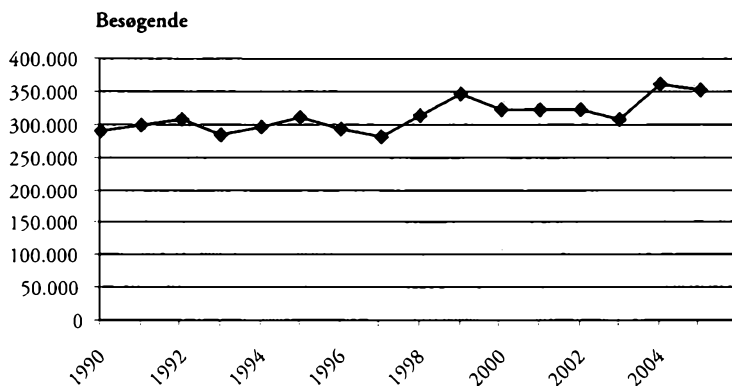
Den Gamle Bys festplads er blevet udvidet med en keglebane, som både tiltrækker børn og voksne.

Administration og markedsføring	2.706
Øvrige driftomkostninger	455
Restaureringsprojekter mm	740
Tilbagebetaling af lån, Århus Amt	776
Dansk Center for Byhistorie	233
Udgifter i alt	33.594
<hr/>	
<i>Overskud</i>	<i>70</i>

Resultatet baserer sig først og fremmest på, at mange mennesker fortsat finder det interessant at besøge museet. Det samlede besøgstal nåede i 2005 op på 352.231, hvilket er det næstbedste resultat nogensinde, kun overgået af 2004 med 360.236 besøgende. Det er et yderst tilfredsstillende resultat i et presset og stadig mere konkurrencepræget museums- og attraktionsmarked.

At det er lykkedes stort set at fastholde et besøgstal på den rigtige side af 350.000 hænger formentlig sammen med et væsentligt øget aktivitetsniveau samt øget synlighed i form af annoncer. De mange gæster og det høje aktivitetsniveau er også baggrunden for de øgede omkostninger på især personalessiden.

Set over de seneste 16 år er museet gået fra at have omkring 300.000 gæster til at have i omegnen af 350.000 gæster om året. Det er en stigning på godt 15%, hvilket fremgår af nedenstående kurve.

Den Gamle By vil ikke kunne opfylde sine forpligtelser som museum, uden en meget betydelig egenindtjening, og museets økonomi er derfor overordentlig følsom over for udsving i besøgstallet.

I skrivende stund, som er ultimo september, går det pænt med besøget, og går resten af året som i 2005 forventes atter et resultat omkring de 350.000 gæster.

Støtte og donationer

Den Gamle Bys hovedsponsorer er Nykredit og Morgenavisen Jyllands-Posten.

Der ud over har museet en række hussponsorer, produkt sponsorer og arrangements sponsorer, ligesom museet fra tid til anden modtager støtte til særlige formål. Se listen over sponsorer bagerst i denne årbog.

Augustinus Fonden har doneret 9.101.000 kr til færdiggørelse af Møntmestergården og bliver dermed hovedsponsor på dette markante projekt.

Tryk Fonden har doneret 6.380.000 kr til en gennemgribende ajourføring af Den Gamle Bys brand- og tyverisikring.

Til jul tilbyder Den Gamle By en ny type rundvisning, hvor deltagerne oplever, hvordan det var at leve i en tid uden elektrisk lys. Her et stemningsbillede fra Eilschous Boliger.

Inger & Asker Larsens Fond har bevilget 2.915.000 kr til restaurering og genopførelse af Politikens Pavillon fra Landsudstillingen i Århus 1909.

Arbejdsmarkedets Fieriefond har bevilget 1.969.454 kr til udvikling af personbåren formidling og øget tilgængelighed for handicappede.

Julius Christian Gårdbo og Ketty Laura Gårdbos Fond har doneret 1.500.000 kr til dokumentation og hjemtagelse af forhus, baghus og garager fra Skottenborg 9A i Viborg.

Vilhelm Kiers Fond har støttet Den Gamle By med 1.471.000 kr til indretning af ny magasinhal med belysning, affugtning og reoler samt til sikkerhedsmæssig opgradering for hele magasinkomplekset.

The John and Birthe Meyer Foundation støtter etableringen af et særligt erindringshus til brug for demente ældre med i alt 1.000.000 kr.

Tuborgfondet støtter med 1.000.000 kr over tre år forskning og planlægning vedrørende planerne om Den Moderne By i Den Gamle By.

Sportsgoods-Fonden støtter med 718.000 kr opførelsen af en kavalkade over dansk bindingsværk, der placeres som en mur ud mod Eugen Warmingsvej. Falkenløwe Teglværk leverer stenene til byggeriet.

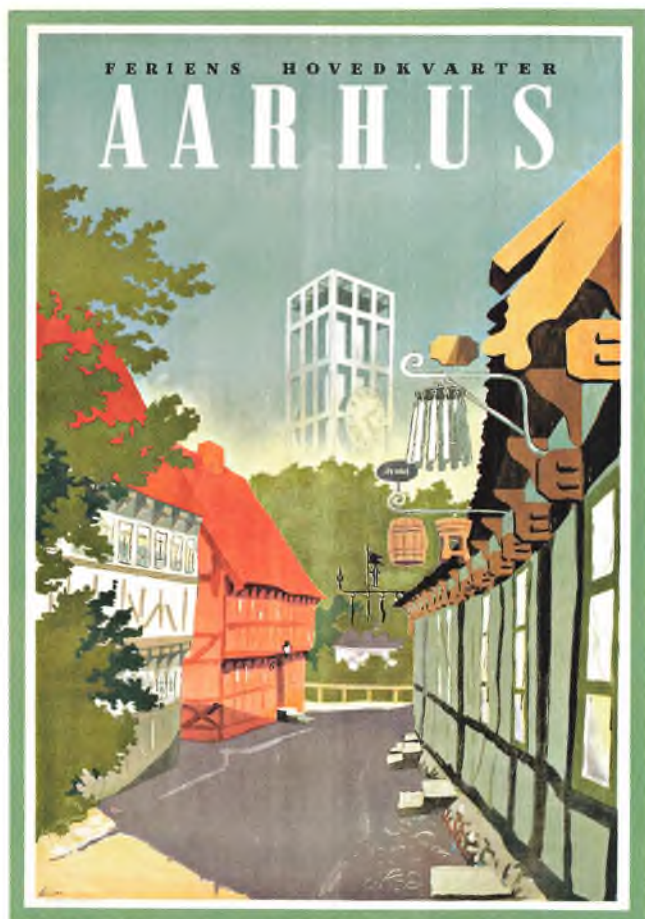
Knud Højgaards Fond har i fortsættelse af tidligere donation valgt at støtte restaureringen af baroktrappen i Møntmestergården med 500.000 kr.

Spar Nord Fonden har doneret 250.000 kr til istandsættelse af Aalborggårdens Grotumgadefløj.

Udstillingen Kristentøj og dåbskjoler er blevet til med støtte på 100.000 kr fra Manufakturhandlerforeningen i Københavns Almene fond, 50.000 kr fra Elly og Aage W. Jensens Fond og 50.000 kr fra Aage og Ulla Filtenborgs Fond af 8. november.

Renæssanceåret i Den Gamle By blev støttet af CAC Fonden med 65.875 kr, Annie og Otto Johs. Detlefs' Almennyttige Fond med 25.000 kr og Aktieselskabet Schouw & Co med 10.000 kr.

Aarhus Stiftstidendes Fond støtter en større udbredelse af Den Gamle Bys Juleavis med 100.000 kr, Den Faberske Fond har doneret 75.000 kr til indretning af historiske værksteder i skoletjenesten, og Århus Amt har støttet Den Gamle Bys temadage med 50.000 kr.

Plakat udført af Harald Borges fra udstillingen Danske byer på plakaten fra turistbyen Århus med Arne Jacobsens rådhusårn i baggrunden og Den Gamle By i forgrunden.

Stark ved Aarhus Mørtel-Compagni og Vesterbro Trælshandel har igen i år støttet afholdelsen af Håndværksdage i Den Gamle By med 50.000 kr.

CAC Fonden har i lighed med tidligere år stillet et beløb på 25.000 kr til rådighed for Den Gamle By til hasteindkøb af museumsgenstande.

Post Danmark sponsorerer, at der holdes åbent i Den Gamle Bys posthus som en integreret del af det levende museum.

Danske Bank har med en donation på 29.000 kr støttet museets erhvervelse af førsteudgaven af Peters Jul samt Frants Henningsens originale illustrationer til tredjeudgaven af denne juleklassiker. Kulturarvsstyrelsen har ligeledes støttet denne erhvervelse med 20.000 kr; Kulturarvsstyrelsen har i

øvrigt støttet Den Gamle Bys varetagelse af sekretariatet for museernes dragt- og tekstilpulje med 29.000 kr.

Århus Kommunale Skolevæsen har med virkning fra 2006 fordoblet sit bidrag til driften af Den Gamle Bys skoletjeneste, og Århus Kommunes Fritids- og kulturforvaltning har igen i år støttet sommerkurser for otte hold børn i Den Gamle By.

I alt 297 medlemmer af Den Gamle Bys Venner har i årets løb betænkt museet med gaver til et samlet beløb af 39.649 kr.

Den Gamle By er meget taknemmelig for denne markante opbakning fra mange sider, som er en afgørende forudsætning for museets fortsatte udvikling.

Den Gamle Bys Venner på tur

I lighed med 2005 arrangerede Den Gamle By i samarbejde med IFA Kulturrejser en studietur for Den Gamle Bys Venner.

I år foregik turen midt i juni, og målet var svenske midsommerfristelser, museer og kongeslotte. Første større stop var frilandsmuseet Gamla Linköping. Derefter fortsatte turen til Stockholm med besøg på verdens første frilandsmuseum Skansen, Vasaskibet, Livrustkammeret, kongeslottet Drottningholm (med skærgårdssejlad) samt guidet rundtur i Gamla Stan. Som noget nyt var der indlagt en fridag, hvor der imidlertid også var tilbud om en udflugt til den gamle vikingehandelsplads Birka. Sidste år deltog 32 personer, og i år var deltagerantallet steget til 43.

Museumsdirektør Gunnar Elfström modtager her museets venner i frilandsmuseet Gamla Linköping. Studierejsen var arrangeret i et samarbejde mellem IFA Kulturrejser og Den Gamle By.

Den Gamle Bys Venner vokser fortsat, og i år nåede antallet op på godt 6.700 medlemmer.

Særudstillinger, temadage og arrangementer

Den Gamle By har besluttet, at museet skal have højsæson fra påske og året ud, mens der holdes åbent på lavere blus fra nytår og frem til påske.

I højsæsonen er der Levende Museum, særudstillinger og temadage. I 2006 er det således blevet til hele fem særudstillinger og ti temadagsarrangementer.

Der er tale om det højeste aktivitetsniveau i Den Gamle Bys historie, og programmet har alene kunnet realiseres på grund af entusiastiske medarbejdere og stor opbakning fra en række frivillige i forbindelse med afviklingen af temadagene.

11. april åbnede årets første særudstilling, *Kristentøj og dåbskjoler*, under overværelse af Hendes Majestæt Dronningen. Udstillingen viser kulørte kristentøjer, hvide dåbskjoler og dåbshuer, i alt hen ved 100 stykker historiske tekstiler fra museets egen samling, hvortil kommer, at museet frem til begyndelsen af oktober havde fået lov at låne Prins Christians dåbskjole, der er et meget fint stykke tekstil, syet af brysselerkniplinger og første gang anvendt ved den senere Christian Xs dåb i 1870.

6. maj åbnede *Isenkrammeren* i Den Gamle By. Butikken ligger ved siden af boghandleren i Søndergade og er indrettet i den tidligere handskemagerforretning. Ombygning og indretning er finansieret af Dansk Isenkram Forening, og åbningen skete som en del af aktiviteterne i anledning af foreningens 100 års jubilæum. Isenkrammeren er indrettet som en butik i 1927, og her kan man købe alt fra blåsøm til Bing & Grøndahl.

I Bededagsferien 12.-14. maj var der *Legedage*, hvor museets gæster kunne prøve historiske lege, hvoraf mange er gået i glemmebogen. I weekenden 20.-21. maj var der *Rundvisningsdage*, hvor publikum kunne deltage i en lang række specialrundvisninger, i Kr. Himmelfartsferien 25.-28. maj var der *Soldaterdage* med militærhistoriske rollespil, og i Pinsen 3.-5. juni blev en gammel drøm om et *pinsemarked* realiseret.

Som museets bidrag til det officielt deklarerede renæssanceår åbnede 10. juni særudstillingen *Renæssancens byer*, som for første gang viser Den Gamle Bys samling af danske byprospekter, der er blevet opbygget siden 1999. Udstil-

Børnene havde mulighed for at prøve kræfter med mange af de gamle håndværk til museets temaweekend Håndværksdage, og de tog glad og gerne udfordringen op.

Stue fra 1974, som den er indrettet i udstillingen Kom inden for i 1900tallet!

lingen viser først og fremmest Braun og Hogenbergs stik af den danske konges byer, publiceret i værket *Civitates Orbis Terrarum* i årene 1572-1618, men også enkelte senere billeder af danske byer. I tilknytning hertil er udgivet et katalog, og i forbindelse med udstillingsåbningen arrangerede museet 10. og 11. juni *Renessancedage* med rundvisninger, foredrag, musik, dans og smagsprøver fra denne markante periode i Danmarks historie.

Fra 12. august til 12. november vist udstillingen *Danske Byer på Plakaten* – Dansk Plakatmuseum i Den Gamle By med en lang række eksemplere på turistplakater fra byer rundt om i Danmark. Som optakt til udstillingen havde Dansk Plakatmuseum og Den Gamle By i fællesskab efterlyst turistplakater, og det resulterede i en flot forøgelse af Plakatmuseets i forvejen fine samling.

Ugen efter åbnede særudstillingen *Kom inden for i 1900tallet!* med interiører og genstande fra 1900tallet med særligt fokus på de to nøgleårstal 1927 og 1974. Ikke mindst interiøret fra 1974 med de markante brune og orange farver vækker stor interesse, men det gælder også de mange dagligdags ting fra 1960'erne og 70'erne – blandt andet posen med taffelchips, der har sidste salgsdato i november 1968.

Både børn og voksne følte sig tiltrukket af de gode præmier og det gammeldags lykkehjul efter model fra 1906, som det var muligt at prøve ved det genopståede Festugemarkedet.

Havedage var en succes sidste år, og denne succes blev cementeret i weekenden 26.-27. august.

I årets Festuge genoptog Den Gamle By traditionen med gøgl og marked. Da *Festugemarkedet* blev nedlagt i 1998, var det fordi mange følte, det havde overlevet sig selv, men de senere år har stadig flere efterlyst et arrangement, hvor der er noget for hele familien. Det er baggrunden for årets satsning med både forlystelser og markedsboder plus – naturligvis – hele Den Gamle By med Levende Museum, butikker og udstillinger. Der er gjort et stort forarbejde med at finde historiske forlæg for de forskellige forlystelser, som er fremstillet til formålet. Markedet blev en succes med knap 15.000 gæster.

Efter festugen blev der 16.-17. september afholdt *Håndværksdage* for tredje gang, og rækken af temadage sluttede 23.-24. september med *Bryggedage*, hvor årets tema var mad og øl i historisk perspektiv.

Arbejdet med at skabe et moderne bykvarter i Den Gamle By sætter også sit præg på årets juleudstilling, som under overskriften *Jul i Mands Minde!* viser, hvordan vi i Danmark har fejret jul næsten helt op til i dag. Dermed suppleres den faste udstilling om Dansk jul i 300 år, som nu måske kunne omdøbes til Dansk jul i 400 år. I julen vistest også de mindre udstillinger Peters Jul og Danske julekalendere.

Teater og musik

Siden 1999 har Teaterselskabet Pulchra Semper Veritas hver sommer sat en komedie op af Ludvig Holberg i *Traktørstedet*

Soldaterdage i Den Gamle By. To 1600tals sortkrudtsskytter møder et par af 1800tallets landsoldater.

Simonsens Have. I år gjaldt det Jean de France, som havde premiere 10. juli. Som på Holbergs egen levetid kunne tilskuerne nyde mad og drikke, mens de overværede komedien.

Sæsonen for Traktørstedets promenadekonserter blev som sædvanligt påbegyndt pinsemorgen, som i år faldt sent, 4. juni. Som det er skik ved Den Gamle Bys pinsefejrings indledtes dagen med, at Herrekoret Arion sang pinsolesen op. Årets pinsetale blev holdt af den kommende formand for Region Midtjylland, amtsborgmester Bent Hansen og senere på dagen spillede Peter Fahrenholtz glad jazz og ragtime. Koncerterne i Traktørstedet sluttede 24. september i forbindelse med museets Bryggedage.

Hovedaktører på *Helsingør Theater* har i mange år været Århus Sommeropera og Aarhus Symfoniorkester. Således også i år, hvor sommeroperaen som noget nyt havde omskabt Rossinis opera *Barberer i Sevilla* til familieforestillingen *Balade i Barberskum*, der havde premiere 14. juni. Sommeroperaens anden forestilling, *Edens Gave* med musik af Svend Hvidtfeldt Nielsen, havde premiere 25. august. Operaen bygger på Svend Aage Madsens roman af samme navn. Her fulgte operaen op på den succes, den tidligere har oplevet med trilogien *Tugt og Utugt*. Aarhus Symfoniorkester har spillet seks kammerkonserter samt tre skolekonserter med et repertoire af alsidig klassisk musik.

Det Jydske Musikkonservatorium benytter sig også flittigt af *Helsingør Theater* såvel ved elevforestillinger som ved debutkonserter. Således blev 2006 indledt 16. januar med en flot fortolkning af Monteverdis sjældent spillede opera *Poppeas Kroning*.

International Guitar Festival hører med sit 5. forløb i efterårsferien efterhånden ligeledes til de faste indslag på teatret. Gennem årene er der blevet opdyrket en trofast og entusiastisk kerne af guitarere til koncertrækken, der strækker sig over ni dage.

Der har de sidste par år været en tiltagende interesse for *Lieder*, som nu kommer klart til udtryk på *Helsingør Theater*. Et nyt samarbejde er vokset frem mellem Den Jydske Opera og *Helsingør Theater*, hvilket er mundet ud i fire koncerter med *Lieder*, som præsenterer fire af de allerbedste danske sangere med international anerkendelse, nemlig Bo

Herrekoret Arion har i mange år sunget pinesolen op i Traktørstedet pinsemorgen. Her synger koret, som oprindeligt var et håndværkerkor, ved museets Håndværksdage, og i november udvides samarbejdet til også at omfatte optræden på Helsingør Theater.

Skovhus, Elisabeth Meyer Topsøe, Inger Dam-Jensen og Morten Frank Larsen.

Udvidet samarbejde med Herrekoret Arion

At et mandskor er det helt rigtige i Traktørstedet Simonsens Have, har man i mange år kunnet forvise sig om, når Herrekoret Arion pinsemorgen klokken 8 har sunget solen op. Koret har sit udspring i 1800tallets håndværkersangtraditioner, og såvel repertoire som klang passer perfekt til Den Gamle By.

At det forholder sig sådan har ført til, at Arion i år har udvidet sit engagement i Den Gamle By til også at omfatte optræden i Traktørstedet på Håndværksdage og Bryggedage.

Og i november rykker Arion ind på Helsingør Theater med et varieret og underholdende program, der er specielt designet til rummet. Når museets publikum har set årets juleudstilling, kan de her få en underholdende og stemningsfuld oplevelse, som samtidig signalerer, at det nu snart er jul. Hermed er grunden forhåbentlig blevet lagt til en ny tradition i Den Gamle By.

Bygninger og vedligeholdelse

Der arbejdes løbende med istandsættelse og restaurering, og i 2006 er der rutinemæssigt gennemført bygningssyn, hvilket

Den Gamle Bys bødker i gang med at tilvirke en stav til et kar.

sker hvert fjerde år. Af større vedligeholdelsesarbejder kan nævnes følgende:

De omfattende arbejder med istandsættelse af Aalborggården, som blev påbegyndt i 2004, er fortsat i 2006. I 2005 blev Aalborggårdens Trestokværkshus fra 1585 færdigt i det ydre, så det i renæssanceåret 2006 kunne fremstå som et fornemt eksempel på et stort bindingsværkshus fra renæssancen. I vinteren 2005 og hele 2006 har Grotumgadefløjen fra cirka 1580 stået for tur. Der var store sætningsskader i huset, som følge af en ringe bæredygtighed i husets fundament. Hele indmaden måtte tages ud af huset, og der skulle støbes nye fundamenter i op mod 3-4 meters dybde under alle skillemure. Husets indre er nu genopbygget. Restaureringen er foretaget med støtte fra Spar Nord Fonden.

Den fine og velbevarede Jacob Kjellerups stue i Aalborggårdens empirehjørne fra 1807 har også gennemgået en større istandsættelse. Huset har gennem årene været udsat for en del råd og svampeskader i gulvkonstruktionen og i vægpanellerne. Hjørnestuen har nu fået nyt gulv og alle panelerne er nænsomt restaureret og rummene er atter malet op i de farver, der prægede empiretiden i begyndelsen af 1800tallet. Stuen forventes at åbne til jul.

På Borgmestergården er der foretaget en udskiftning og udbedring af gavltømmer og murværk, og Bulladen, som blev nedtaget i forbindelse med genopførelsen af Eilschous Boliger, er nu genrejst i udkanten af Den Gamle By, og arbejdet afsluttes med at taget bliver tækket.

En skoledag i 1864 er et af skole-tjenestens meget populære forløb. Her et billede fra sommeren 2006.

Samlinger

Et beløb på kr. 750.000 fra Kulturarvsstyrelsen har muliggjort skanning af 66.000 ældre, manuelt skrevne registreringskort, hvilket er halvdelen af Den Gamle Bys registreringskort. De skannede kort vil blive overført til en fælles database, Regin, der er de danske museers online registreringsystem. Samtidigt vil kortene blive tilgængelige via Kulturarvsstyrelsens hjemmeside under rubrikken Museernes Samlinger, hvor alle via nettet efter planen vil kunne se, hvilke genstande der befinder sig på de forskellige museer.

Per 1. maj 2006 er Den Gamle By overgået til et nyt registreringssystem, der medfører, at alle nyindkomne genstande bliver registreret ved hjælp af et internet-baseret, papirløst registreringssystem. Også disse registreringer vil blive offentligt tilgængelige via Kulturarvsstyrelsens hjemmeside.

Museet har fortsat sine køb af Braun og Hogenbergs stik af danske byer fra renæssancen. I 2006 er erhvervet Flensborg, Slesvig og Malmø, således at samlingen nu er komplet hvad angår de gamle danske områder.

Advokat Niels Schou har venligst indkøbt og doneret en fin brændevinskrukke, som stammer fra Svaneapoteket i Århus.

For et museum som Den Gamle By er genstande og klenodier, der viser årets gang et naturligt interessefelt, og ikke mindst julen har været i fokus de senere år. De tidligste udgaver af julebogen over dem alle, Peters Jul, er i dag uhyre sjældne. Bogen er skrevet i 1863 af Johan Krohn, og for seks år siden erhvervede Den Gamle By med støtte fra Århus Isenkræmmer Forening et tidligt forlæg til den første udgave, der i 1866 kom i handelen i nogle få eksemplarer. Det er denne førsteudgave, som nu er købt på auktion hos Bruun Rasmussen. Der er tale om et meget fint eksemplar i original indbinding, illustreret og delvis håndkoloreret af forfatterens bror Pietro Krohn og Otto Haslund. På samme auktion erhvervede museet 10 signerede vandfarveillustrationer, udført af Frants Henningsen til tredjeudgaven af Peters Jul. Tegningerne er udført efter Pietro Krohns tegninger til den oprindelige udgave fra 1866, hvis illustrationer var i træsnit. Erhvervelsen er støttet af Danske Bank og Kulturarvsstyrelsen.

En anden af den moderne juls klassikere er julekalenderen med de 24 låger. Takket være en målbevidst efterlysnings-

Over 150 julekalendere blev skaffet til Den Gamle By efter en efterlysningskampagne i efteråret 2005. Her en evighedskalender med nissekongens hule fra 1944 og en julekalender med en nissepige med en afrivningskalender på maven fra omkring 1955.

kampagne i efteråret 2005 har Den Gamle By fra trofaste venner landet over modtaget ikke mindre end 150 julekalendere. De fleste julekalendere har været åbnet, men adskillige af dem har aldrig været åbnet og fremstår som ganske nye. Den ældste af kalenderne er fra slutningen af 1930'erne, og da man ved, at den første danske julekalender blev sendt på markedet i 1932, mangler vi altså et par stykker endnu.

I juni 2006 modtog Den Gamle By en gave på 70.000 plastikposer af foreningen FIPPS – First International Plast-Poseological Society. Museet vil udvælge nogle af poserne, som skal bruges i den kommende fortælling om 1900-tallets historie. Poserne er siden 1973 indsamlet af FIPPS. Selskabet har bestået af seks-syv personer, men vicepræsidenten, John Andreasen, vurderer, at omtrent 200 personer har bidraget til den store samling.

Magasiner

Mens de statslige museer inden for de seneste par år har modtaget to-cifrede millionbeløb til nye museumsmagasiner, har Den Gamle By selv skaffet midler til køb af grund på 2.000 kvm lidt nord for Århus, hvorpå nu er opført 1.100 kvm magasiner, ligesom museet selv har skaffet midler til køb af yderligere 11.000 kvm grund ved Langå med to lagerbygninger på henholdsvis 1.342 kvm og 1.260 kvm.

Vilhelm Kiers Fond har venligst doneret 1.471.000 kr til indretning af den nye hal nord for Århus med belysning, afugtning og reoler samt til opgradering til aktuelt sikkerhedsniveau for hele magasinkomplekset.

Med disse magasiner er der dels skabt rum for udflytning af magasiner fra lofter i Den Gamle By, dels er der skabt et godt fundament for indsamlingen af genstande, huse og interiører fra vor nære fortid.

Augustinus Fonden sikrer færdiggørelse af Møntmestergården

I foråret 2006 er det store projekt blevet grundigt gennemgået. Restarbejderne er defineret og prissat, og resultatet lød på, at der mangler 9.101.000 kr. Lige inden slutredaktionen af denne årsberetning indløb den glædelige meddelelse, at Augustinus Fonden har bevilget hele dette beløb. Hermed sikres færdiggørelsen af det største enkeltprojekt i museets

historie, og da Augustinus Fonden tidligere har bidraget med 5.000.000 kr bliver fonden hoveddonator på projektet.

I årets løb har navnlig Møntmestergårdens fugleloftsal og baroktrappen været i fokus. Færdiggørelsen af fuglelofts-salen er finansieret af Aage og Johanne Louis Hansens Fond, og den står nu med færdigmalede paneler, døre og vægge og ikke mindst det prægtige, genskabte loft. Møntmestergårdens enestående baroktrappe er kommet et markant skridt videre med en donation fra Knud Højgaards Fond på 500.000 kr.

Millioner fra Tryg Fonden til sikring af Den Gamle By

Den Gamle Bys anlæg til brand og tyverisikring af museumssamlinger og historiske huse er ikke mere tidssvarende, og museet har længe ønsket en opdatering af det forældede og drifttunge sikringsanlæg. Derfor kom det som en appelsin i turbanen for museet, at Tryg Fonden har besluttet at donere i alt 6.380.000 kr til brand- og tyverisikring af Den Gamle By.

Stadig flere kulturinstitutioner sætter sikkerheden i fokus, og ikke mindst de senere års uheldige episoder med brand og tyveri flere steder har placeret sikringen højt i Den Gamle Bys prioritering. Storbrand på Nordsømuseum og bogtyveri på Det Kongelige Bibliotek er to eksempler, et professionelt tyveri af værdifulde lommeure i Den Gamle By for nogle år siden er et tredje.

Oven i Tryg Fondens donation på 6.380.000 kr investerer Den Gamle By selv 1.600.000 kr. De moderne sikringssystemer er langt mere fleksible og driftsikre end de gamle, og museet forventer derfor også at de nye sikringssystemer ad åre kan tjene museets egeninvestering ind. Projektet vil blive iværksat snarest, og det forventes at løbe over tre år.

Kavalkade over dansk bindingsværk

Intet steds finder man et let tilgængeligt overblik over bindingsværkets historie, der på en pædagogisk måde viser udviklingen i teknik, design og dekoration inden for denne byggeform – hverken i Den Gamle By eller andetsteds i Danmark.

Det er baggrunden for, at Den Gamle By har planlagt at opføre en bindingsværksmur som en kavalkade over typer

*Ud mod Eugen Warmingsvej rej-
ses en mur med en kavalkade over
dansk bindingsværk fra gotikken
til omkring 1900. Her et forstu-
die til muren.*

af bindingsværk fra gotikken, hvoraf stort set intet i dag er bevaret, over renæssancens og barokkens udstyrsstykker til nationalromantikkenes bindingsværk omkring 1900.

Muren vil blive opført som en afgrænsning af Den Gamle By mod afsætningsområdet ved Eugen Warmingsvej, det vil sige lige ved indgangen, sådan at skoler og grupper – og naturligvis det almindelige publikum – her vil kunne få et indledende overblik, inden de kommer ind og ser bygningerne i Den Gamle By.

Sportsgoods-Fonden har bevilget de nødvendige 718.000 kr til realisering af projektet, som vil strække sig ind i 2007; Falkenløwe Teglværk stiller de nødvendige murværksmaterialer til rådighed.

Midler til fortsat udvikling af den personbårne formidling

Vores hollandske kollega Jan Vaessen fra Nederlands Openluchtmuseum i Arnhem, har engang sagt om sit museum: Vi er ikke et museum om ting, vi er et museum om mennesker!

Det er et udsagn, som Den Gamle By til fulde kan tilslutte sig. Filosofien indebærer blandt andet, at museerne også skal formidle på andre måder end ved at lade publikum betragte udstillinger og interiører – uden medvirken, uden dialog og uden mulighed for at spørge. Det er i al sin enkelthed filosofien bag såvel Levende Museum som bag museets skoletjeneste.

Den Gamle By betragter i disse år den personbårne formidling som et vigtigt udviklingsområde. Og med en stor donation fra Arbejdsmarkedets Feriefond på 1.969.454 kr har Den Gamle By nu fået mulighed for en markant videre udvikling af dette område. Projektet vil løbe over tre år. I dette efterår er ansat en dramaturg til at forestå udviklingen

af historievandringer, hvor publikum ved hjælp af sansebetonede oplevelser og forskellige dramatiske elementer vil blive bragt tættere på en given historisk virkelighed. Der vil også blive ansat en håndværker, som skal udvikle en levende formidling af to næsten uddøde håndværk, nemlig fagene billedskærer og bødker. Endelig vil projektet indebære udvikling og iværksættelse af børnekonceptet Barn for en dag, der kort fortalt består i, at børn, hvis forældre agter at besøge Den Gamle By, melder sig som barn for en dag og dermed får mulighed for at indgå i det levende museum.

Skoletjeneste og formidling for elever fra andre kulturer

Den Gamle By gør en stor indsats for, overfor forskellige grupper, at formidle de mange historier, museet kan fortælle. Vi får besøg af utallige skoleklasser og børnehaver i årets løb og har siden 2000 haft et formaliseret samarbejde med VUC Århus, hvor rundvisninger på museet har indgået som en del af undervisningsforløbet.

Arbejdet med skoler af forskellig slags er et vigtigt udviklingsområde, og det forhold, at arbejdet foregår i tæt samarbejde med Levende Museum betyder, at museets budskaber går stærkere igennem end ved traditionel undervisning.

Det er en vigtig del af baggrunden for, at Skoleforvaltningen under Århus Kommune med virkning fra 2006 har besluttet at forøge deres engagement i Den Gamle By, således at der nu er en fuldtids ansat leder af skoletjenesten mod før en halvtids ansat; stillingen finansieres ligeligt af Skoleforvaltningen og Den Gamle By.

Her i 2006 har vi yderligere fået en samarbejdspartner i Århus Sprogcenter med den hensigt at give kursisterne en større forståelse af det danske samfund med baggrund i de historiske kendsgerninger. Kursisterne kommer fra mange forskellige verdensdele og er kommet til Danmark som udvekslingsstuderende, ved familiesammenføring, som flygtninge eller fordi de har fået job i Danmark. Deres forudsætninger er meget forskellige lige fra analfabeter til højt uddannede. Fælles for dem alle er, at de har udvist stor nysgerrighed, spørgelyst og begejstring ved deres besøg i Den Gamle By, og sprogcentret benytter sig flittigt af at komme på museet.

Isenkræmmeren åbnede 6. maj som en del af butiksgaden fra 1927. Museumsinspektør Allan Leth Frandsen har ansvaret for udviklingen af Den Moderne By i Den Gamle By.

Den nære fortid på vej i Den Gamle By

6. maj kunne museet åbne en Isenkræmmer anno 1927. Parallelt hermed genåbnede boghandleren, nu opdateret til 1927, og hermed er de første skridt taget til en butiksgade i 1927.

På en række områder arbejder museet hen mod en realisering af det overordnede projekt, der går under samlebetegnelsen Den Moderne By i Den Gamle By.

Det nødvendige areal er overdraget fra Århus Kommune, magasinerne er på plads, og Tuborgfondet har doneret 1.000.000 kr til forskning og planlægning i forbindelse med projektet, ligesom der er opslået et ph.d.-stipendium ved Dansk Center for Byhistorie omhandlende “det fysiske bymiljø og livsmønstre i 1900tallet i Danmark” med direkte henvisning til “Den Gamle Bys kommende udvidelse med et 1900tals kvarter”.

I foråret 2006 hentede Den Gamle By et komplet minimarked i Gedved. Med hylde, reklameskilte, fryse- og kølediske samt kundevogne stod det fuldstændig som en sommerdag i 1973, blot manglede der en del af varerne. Alt er nu pakket sammen i en container, sat på magasin og venter blot på et hus i den kommende moderne bydel, hvor forretningen kan genopføres.

Og i dette efterår arbejder museets bygningsafdeling og konservering med at dokumentere og demontere Skottenborg 9A fra Viborg, som består af et forhus med seks lejligheder, vaskehus, værksted og garager. Huset er opført i begyndelsen

Minimarked i Gedved, som det så ud, da Den Gamle By hentede det hele i foråret 2006. Butikken lukkede i 1973.

af 1880erne og udvidet i 1924, og meget lidt er ændret siden da. Hjemtagelsen finansieres ved en donation på 1.500.000 kr fra Julius Christian Gårdbo og Ketty Laura Gårdbos Fond.

Plakatmuseum, Pavillon og Erindringshus

I efteråret 2003 tog Århus Byråd en principbeslutning om, at Dansk Plakatmuseum skal lægges sammen med og fysisk flyttes til Den Gamle By. Det er rent organisatorisk sket per 1. januar 2006, mens den fysiske sammenlægning afventer opførelse af en udstillingsbygning på det areal syd-øst for den eksisterende Den Gamle By, som Århus Byråd ultimo 2005 vedtog at overdrage til Den Gamle By.

På dette areal planlægges en sammenhængende byggeetape, som, foruden udstillingsbygning til Dansk Plakatmuseum, også omfatter et Erindringshus for demente ældre mennesker samt genopførelse af en pavillon fra Landsudstillingen 1909, der blandt andet kan fungere som særlig entré og butik for Dansk Plakatmuseum; se pavillonens historie i Den Gamle Bys Årbog 2003. Derudover planlægges et Kunstskammer, der skal tjene som underjordiske udstillingsrum for en række af de værdifulde og tyvetækkelige samlinger, som det pt ikke er sikkerhedsmæssigt forsvarligt at udstille i Den Gamle By.

Inge og Asker Larsens Fond har bevilget de nødvendige midler på 2.915.000 kr til restaurering og genopførelse af Pavillonen fra Landsudstillingen i Århus 1909. The John and Birthe Meyer Foundation har bevilget 1.000.000 kr til

Erindringshuset, og Århus Kommune har tidligere bevilget i alt 5.415.000 kr til udstillingsbygning til Dansk Plakatmuseum.

I årets løb er der udarbejdet et samlet projekt, og der søges nu om restfinansiering, således at projektet forhåbentlig kan gå i gang, så snart lokalplanen er endeligt vedtaget, formentlig i foråret 2007.

Særlige gæster

Under Bulgariens Præsident Georgi Parvanovs statsbesøg i Danmark var der 30. marts et arrangement i Den Gamle By, hvor det bulgarske samfund i Jylland kunne møde deres præsident. Århus bys frokost for præsidenten og den officielle delegation foregik i Møntmestergården, og der blev også tid til en kort rundvisning.

11. april deltog Hendes Majestæt Dronningen i åbningen af museets udstilling Kristentøj og dåbskjoler. Dronningen

Da Bulgariens Præsident Georgi Parvanov var på statsbesøg i Danmark besøgte han 30. marts Den Gamle By. Her ses han sammen med museumsdirektør Thomas Bloch Ravn til højre og Århus' borgmester Nicolai Wammen bag præsidenten.

beså samtidig udstillingen Ting og sager fra H.C. Andersens tid, museets systue samt Isenkræmmeren, der da var under færdiggørelse.

En række udenlandske ambassadører har i årets løb besøgt Den Gamle By. Således Grækenlands ambassadør Stavros Vassilopoulos 28. marts, Schweiz' ambassadør André Faivet 7. juni, USAs ambassadør James P. Cain og familie 5. juli, Rumæniens ambassadør Theodor Paleologo 28. juli, Spaniens ambassadør Melitón Cardona 17. august og Sydafrikas ambassadør Dolana Msimang 1. september.

Året igennem har Den Gamle By besøgt af mange museumsfolk og andre kolleger, der ønsker at høre om og se, hvordan Den Gamle By fungerer som museum. Ikke mindst Den Gamle Bys arrangementer og udstillinger op til jul giver mange kolleger anledning til et besøg. Således præsidenten for Association of European Open Air Museums, museumsdirektør Miklós Cseri og familie fra Ungarn, museumsdirek-

Dronning Margrethe interesserer sig levende for Den Gamle Bys udvikling, og efter åbningen af udstillingen om Kristentøj og dåbskjoler besøgte dronningen Isenkræmmeren, som skulle åbne en måned senere.

Dronning Margrethe sammen med museumsdirektør Thomas Bloch Ravn ved åbning af udstillingen Kristentøj og dåbskjoler 11. april 2006. Bag ved ses systuens leder Hanne Melvej i selskab med Den Gamle Bys bestyrelsesformand Peter Jensen.

Museumsdirektør Miklós Cseri (yderst til højre) fra Ungarn, der er præsident for Association of European Open Air Museums, besøgte sidste jul Den Gamle By sammen med sin familie.

tør Kees Sperling og bestyrelsesformand J.M.L. van Leerdam fra Zuiderzeemuseum i Holland, museumsdirektør Merike Lang og marketingchef Piret Järvan fra Estonian Open Air Museum og publikumschef Jan Eikelenboom og sekretær Marjolein Wentzel fra Nederlands Openluchtmuseum i Arnhem i Holland. I årets løb har museet i øvrigt haft besøg fra Maihaugen i Lillehammer i Norge, Frederiksdal Friluftmuseum i Helsingborg i Sverige, en gruppe museer fra det sydlige Finland, Ringkøbing Museum, Skjern-Egvad Museum, Middelaldercentret, Konserveringsfaglig Efteruddannelsespulje og Dragtpuljen.

Endelig har museet til forskellige arrangementer haft besøg af politikere fra byråd, amtsråd og folketing, ligesom talrige rejseskribenter og journalister året igennem vises rundt i Den Gamle By.

Forskning og publikationer

Christensen, Søren Bitsch: Den private kornhandel i anden halvdel af 1700-tallet. Erhvervshistorisk Årbog 2006 side 44-90.

- Christensen, Søren Bitsch: Bysystem og urbanisme ca. 1840-2000 – historie og historiografi. Den moderne by. Danske Bystudier 3, Aarhus Universitetsforlag 2006.
- Christensen, Søren Bitsch (red.): Den moderne by. Danske Bystudier 3, Aarhus Universitetsforlag 2006.
- Christensen, Søren Bitsch: Byplanlægning og branding Bernhardt i Smilets By. Århus i Verden. Fra Bjerget til Byen, Aarhus Universitetsforlag side 31-50.
- Christensen, Søren Bitsch (red.): Århus i Verden. Fra Bjerget til Byen, Aarhus Universitetsforlag 2006.
- Christensen, Søren Bitsch: Købstadssystemet og oplandets bygder ca. 1450-1800. Bygder – regionale variationer i det danske landbrug. Landbohistorisk Selskab side 76-103.
- Christensen, Søren Bitsch: Dansk Center for Byhistorie. Fabrik og bolig 2006, nr. 1 side 1-2.
- Frandsen, Allan Leth: De første huse til Den Gamle Bys 1900talskvarter. Den Gamle Bys Årbog 2006 side 43-51.
- Frandsen, Allan Leth: Isenkram i 1927. Den Gamle Bys Årbog 2006 side 14-23.
- Frandsen, Allan Leth: "Når ti kroner batter." Herning missionshotel A/S 1896-2006.
- Ingvordsen, Jens: Kyndelmisse. Elsted kirke på tryk februar 2006 side 2-3.
- Kjær, Birgitte: Renæssancens byer. Den Gamle Bys skriftrække bd. X 2006.
- Kjær, Birgitte: Billeder af Danmarks byer 1749. Den Gamle Bys Årbog 2006 side 24-36.
- Kjær, Birgitte: Renæssancens byer. Kronik Morgenavisen Jyllands-Posten 8. juni 2006.
- Mathiassen, Tove Engelhardt: Kejserindens nye kittel – et essay om ventetøj og undertøj. Håndarbejde i Skolen, 40. årg., nr. 4 2005 side 14-19.
- Mathiassen, Tove Engelhardt: Kristentøj og dåbskjoler. Den Gamle Bys Årbog 2006 side 37-42.
- Meyer, Niels W.: Az örökség megőrzése a hagyományos kézműves mesterséggel (To preserve heritage by keeping up good trade and craftsmanship). Ház és ember. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve 18 (red Miklós Cseri og Endre Füzes), Szentendre 2006 side 275-79.
- Norskov, Jeppe: Kvarterdannelse, industrilokalisering og byudvikling i Århus 1870-1920. Fortid og Nutid vol. 1, 2006 side 21-42.

Ravn, Thomas Bloch: Det danske marginalland. Kronik i Morgenavisen Jyllands-Posten 11. februar 2006.
Ravn, Thomas Bloch: Museer skal lære at tjene penge. Kronik i Berlingske Tidende 8. april 2006.
Ravn, Thomas Bloch: Den Gamle By, Danmarkshistorien og Region Midtjylland. Den Gamle Bys Årbog 2006 side 7-13.
Endvidere bidrog Jens Ingvordsen og Allan Leth Frandsen i december 2005 med en artikelserie om julens historie i JP Århus.

Faglige hverv

Museumsdirektør Thomas Bloch Ravn

Adjungeret lektor i historie ved Aarhus Universitet. Formand for Foreningen af Specialmuseer i Danmark og for bestyrelsen for Dansk Center for Byhistorie. Vicepræsident i bestyrelsen for Association of European Open Air Museums og medlem af formandskabet i VisitAarhus. Medlem af Dansk Komité for Byhistorie, Århus Byhistoriske Fond og af Universitets-Samvirket i Aarhus.

Vicedirektør Jørgen L. Pedersen

Medlem af Jyllands Attraktioner.

Overinspektør Birgitte Kjær

Medlem af Dansk Komité for Byhistorie og af museernes dragt-, bolig- og herregårdspuljer. Sekretær for museernes havepulje. Medlem af Århus Amts Museumsråds konserveringsudvalg og Folkeuniversitetets programudvalg. Æresmedlem af Skandinavisk Museumsforening.

Publikumschef Trine Loch Elkjær

Medlem af museernes landbrugspulje og af Ekspertpanelet for Danske Turist Attraktioner.

Bygningschef Niels W. Meyer

Medlem af museernes Møllepulje.

Museumsinspektør Elsebeth Aasted Schanz

Medlem af bestyrelsen og repræsentantskabet for Aarhus Sommeropera, af museernes håndværks- og industripulje samt af Det Lærde Selskab i Aarhus. Censor ved Institut for Æstetiske Fag, afdeling for Dramaturgi på Aarhus Universitet og ved Institut for Kunsthistorie og Teatervidenskab på Københavns Universitet.

Museumsinspektør Allan Leth Frandsen

Formand for Historisk Forening for Herning Kommune,

medlem af Dansk Komite for Byhistorie og af Håndværks- og Industripuljen.

Museumsinspektør Jens Ingvordsen

Medlem af gruppen ERFA OCR-scanninger.

Museumsinspektør Tove Engelhardt Mathiasen

Sekretær for De danske Museers dragt- og tekstilpulje. Medlem af museernes boligpulje, ICOM Costume, af BIN-Norden, af LLOAM (Life Long Learning in Open Air Museums) samt af Århus Kommunes Fritids- og Kulturforvaltnings netværk på børnekulturområdet.

Lektor Søren Bitsch Christensen

Medlem af Dansk Komité for Byhistorie, bestyrelsesmedlem i Jysk Selskab for Historie og medlem af repræsentantskabet for Foreningen for Bykultur i Århus.

Konferencer, studierejser og foredrag

Den Gamle Bys medarbejdere deltager året igennem i talrige møder i museernes puljer og arbejdsudvalg, i turistpolitiske sammenhænge og omkring lokale udviklingsprojekter. Mange medarbejdere holder foredrag i Folkeuniversitetet og i foredragsforeninger, ligesom der gennemføres et stort antal omvisninger og introduktioner i Den Gamle By. Derudover afvikles interne personalekurser, brand- og førstehjælpskurser, og i henholdsvis juni og august deltog i alt 58 medarbejdere i studieture til Nordengland. Der ud over skal nævnes følgende:

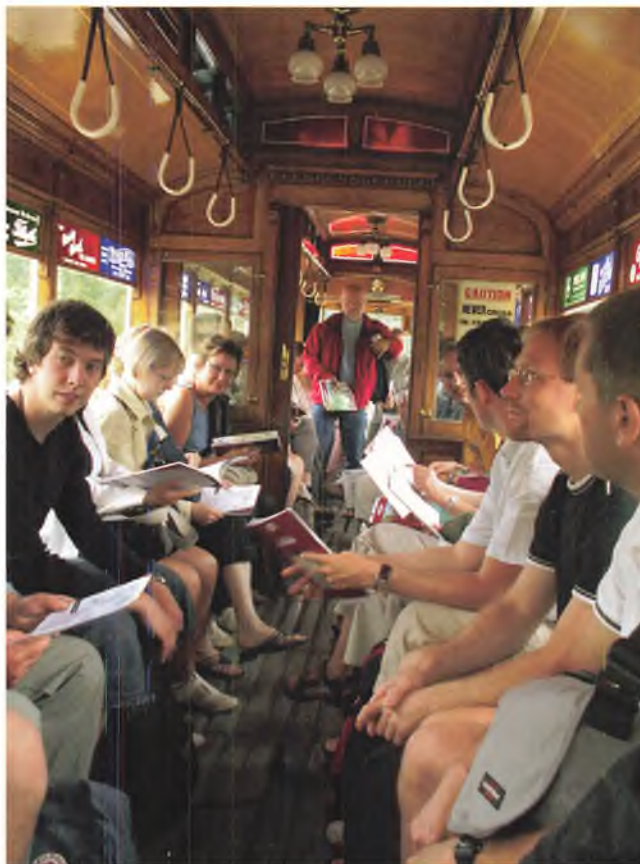
Museumsdirektør Thomas Bloch Ravn

Møder på Skansen i Stockholm 24. april og 4. september med henblik på planlægning af konferencen The Open Air Museum – a Scandinavian Role Model, der vil foregå på Skansen i 2007. Bestyrelsesmøde og conferenceplanlægning i Belgien og Holland i regi af Association of European Open Air Museums 18. til 19. maj. Deltagelse i og tale ved åbning af nyt museumsafsnit i Szabadtéri Néprajzi Múzeum i Szentendre i Ungarn 25.-29. maj. Foredrag for erhvervsledere og museumsfolk i Gamle Bergen 14.-15. september om udvikling og økonomi i Den Gamle By. Møde i Nordisk netværk for frilandsmuseer på Maihaugen i Norge 2.-3. november.

Overinspektør Birgitte Kjær

Konferencen Bypalæer og adelsgårde i Norden 1720-1800, Charlottenborg i København 29. til 30. september 2005.

Frilandsmuseet Beamish ved Newcastle var et af målene ved Den Gamle Bys studietur i sommeren 2006. Her ses en gruppe af Den Gamle Bys medarbejdere i en sporvogn på Beamish.

Seminar om Renæssancens befæstede byer, Dansk Center for Byhistorie, Århus 14. -15. september 2006.

Bygningschef Niels W. Meyer

Konferencen Bypalæer og adelsgårde i Norden 1720-1800, Charlottenborg i København 29. til 30. september 2005. Møde i nordisk netværk for frilandsmuseer på Kulturen i Lund, Sverige 30.-31. maj 2006 og på Maihaugen 2.-3. november.

Museumsinspektør Tove Engelhardt Mathiassen

Konferencen Bypalæer og adelsgårde i Norden 1720-1800, Charlottenborg i København 29. til 30. september 2005. Medarrangør og deltager i international modekonference i København 26. til 28. oktober med indlægget From hidden pregnancy to chic maternity fashion. Foredrag om Tekstilimport til Danmark mellem 1750 til 1850, Fagernes i Norge 10. november 2005. Deltog 7.-11. august i Nordisk Dragtseminar med indlægget Danske Dragtsmykker 1750 til 1850 og 20.-24. september i LLOAM-møde i Tallinn, Estland.

Lektor Søren Bitsch Christensen

Deltagelse i Eighth International Conference on Urban History: Urban Europe in Comparative Perspective, Stockholm 30. august til 2. september med foredraget The Digital Town Gate – a website about Danish urban history ved sessionen Historical Information Systems and the WWW in Urban History (16th to 20th centuries). Arrangør af seminaret Renæssancens befæstede byer, Århus 14. til 15. september. Præsentation af Dansk Center for Byhistorie ved Sammen slutningen af Lokalararkivers årsmøde, Vejle 17. September. Deltagelse i konferencen Socialforsorg i danske byer ca. 1500-1900, Københavns Stadsarkiv 6. oktober og i konferencen Småbyer og udvekslingssteder i sein vikingetid, middelalder og tidlig nytid (ca. 800-ca. 1800), Midgard historiske senter i Borre, Norge 1. november.

Museumsinspektør Allan Leth Frandsen

Studierejser til frilandsmuseet Skansen og Nordiska Museet i Stockholm 13.-16. februar og til Gamla Linköping, Skansen, Vasa, Livrustkammeret, kongeslottet Drottningholm, Gamla Stan og vikingehandelspladsen Birka 15. til 20. juni.

Museumslærer Marianne Bager

Deltog 20.-24. september i LLOAM-møde i Tallinn, Estland med indlægget Acting as teaching.

Den Gamle Bys bestyrelse

Den Gamle Bys bestyrelse består ved udgangen af 2006 af bestyrelsesformand, direktør Peter Jensen og næstformand, administrationschef Jørgen Andersen, som sammen med murermester og formand for Århus Håndværkerforening Kaj Buch-Andersen har udgjort museets forretningsudvalg.

Der ud over består bestyrelsen af formand for LO-Århus Hans Halvorsen, dekan på Aarhus Universitet Bodil Due, formand for Århus Amts Erhvervsudvalg Christian Møller-Nielsen, koordinator Jens Winther og bac. scient. pol. Jonas Norgaard Mortensen, begge udpeget af Århus Byråd, samt malerformand Tove Sloth Lave, som repræsentant for Den Gamle Bys personale.

Personale

Per 1. januar gennemførte museet en tilpasning af organisationen.

Den Gamle By er også en stille stund ved åen.

Øjebliksbillede fra Levende Museum.

Et par af museets små gæster får sig en snak med Jomfruen fra Eilschous Boliger, der har sat sig udendørs med sit håndarbejde og kanariefluglen Piphans.

Museumsdirektør er fortsat mag. art. Thomas Bloch Ravn. Civiløkonom Jørgen Laurits Pedersen er udnævnt til vicedirektør og cand. mag. Birgitte Kjær er fortsat overinspektør. Den daglige ledelse udgøres der ud over af publikumschef, cand.mag. Trine Locht Elkjær og bygningschef, arkitekt m. a.a. Niels Willem Meyer.

Museumsdirektør Thomas Bloch Ravn har det overordnede ansvar for museale principper, udvikling og strategi samt for eksterne kontakter. Ud over ledelsen referer følgende til museumsdirektøren: Direktionssekretær Fritse Meyer, museumsinspektør, cand. phil. Allan Leth Frandsen, som er ansvarlig for projektet Den Moderne By og for pressekontakter, Peder Stougaard, som er leder af Dansk Plakatmuseum, samt lektor, ph.d. Søren Bitsch Christensen som leder af Dansk Center for Byhistorie.

Vicedirektør Jørgen Laurits Pedersen er ansvarlig for økonomi, personale samt museets almindelige drift. Økonomifunktionen består af regnskabschef Malene Mønsted, kontormedhjælperne Sonja Due og Lisbeth Poulsen, bogholderiassistenterne Lisbeth Baden Sørensen og Merete T. Lantz samt korrespondent Irmelin Kielsgaard og kontorassistent Marianne Toft Hansen.

Vagtafdelingen består af vagtmester Jan Thingvad Olsen, vicevagtmester Michael Calaminus samt driftsassistent Henrik Løhde Nielsen.

Rengøringsformand er Inge-Marie Sørensen, og assistenter er Ane-Marie Kofod, Jette Engelsbæk Olesen, Bodil Helene Petersen, Tove M. Sørensen og Tove Agnes Larsen. Rengøringsgruppen suppleres i sommerperioden med et antal medhjælpere.

Overinspektør Birgitte Kjær har ansvaret for Den Gamle Bys samlinger, udstillinger og konservering. Med reference til overinspektøren er ansat museumsinspektørerne cand. phil. Tove Engelhardt Mathiassen og cand. mag. Jens Ingvordsen. Museumsassistenter er Laurits Nørgaard Petersen, Finn Andersen, Jane Maj-Britt Brügger, Lorens Larsen, Solveig Kirstine Kristensen, Helle Maagaard Olsen, Lise-Lotte Nielsen samt Jens Kristian Lindhardt Boll, som også er aktør i Levende Museum. Anne-Grete Roed Jensen er Den Gamle Bys bibliotekar og har samtidig ansvaret for Den Gamle Bys Venner.

Gartnerafdelingen består af formand Gitte Kidmose Røn og af gartnermedhjælperne Rasmus Holm Pedersen, Edith Sommer Henriksen, Frank Kristensen og Ragni Alma Eidnes.

Konserveringsafdelingen består af konservator Nynne Raunsgaard Sethia og konserveringstekniker Karen Woer, af konserveringsassistent og snedker Torsten Meinert Johnsen og konserveringsmedhjælper Astrid Lea Lindhardt.

Publikumschef Trine Locht Elkjær har ansvar for Levende Museum, Skoletjeneste, arrangementer, IT samt information og marketing. Leder af Levende Museum er lærer Henning Lindberg, og lærer Marianne Bager er leder af skoletjenesten. Til begge afdelinger er knyttet museumsassistenterne Ingrid Dal og Birgitta Hoeing Fuglsang. Cand. mag. Christin Vesterager Clausen er ansat som projektmedarbejder til at udvikle museets personbårne formidling. Personalet i både Levende Museum og skoletjenesten suppleres med et større antal medhjælpere. Afdelingen for arrangementer består af museumsinspektør ph.d. Elsebeth Aasted Schanz. Leder af Den Gamle Bys systue er kostumier Hanne Melvej Lyngbye og assistenter er Birgitte Havndal Sørensen, Annemarie Reinholdt Kjær, Connie Hoffmann og Inger Askov Johnsen.

Afdelingen for butikker og billetsalg ledes af cand.mag. Annemette Lycke. I øvrigt er ansat Peter Ilsø Vinter, Inger Marie Sveje, Jytte Jørgensen, lagermedhjælperne Jytte Nielsen, bager Henning Løbner samt butiksassistenterne Leila Ostfeldt og Hans Ole Gleerup. Personalet i både butikker og billetsalg suppleres med et større antal medhjælpere. IT-medarbejdere er Christoffer Rasmussen og Johnny Schibler Jensen. Informations- og marketingafdelingen består af informationsmedarbejder Marianne Gjørtz Hougaard samt assistenterne Kamma Mogensen og Ertie Schack Krarup.

Traktørstedet Simonsens Have ledes af bestyrer Bente Snedker. Rikke Pedersen og Flemming Ditlev Jørgensen er ansat som kokke, Marie Baatrup Blok som smørrebrødsjomfru og Birgitte Dolleris Thomsen som rengøringsassistent. Personalet i Traktørstedet suppleres i højsæsonen af et stort antal medhjælpere.

Bygningschef Niels Willem Meyer har ansvaret for bygninger, håndværkere og museets forskellige projekter. På museets tegnestue er ansat arkitekt m.a.a. Karen Marcmann samt cand. mag. Erik Bjerre Fisker og teknisk tegner Lise Kjær

Gardiner. Teknisk afdeling ledes af teknisk leder, maskinmester Jesper Bloch-Sørensen og består der ud over af elektriker Ole Bojesen.

Den Gamle Bys murerafdeling ledes af formand Hans Bendix Weiss. Lars Fabricius og Carl-Henrik Bindslev Vammen er ansat som murersvende, Niels Kure Jensen som murerarbejdsmand og John Nielsen som brolægger. Joachim Thomsen Fisker er ansat som murerlærling. Tømrerafdelingen ledes af formand Ejvind Maltesen. Lasse Ebbe Reffsø Ebbesen, Lars Erik Jakobsen, Gert Lundgaard Rasmussen og Thomas Bordal er ansat som tømrersvende. Malerafdelingen ledes af formand Tove Sloth Lave. Ditte Marie Skjøth og Torsten Lykke Nielsen er ansat som malersvende og Hans Erik Olsen som dekorationsmaler. I udstillings- og vedligeholdelsesafdelingen er ansat konserveringstekniker Ole Hertzum, museumssmed Gunnar Rune Alvar Olsson, museumsassistent Edith Palermo, udstillingsmedhjælperne Kurt Edelhardt Eriksen, Lars Ørbæk Laursen og Ole Magnussen.

English summary

2006 was the year when the work of creating a modern town district in Den Gamle By was seriously implemented. On 6th May, the museum opened an ironmonger's shop of 1927. Parallely, the book shop reopened, now updated to 1927, and by this the first steps towards a 1927 shop street have been taken.

In a number of fields, the museum is working towards the realisation of the superior project, which is collectively called The Modern Town in The Old Town. The area required for the project has been conveyed by the Municipality of Århus, the storage facilities are in place. At the same time, foundation donations have provided the financial basis for the completion of the Mintmaster's Mansion. Den Gamle By has raised money for a thorough modernization of the museum's fire and theft protection systems.

In 2005, the total number of visitors reached 352,231, which is the second best result ever, surpassed only by the 2004 result of 360,236 visitors. This is a very satisfying result in a pressed and still more competitive museum and attraction market. The 2005 balance sheet of Den Gamle By shows a turnover of DKK 33,664,222 and a surplus of DKK 69,990.

Den Gamle By has decided that the museum's high season will be from Easter to the end of the year, while the level of activities will be lower from New Year to Easter. During the high season, the museum features Living History, special exhibitions and theme days. In 2006, the museum has thus had as many as five special exhibitions and ten theme day events.

Erna Lorenzen. Foto Karin Munk

Erna Lorenzen

2. januar 1909 – 2. april 2006

Mindeord af museumsdirektør Thomas Bloch Ravn

Den Gamle By har mistet sin ældste medarbejder, forhenværende museumsinspektør, dr.phil. Erna Lorenzen, der døde 2. april, 97 år gammel.

Erna Lorenzen var født i København 2. januar 1909, samme år som den store Landsudstilling i Århus, der blev starten på det, der siden skulle blive til Købstadmuseet Den Gamle By.

Erna Lorenzen blev ansat som assistent i Den Gamle By 15. september 1935, altså for mere end 70 år siden. Hendes baggrund var en tegne- og håndarbejdsuddannelse. Som 39årig tog hun studentereksamen, og i 1959 blev hun udnævnt som museumsinspektør efter Petra Julie Holm, der havde forestået opbygningen af museets tekstilsamling siden 1921. Under Erna Lorenzens ledelse blev samlingen udvidet til i højere grad at omfatte almindelige menneskers tøj, ligesom Erna Lorenzen gjorde en stor indsats for at skaffe oplysninger om de dragter og boligtekstiler, som hun sikrede til museet.

Allerede i 1931 havde hun udgivet sin første publikation, Gamle danske Haandarbejder. Mange bøger og artikler skulle følge efter, og i 1975 blev Erna Lorenzen tildelt doktorgraden ved Aarhus Universitet for sin murstenstykke afhandling Folks tøj i og omkring Århus 1675-1830. Hun var ikke-akademiker og den første, der sprang universitetet over og gik direkte til doktorniveau. En enestående præstation, der markerede hendes position som tekstilforskningens store gamle dame. Det var en position, som hun beholdt helt frem til sin død.

Erna Lorenzen gik på pension som 70årig i 1979, og i de følgende år skrev hun flere bøger, underviste og holdt mange foredrag (en oversigt over Erna Lorenzens publikationer og videnskabelige virke findes i Kvindebiografisk Leksikon).

Da jeg i 1996 tiltrådte som direktør for Den Gamle By var

Erna Lorenzen en vigtig kilde, og hun øste generøst af sin viden. Hun var god at drøfte nye ideer og initiativer med, hvad enten det var til et arrangement på museet eller under et besøg i hendes hus i Hasle, som hun selv havde tegnet i 1950. Der var altid et glas portvin og et stykke chokolade og en interesse-rett sparringspartner. Hun var jo den eneste, der kendte museet helt tilbage til stifteren Peter Holms tid, og så var man altid sikker på at få hendes klare og velargumenterede mening.

Med Erna Lorenzen har dansk museumsverden mistet en af sine helt store profiler, og vi i Den Gamle By har mistet en kollega, der helt frem til det sidste vedblev at være levende interesseret og engageret i museets nutid og fremtid.

Mindeord af overinspektør Birgitte Kjær

Erna Lorenzen var en igangsætter og en stræber. Hun kunne opfattes som en arbejdsnarkoman (livsnyderen, museumsdirektør Hans Lassen jamrede: "Hun er så forfærdelig effektiv"), men det var snarere udtryk for en stærk ansvarsfølelse over for det arbejde, hun påtog sig.

Enhver er sin egen lykkes smed

Hun tog tidligt ansvar for sit eget liv. Som 14-årig gik hun ud af skolen og begyndte selvlagt at undervise i håndarbejde hjemme fra forældrenes lejlighed. Hurtigt var det ikke nok for hende blot at undervise i det, hun allerede kunne. Hun ville vide mere om de historiske forudsætninger for håndarbejdets teknik og udseende. En kunstnerisk åre blev samtidig stimuleret ved tegneundervisning, hvorefter hun udgav broderimønstre inspireret af de gamle danske hvidsømme. Kommet så vidt, var det en selvfølge, at hun måtte besøge både Nationalmuseet og Den Gamle By for at studere videre i deres tekstsamlinger.

Peter Holm, Petra Julie Holm og Helge Søgaard

Ved besøgene på Den Gamle By forstod museets grundlægger og daværende direktør, Peter Holm tidligt Erna Lorenzens kvaliteter og tilbød hende arbejde på museet. Det kunne med hendes manglende uddannelse kun blive som assistent, og i mange år passede hun et delt arbejde dels på kontoret

dels som medhjælper for inspektøren for tekstilafdelingen, Petra Julie Holm. Hos hende blev hun oplært fra bunden i museumsarbejde, og selv om de to var modsætninger – Petra Julie Holm lidt ophøjet og finkulturelt indstillet og altid ivrig efter at være korrekt, Erna Lorenzen åben og med blik for at gå nye veje – kom samarbejdet til at vare i næsten 25 år. Erna Lorenzen har aldrig lagt skjul på, at de to ikke altid svingede lige godt sammen. Helt anderledes var det med Peter Holm, som mere var en mand efter hendes hjerte, innovativ og fuldt engageret i det, han lavede. Også museets anden direktør, Helge Søgaard, havde blik for Erna Lorensens evner, og det var ham, der fik hende til i en voksen alder at tage den studentereksamen, der ville åbne nye muligheder for hende. Den barokke sølvske, hun fik som studentereksamensgave af Helge Søgaard, viste hun gerne frem.

Anerkendelsen og glæden over den

Erna Lorensens store arbejdsevne fandt sin fineste udfoldelse i første halvdel af 1970'erne i arbejdet med disputatsen. Museet blev passet på halv tid, og så blev der arbejdet med disputatsen i resten af tiden, hvilket indebar aftener og week-ender. Hun lagde bevidst vennekredsen på hylden i de år. Dem, der ville falde fra, mente hun ikke var oprigtige venner, hvis de ikke kunne forstå det store behov, det var for hende at få doktorgraden i hus. Dem, der holdt ved, var dem, det var værd at samle på. Hendes stolthed over disputatsen i 1975 var stor. Egentlig havde hun talt om at gå af omkring sin 67års fødselsdag. Nu valgte hun at fortsætte, til hun blev 70 år, for, som hun sagde: "Du kan nok forstå, at jeg vil sole mig i disputatsen, så længe jeg kan!". Tilsvarende var ridderkorset, som hun fik i 1978, en stor glæde for hende.

Selv om Erna Lorenzen vidste meget om den praktiske fremstilling af tekstiler, lagde hun mere og mere vægt på, at det var som forskeren, hun ville huskes. Jeg husker hendes bitterhed, da hun til sin 60års fødselsdag af museets tredje direktør, Hans Lassen, fik forærende et elegant sysæt i sølv. For ham var det et lækkert stykke kunsthåndværk, han gav væk. Men af Erna Lorenzen blev det opfattet som om, han betragtede hende som en "sy pige" og ikke ville anerkende hende på linje med museets videnskabelige personale. Det blev aldrig brugt.

Gavmild men krævende

Viden, der ikke blev formidlet videre, var for Erna Lorenzen død viden og spild af det arbejde, det havde været at opnå den – og af de penge, det havde kostet. Det gav sig udtryk i, at hun var gavmild med sin egen viden. Hun opfattede det som en naturlig ting, næsten som en pligt, at videregive sin viden til de mennesker, der arbejdede i tekstilafdelingen. Alt arbejde blev grundigt introduceret, men så forventede hun også, at man kunne selv, så hun ikke skulle bruge mere tid på det.

Erna Lorenzen krævede lige så meget af sine medarbejdere, som hun krævede af sig selv. Hele museets videnskabelige personale spiste frokost sammen, og diskussionerne var ofte både morsomme og interessante. Men for os i tekstilafdelingen varede frokosten de normerede 29 minutter, kun yderst sjældent længere. Eftermiddagsteen (15 minutter) blev drukket alene i tekstilafdelingen, og her blev der fortalt museums-historie og kulturhistorie.

Selskabsmennesket

Man skal ikke tro, at den store arbejdsevne og det stærke engagement i arbejdet betød, at Erna Lorenzen var en tør person. Hun var til fest og elskede at invitere gæster. Museets unge medarbejdere blev i 1970'erne ofte inviteret hjem til hende. Så blev der arrangeret selskabslege, hvor gæsternes viden om antikviteter, historisk mad og så videre blev sat på prøve, – med det formål, at den, der ikke vidste noget, skulle lære. Gamle venner holdt hun trofast og med glæde fast ved, og der var altid interesserede spørgsmål til familien. I de senere år havde selskaberne gerne et andet historisk tilsnit, idet det kunne være barndommens fine søndagsmiddag, der blev genskabt. Og ved større selskaber var Erna Lorenzen den sidste, der forlod dansegulvet, – hun elskede at danse.

Personen

Hendes kunstneriske åre var blevet udviklet tidligt, og gennem hele livet var hun optaget af kunsthåndværk. Hun kom i forbindelse med mange tekstile kunsthåndværkere gennem arbejdet på Den Gamle Bys tekstilafdeling, og hun købte gerne af dem, og lod sig inspirere af dem i sin påklædning, noget, der gjorde hendes påklædning yderst

personlig. Og hun elskede smykker, der altid var afstemt efter tøjet.

Den Gamle By blev hendes liv. Hun erkendte, at hun skyldte museet sine muligheder, selv om hun også var sig bevidst, at hendes resultater var opnået ved egen indsats. Den Gamle By var efter pensioneringen næsten dagligt i hendes tanker. Hun udtrykte stor glæde over, at gamle medarbejdere efter hendes afgang i 1979 så ofte besøgte hende og fortalte løst og fast om, hvad der skete på museet. Så sent som 10 dage før sin død var hun nysgerrig efter at høre nyt fra museet.

English summary

Den Gamle By has lost the oldest member of its staff, the former Museum Curator Erna Lorenzen, dr. phil., who died on 2nd April, aged 97 years. Erna Lorenzen, born on 2nd January 1909, was employed in Den Gamle By in 1935 as an assistant when the founder of the museum, Mr. Peter Holm was still director. Her background was a drawing and needlework education. In 1959, Erna Lorenzen was appointed museum curator, and she would to a high degree leave her mark on the museum's textile collection. At the age of 39 years, she took the General Certificate of Education and although not an academic she was awarded a doctorate at the University of Aarhus in 1975 with the dissertation "People's clothing in and around Århus 1675-1830". She was the grand old lady of textile research.

Fra Butikken

Butikken i Den Gamle By har som sit vigtigste formål at give museets gæster en oplevelse, der supplerer museumsbesøget. Til forskel fra de historiske handelssteder er Butikken et moderne salgsområde, og det er ønsket, at Butikken kan medvirke til at gøre museet mere synligt, ligesom museet også gerne ser, at den giver indtjening. Mange gæster, herunder mange medlemmer af Den Gamle Bys Venner, benytter Butikken som gaveshop, og her gives nogle smagsprøver på varer med fortællerværdi.

Det høje glas er et pasglas fra tiden omkring 1600 (298 kr). Glasset blev brugt ved særligt fine lejligheder for eksempel ved Christian IV's kroning i 1596, hvor der blev bestilt 35.000 glas fra glashytterne i Silkeborg. De vandrette glastråde angiver, hvor meget hver person måtte drikke inden glasset skulle gives videre til næste person. Det originale glas findes på Møntergården i Odense. Det lille glas er et pøgeleglas fra 1500-tallet (180 kr). En pøgl er et gammelt rummål svarende til cirka 2,4 dl. Glasset er beregnet til brandevin. Originale findes på Nordiska Museet.

Interessen for historisk porcelæn og fajance er stigende i Danmark i disse år. Derfor er Butikken i Den Gamle By begyndt at føre nogle af de gamle stel. Det gælder blandt andet fajancer fra Kellinghusen, et område øst for Itzehoe i den tyske delstat Slesvig/Holsten. Den første virksomhed begyndte i 1765. Fajancerne er let genkendelige på deres brogede og ofte blomstrede dekorationer med citrongul kant. I Butikken sælges blandt andet tallerkener, skåle, kander, krus og barselspotter. Det viste fajance koster 2085 kr for en stor barselspotte, 975 kr for en stor tallerken og 464 kr for et krus.

I forbindelse med museets åbning af en særudstilling om dukketeatre i 2005 fik Den Gamle By lavet sit helt eget dukketeater. Det lille papirteater viser Helsingør Theater fra 1817, der i dag ligger i Den Gamle By. Teatret leveres i en praktisk æske, der også fungerer som scenegulv. Æsken indeholder udover selve teatret med fortappe en skov- og en salsdekoration, figurer til H.C. Andersens eventyr Klods Hans, teksthæfte og samlingsvejledning. Ideel beskæftigelse i de mørke vinteraftener for hele familien. Teatret koster 125 kroner.

Hyacinter bliver både brugt som juleblomster og som tidlige forårsbudere. Logene lægges i et hyacintglas med vand og plantens lille spire dækkes af et omvendt kræmmerhus indtil blomsten har udviklet sig. Hyacintglas har været kendt siden rokokoen og blev for alvor udbredt i Danmark i slutningen af 1700tallet. Butikkens hyacintglas fås i flere forskellige farver og pynter kønt i et vindue. De er lavet som kopi af hyacintglas fra midten af 1800tallet og koster 98 kr.

Butikken begyndte i foråret at forhandle en række museumstekstiler. Her gengives et udvalg af varerne. Babysokkerne fra midten af 1800tallet er udført efter en vejledning fra en strikkebog i Den Gamle By (225 kr). Pudebetrækkets mønster stammer fra et divantæppe, der blev brugt i et arbejderhjem i København i midten af 1900tallet (195 kr). Halstørklædet i typisk 1950er stil var især populært til børn, fordi det bindes, så det ikke kan tabes, her som strik-selv-pakke med garn og strikkeopskrift (98 kr). Alle tekstiler er forsynet med et lille hæfte, der fortæller varens historie.

Bilerne i Butikken er alle udført efter historiske modeller og kan både fungere som legetøj og som sjov dekoration. Her ses den lille, røde, kompakte BMW Isetta, som fabrikken fremstillede efter Anden Verdenskrig i et forsøg på at komme på fode igen. Bilen blev aldrig en salgssucces. Pris 55 kr. Folkevognsbussen koster 60 kr og det samme gælder veteranbilen. Butikken rummer et udvalg af forskellige modeller.

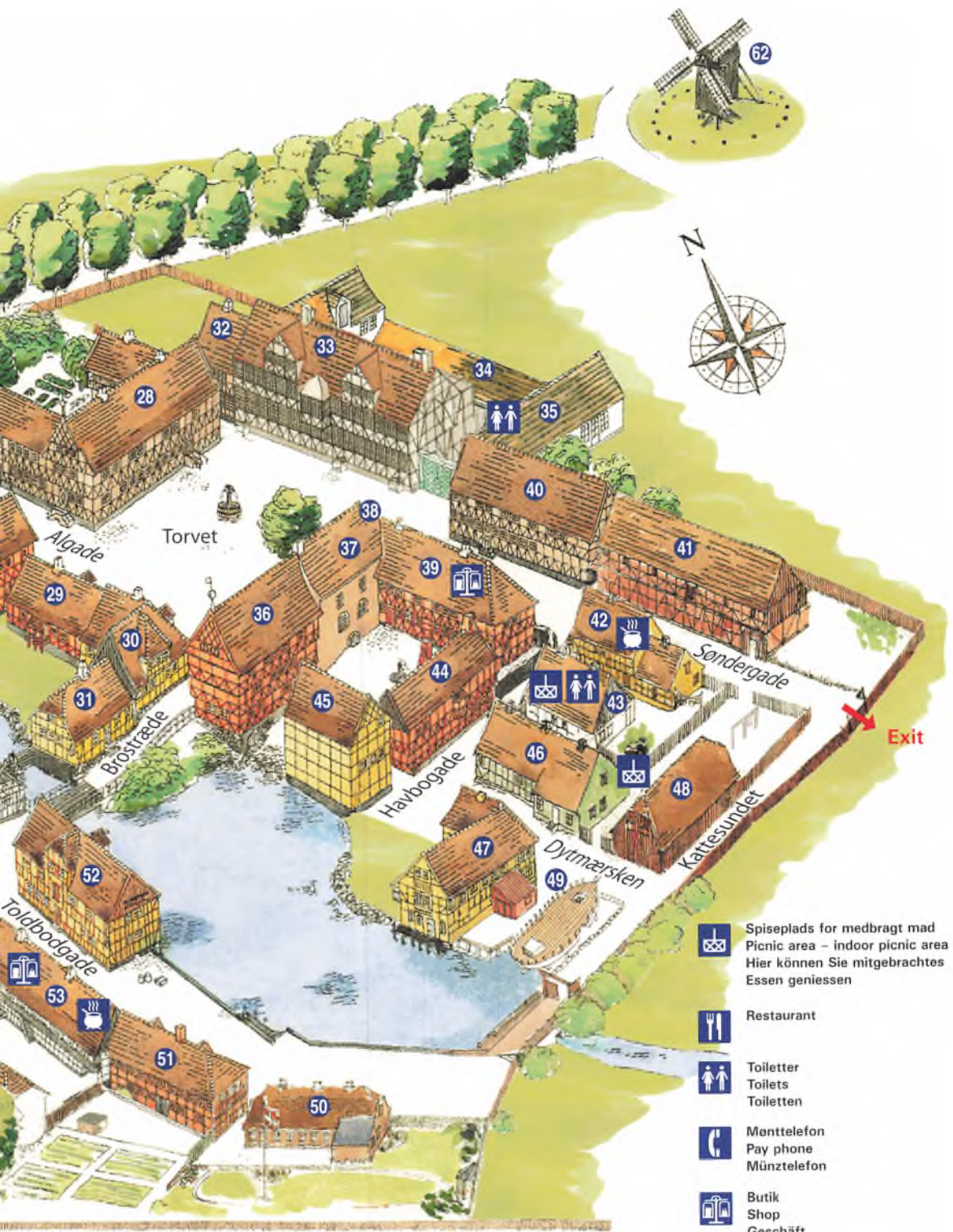
Sammensæt din egen kurv med lækkerier fra Butikken. Tag en spånkurv til 25 kr og fyld den med et udvalg af de mange spiselige og drikkelige varer, som Butikken byder på. Det er en oplagt gaveide eller en hyggelig ting at forkæle sig selv med. Denne kurv indeholder varer med en god historie. Blandt andet en Molbo Bitter (125 kr), Mokka kaffe (20 kr), Læsø-syde-salt (55 kr), friske fyldte chokolader fra Summerbird (92 kr) og Købmandsgaardens sennep (36 kr).

Der er også flere ting for børn i Butikken lige fra hinkesten og klippearke med påklædningsdukker over forskellige former for trælegetøj og gammeldags bliklegetøj til dukker af porcelæn eller i stof. Blandt legetøjet findes også disse fingerdukker, som fås i forskellig udformning som både dyr og mennesker. Fingerdukkerne er en parallel til handskedukken, som kendes fra Mester Jakel Teatret. Fingerdukkerne koster 12 kr per styk.

Miniguide

-
 Spiseplads for medbragt mad
 Picnic area – indoor picnic area
 Hier können Sie mitgebrachtes Essen genießen
-
 Restaurant
-
 Toiletter
 Toilets
 Toiletten
-
 Menttelefon
 Pay phone
 Münztelefon
-
 Butik
 Shop
 Geschäft
-
 Levende Museum
 Living History
 Lebendiges Museum

- 1 Accisebod, kopi af bygning fra Korsør, billetsalg
- 2 Eilschous Boliger, hus fra Munkemøllestræde i Odense, 1760erne, indrettet som en stiftelse for præsteener og borgerlige jomfruer 1833
- 3 Pakhus fra Hobro, 1814
- 4 Drivhuse fra Bernstorff Slot og Geelsgård på Sjælland, ca 1850, Blomstergartneriet
- 5 Bullade fra Koldingegnen, 1700tallet
- 6 Gartnerhus fra Randerseg-
nen, 1800tallet
- 7 Lille Rosengården fra Ran-
ders. Længe med lejeboliger,
1741, indrettet med værkstede
for lysestøber, sæbesyder,
bødder, skomager samt bolig
for skomageren, 1840 og for
en fattig familie
- 8 Hus fra Viborg, 1830, ind-
rettet med værksted og bolig
for cykelsmeden, ca 1930
- 9 Renæssancegården. Forhus
til købmandsgård fra Århus,
1593, anvendes til skolerje-
neste og børneaktiviteter
- 10 Huse fra Haderslev, 1700tal-
let, indrettet med værksteder
for maler, tømrer og snedker
- 11 Hus fra Århus, 1700tallet,
indrettet med tobaksspinderi
og tobaksbutik
- 12 Tobakslade fra Fredericia,
1800tallet
- 13 Reberbane fra Nyborgegnen,
1800tallet
- 14 Retirader fra København,
1800tallet
- 15 Hus fra Svendborg, 1761,
indrettet med skrædder-
værksted og bolig, ca 1890; i
kælderen mod Aagade kob-
bersmed
- 16 Renæssancehus fra Aalborg,
1571, indrettet med apotek,
ca 1750
- 17 Lysthus fra Aalborg,
1700tallet, apotekerhave
med lægeurter
- 18 Stampemølle fra Fåborgeg-
nen, 1824
- 19 Sprøjtehus fra Århus, 1818
- 20 Hus fra Kalundborg,
1700tallet, indrettet med
hattemagerværksted
- 21 Pakhus fra Aalborg, 1600tal-
let, indrettet med museums-
butik
- 22 Renæssancehus fra Århus,
1600tallet, indrettet med
værksteder for urmager og
guldmed; på 1. og 2. sal
Det danske Urmuseum
- 23 Smedje fra Haderslev-
egnen, 1800tallet
- 24 Renæssancehus fra Aalborg,
1600tallet, indrettet med
bageri og brænderi
- 25 Fedestald fra Kerteminde-
egnen, 1700tallet
- 26 Gavlhus fra Århus, 1600tal-
let, indrettet med gravør-
værksted og bogbinderi
- 27 Lysthus fra Århus, 1700tallet
- 28 Borgmestergården. Køb-
mandsgård fra Århus, 1597,
indrettet som købmands-
gård, ca 1780; via indgangen
fra Torvet en kavalkade over
borgerlige stuer, 1600-1848;
renæssancehave
- 29 Hus fra Aalborg, 1600tallet,
indrettet med farveri
- 30 Hjørnehus fra Århus,
1700tallet, indrettet med
værksteder for glarmester, fo-
tograf og xylograf samt butik
og bolig for farveren
- 31 Hus fra Århus, 1800tallet,
indrettet med bogtrykkeri

- 32 Del af beboelsesfløj fra købmandsgård i Aalborg, o.1650
- 33 Møntmestergården. Beboelsehus fra København, 1683, under indvendig restaurering
- 34 Udstillingsbygning i neoklassicistisk stil, opført 1999, anvendes til skiftende udstillinger
- 35 Udstillingsbygning i neoklassicistisk stil, opført 1999, anvendes til skiftende udstillinger; toiletter samt handicaptolet med pusleplads
- 36 Aalborggården. Tre-stokværks-huset, 1585
- 37 Aalborggården. Stenhuset, 1634
- 38 Aalborggården. Empirehjørnet, 1807
- 39 Aalborggården. Renæssancehuset, 1500tallet, indrettet med boglade og isenkræmmer, ca 1910
- 40 Bendtsens Pakhus. Renæssancehus fra Aalborg, 1600tallet, anvendes til skiftende udstillinger og arrangementer
- 41 Pakhus fra Næstved, 1600tallet, indrettet som legetøjsmuseum
- 42 Hus fra Sønderborg, 1700tallet, indrettet som et hjem i 1910
- 43 Hus fra Sønderborg, 1700tallet, Spisestedet Madkassen, toiletter med pusleplads
- 44 Aalborggården. Bryggeriet, 1500tallet
- 45 Højstolpehus fra Aalborg, 1500tallet
- 46 Hus fra Aabenraa, ca 1700, indrettet med skipperbolig og posthus
- 47 Renæssancehus fra Randers, 1600tallet, indrettet med garveri
- 48 Vognlade fra Christiansfeld, 1800tallet
- 49 Skibsværft med skur fra Troense, 1848, og fiskekvasen Fylla, bygget i Assens, 1888
- 50 Hus fra Lemvig, 1839, med Frk Wahlstrøms modeforretning og bolig, ca 1920, tilhørende have
- 51 Hus fra Århus, 1700tallet, indrettet med uldspinderi og dampværeri; i gården stenhuggeri
- 52 Toldbod fra Århus, 1700tallet, indrettet med toldkontor, vejerbod samt søfartshistorisk udstilling
- 53 Købmandsgården 1864, fra Århus 1723, indrettet som en købmandsgård fra 1864 med butik, bolig, stalde og gårdsplads (åben påske - 30. december), tilhørende pryd- og nyttehaves
- 54 Skole fra Kerteminde, 1741
- 55 Vandmølle fra Djursland, 1843
- 56 Traktørstedet, som består af bygninger fra Alling, Midelfart og Svendborg, kiosk fra Himmelbjerget samt musiktribune
- 57 Århus Møllegård med bygninger fra 1650-1782
- 58 Teglværkslade fra Vendsyssel, ca 1900
- 59 Helsingør Theater, 1817
- 60 Restaurant Prins Ferdinand, opført 1933
- 61 Kiosk fra Århus, 1900
- 62 Stubmølle fra Varde, 1792

Sponsorer

Hovedsponsorer

Nykredit Danmark
Kalvebod Brygge 1-3
1780 København V

Morgenavisen Jyllands-Posten
Grøndalsvej 3
8260 Viby J

Arrangementssponsorer

Carlsberg Danmark A/S
Vesterfælledvej 100
1799 København V

Jul i Den Gamle By

STARK Aarhus
Gamle By
P.O.Pedersens Vej 5
8200 Århus N

Håndværksdage i Den

Post Danmark
Banegårdspladsen 1A
8100 Århus C

Posthusets drift

Produkt sponsorer

Rambøll Danmark A/S
Oluf Palmes Allé 22
8200 Århus N

Drift og vedligeholdelsesprogram

Carlo Gavazzi A/S
Over Hadstenvej 40
8370 Hadsten

Dupline-komponenter til intelligente bygningsinstallationer

Energi Danmark
NRGI a.m.b.a.
Grenaavej 55
8200 Århus N

Energistyresystem

Hussponsorer

BDO ScanRevision A/S Statsautoriserede revisorer Åboulevarden 11-13 8100 Århus C	Aalborggaarden, Stenhuset
BDO ScanRevision A/S Statsautoriserede revisorer Åboulevarden 11-13 8100 Århus C	Sadelmagerens Hus
BioMar Holding A/S Vestergade 48H, 3. 8000 Århus C	Købmandsgården 1864
Bureau Frydensberg & Co. Lille Voldgade 7 8900 Randers	Aarhuskiosken
C.A.C. Fonden Agerøvej 49 8381 Tilst	Helsingør Theater
C.A.C. Fonden Agerøvej 49 8381 Tilst	Møntmestergården
Danisco A/S Edwin Rahrs Vej 38 8220 Brabrand	Brændevinsbrænderiet og Bageriet
Danske Bank Kannikegade 4 8100 Århus C	Kannikegadehuset
Danske Guldsmede og Urmagere Kongevejen 270 2830 Virum	Guld, sølv og ursam- lingerne
Den danske Boghandlerforening Siljanganede 6 2300 København S	Bogladen

EL:CON Elinstallation A/S Finlandsgade 20 8200 Århus N	Svendborghuset/ Fichs Gaard
Energi Danmark NRGI a.m.b.a. Grenaavej 55 8200 Århus N	Uldspinderiet og Dampværriet
G4S Jens Baggesens Vej 53 8200 Århus N	Aarhus Mølle, Maltmøllen
Grundfos Poul Due Jensens Vej 7 8850 Bjerringbro	Vandmøllen
Hørning Parker Fabrik A/S Sylbækvej 10 8230 Åbyhøj	Tværgadehuset
Julemærkefonden Brolæggerstræde 14 1158 København K	Aabenraahuset
Morgenavisen Jyllands-Posten Grøndalsvej 3 8260 Viby J	Povl Pops Hus, Apoteket
Mammens Emballage A/S Axel Kiers Vej 13 8270 Højbjerg	Lille Rosengaarden
McDonald's Familierestauranter Viby Ringvej 17 8260 Viby J	Hattemageren
Jens og Fritse Meyer Jacob Adelborgs Allé 32 8240 Risskov	Aabenraahuset
Nordea Sankt Clemens Torv 2-6 8100 Århus C	Empirehuset, Aalborggården

OK a.m.b.a. Åhave Park Vej 11 8260 Viby J	Sønderborghuset, Havbogade 29
Knud Pedersen A/S City Vest 8220 Brabrand	Renæssancehus fra Århus/ Frands Hansens Hus
Primagaz Danmark A/S Sandvadsvej 11 4600 Køge	Gaslys
Realkredit Danmark Åboulevarden 69 8100 Århus C	Århus Mølle
Royal Unibrew A/S Ceres Allé 1 8100 Århus C	Hvidtølsbryggeriet
Skandinavisk Tobakskompagni's Gavefond Tobaksvejen 4 2860 Søborg	Tobaksspinderiet, Tobaksladen
Spar Nord Århus Sønder Allé 1 8000 Århus C	Grotum-fløjen, Aalborggården
Steff Houlberg Tulip Food Company Gartnervænget 18 8680 Ry	Musiktribunen, Traktørstedet
Stibo A/S Søren Nymarks Vej 1 8270 Højbjerg	Bogtrykkeriet
Unilever Danmark A/S Frisko Is Sdr. Ringvej 41-45 2605 Brøndby	Allinghuset, Simonsens Have

AS Vesterbro Trælast STARK Daugbjergvej 17 8100 Århus C	Aarhus Mølle, Kostald og hestestald
Viby Jern Danmark A/S Fabriksvej 14 8260 Viby J	Smedjen
Aarhus Brandkorpsforening Ny Munkegade 15 8000 Århus C	Sprøjtehuset
Aarhus Mørtel-Compagni STARK P.O. Pedersens Vej 5 8200 Århus N	Teglværksladen
Aarhus United A/Ss fond for almene Formål M.P. Bruunsgade 27 8000 Århus C	Valkemøllen
Aarhusianske Haandværkerlaug Aarhus Haandværkerforening Klostergade 30 8000 Århus C	Haderslevhusene
Aarhusianske Haandværkerlaug Aarhus Haandværkerforening Klostergade 30 8000 Århus C	Lille Rosengaarden
Aarhus Stiftstidendes Fond Frue Kirkeplads 4 8000 Århus C	Borgmestergaarden
Århus og Omegns Biavlerforening Tranebærvej 11 8220 Brabrand	Bistaderne
Århus VVS Laug Præstekravevej 20 8541 Skødstrup	Sønderborghus med Madkassen